

26768.

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YILDIZ SARAYI'NIN KİMLİĞİNİ BELİRLEMEDE RESİM VE
FOTOĞRAFLARIN ÖNEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NURAY ERTAŞ

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
SANAT TARİHİ BİLİM DALI

OCAK 1993

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YILDIZ SARAYI'NIN KİMLİĞİNİ BELİRLEMEDE
RESİM VE FOTOĞRAFLARIN ÖNEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NURAY ERTAŞ

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 25 Ocak 1993

Tezin Savunulduğu Tarih : 10 Şubat 1993

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Metin SÖZEN

Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Semra ÖGEL

Prof Dr. Filiz ÖZER

OCAK 1993

ÖNSÖZ

Bu çalışmamızda son Osmanlı Sarayı olan Yıldız Sarayı'nın kimliğini araştırmaya çalıştık. Bu amaçla tarihi Bizans'a kadar inen saray arazisinin ilk kullanımından bir sultan evi olana kadarki gelişimini araştırdık. Daha sonra gelişimini ve hatta görevini tamamlamış saray yapılarının kimliklerini saptamaya çalıştık. Son olarak da tüm bu bulgularımızı ve saray hakkındaki her türlü görsel malzemeyi bir araya getirerek Yıldız Sarayı Kompleksi'nin kazandıkları ve kaybettikleriyle bugüne nasıl geldiğinin araştırmasını yapmaya çalıştık.

Bu çalışma sınırları çok geniş olan bir araştırmayı gerektiriyordu. Öncelikle, böyle bir çalışmaya nasıl sınırlar getireceğimizi düşünürken sınırların aslında çok geniş olmadığını anladık. Şöyleki; bu konuda daha evvel yapılmış kapsamlı hiç bir çalışma yoktu. Aslında hepsi diğer saraylarımızla karşılaştırdığımızda çok yakın bir geçmişe tarihlenen bu yapıların pek çoğunun yapım tarihleri bile bilinmiyordu. Saray, adeta "Bir gün araştırılır" diyerek rafa kaldırılmış ve orada unutulmuş gibiydi. Böyle bir çalışmanın çerçevesi içinde biz daha sonra yapılmasını umut ettiğimiz çalışmalara bir ön hazırlık, bir kapı açmaya çalıştık. Umarızki uzmanlaşmış kişilerce bu konular detaylı bir şekilde araştırılır ve bugüne kadarki ihmaller telafi edilebilir.

İçine girdikçe zorlukları anlaşılan bu çalışmada araştırmalarımıza yön veren hatta bazen kapatılan kapıları zorlayan ve beni destekleyen Sayın Danışmanım Prof. Dr. Metin Sözen'e teşekkür ederim. Ayrıca Yıldız Sarayı Müdüriyet'inde çalışan ve ellerinden gelen her türlü yardımı esirgemeyen herkese ayrı ayrı teşekkürü borç bilirim. Müze Müdürü Sayın Sabahattin Türkoğlu'na, Arkeolog Handan Tüzemen'e ve özellikle aşırı bakımsızlıktan içine girilmesi oldukça güç yapıları bile benimle gezip fotoğraf çekmeme yardımcı olan Müdür Yardımcısı Sayın Abidin Arslan'a teşekkürü borç bilirim.

İsla Tarih Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi Başkanı Sayın Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu'na, Atatürk Kitaplığı sayın Müdür Muavini Safiye Hanım'a konuma gösterdiği ilgiden, Fotoğraf çekimlerinde bana yardımcı olan Dolmabahçe Sarayı fotoğrafçısı Fikret Yıldız'a, ve yine yardımlarından dolayı Yıldız Teknik Üniversitesi Restorasyon Kürsüsü öğretim görevlisi ve asistanlarına, arşiv çalışmalarım sırasında tercüme yapmakta yardımcı olan arkadaşım İ.Ü Sanat Tarihi doktora öğrencisi Abdullah Abdülhalit'e teşekkürleri borç bilirim.

KISALTMALAR

H.T.M.	: Hayat Tarih Mecmuası
R.T.M.	: Resimli Tarih Mecmuası
Y.Ü.	: Yıldız Üniversitesi
Mim. Fak.	: Mimarlık Fakültesi
Y.L.T.	: Yüksek Lisans Tezi
Ön. Ver.	: Önceden verilen
C.	: Cilt
S.	: Sayı
s.	: sayfo
Yay.	: Yayınları
Gaz.	: Gazetesi
T.T.O.K.	: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

KISALTMALAR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vii
SUMMARY	ix
BÖLÜM 1 GİRİŞ	1
BÖLÜM 2 TARİHÇE	7
BÖLÜM 3 YILDIZ SARAYI YAPILAR TOPLULUĞUNUN YÖNETİM VE YAŞAMA MEKANLARININ VE ÇEVRESİNİN OLUŞMA EVRELERİ	
3.1. Yönetimin Yapıldığı Binalar	
3.1.1. Büyük Mabeyn	19
3.1.2. Çit Köşkü	23
3.1.3. Yaveran Dairesi	27
3.2. Yönetimin Yaşadığı Binalar	
3.2.1. Hünkar Dairesi	28
3.2.2. Küçük Mabeyn	28
3.2.3. Hususi Daire	32
3.2.4. Vahdettin Köşkü	36
3.3. Harem Bölümü Yapıları	
3.3.1. Kadınefendiler Hazinesdar Usta Ve Cariyeler Daireleri	37
3.3.2. Hanım Sultanlar Dairesi .	39
3.3.3. Şehzade Köşkleri	39
3.3.4. Kızlarağası Dairesi	40
3.3.5. Müsahip Ağalar Dairesi ...	42
3.3.6. Usta Kalfalar ve Gedikli Cariyeler Daireleri	43
3.4. Saray Yapılarını Destekleyen İç Mekan Ve Buradaki Destekleyici Yapılar	
3.4.1. İç Bahçe	44
3.4.1.1. III.Selim Çeşmesi	45
3.4.1.2. Namazgah Taşı ...	46
3.4.1.3. Kışlık Kameriye Köşkü	46

3.4.1.4.	Ada(Kebab)Köşkü	47
3.4.1.5.	Cihannüma Köşkü	47
3.4.2.	Güvercinlik Köşkü/Eczahane	48
3.4.3.	Kütüphane	50
3.4.4.	Güzel Sanatlar Binası	51
3.4.5.	Marangozhane Binası	52
3.4.6.	Silahhane Arabacılar Ve Arabalık	52
3.4.7.	Tiyatro Binası	54
3.5.	Saray Yapılarını Destekleyen Dış Mekan Ve Buradaki Destekleyici Yapılar	
3.5.1.	Dış Bahçe	
3.5.1.1.	Çadır Köşkü	59
3.5.1.2.	Malta Köşkü	60
3.5.1.3.	Talimhane Köşkü	62
3.5.1.4.	Acem Köşkü	62
3.5.1.5.	Bahçıvanbaşı Köşkü	62
3.5.1.6.	Şale Köşkü	63
3.5.2.	Yıldız Porselen Fabrikası	68
3.5.3.	Set Köşkü	71
3.5.4.	Agavat Dairesi	71
3.5.5.	Hamidiye Camii	72
3.5.6.	Hamidiye Camii Saat Kulesi	76
3.5.7.	Askeri Kışlalar	76
BÖLÜM 4	SARAYIN KLİĞİNİ BELİRLEMEDE YARDIMCI OLAN GÖRSEL MALZEMELER	
4.1.	Abdülhamid Albümleri	78
4.2.	Yıldız Arşivleri	79
4.2.1.	Dolmabahçe Sarayı Arşivi	79
4.2.2.	Başbakanlık Arşivi	79
4.2.3.	Topkapı Sarayı Arşivi	80
4.3.	Yağlıboya Tablolar	80
4.4.	Plan Ve Haritalar	80
BÖLÜM 5	BU MALZEMELERLE YILDIZ SARAYINI OLUŞTURAN BİNALARIN DEĞERLENDİRMESİ	81
SONUÇ VE ÖNERİLER		85
DİPNOT LİSTESİ		87
KAYNAKLAR		94
ŞEKİLLER LİSTESİ		101
ÖZGEÇMİŞ		174

ÖZET

Araştırma konumuz olan Yıldız Sarayı pek çok değişik fonksiyonlu yapıların bir araya gelmesinden oluşmuş bir saray kompleksidir.

Yıldız Sarayı'nın çok önemli bir özelliği de Osmanlı imparatorluğu'nun son sarayı olmasıdır. Bu sebeple sarayın araştırılan her unsuru Osmanlı imparatorluğunun son dönem mimarisi, yaşayış tarzı ve daha pek çok özellikleri hakkında değerli bilgiler vermektedir. Bizde bu çalışma çerçevesinde ulaşma imkanı bulabildiğimiz görsel malzemeleri de bir araya getirip bir değerlendirme yaparak sarayın kimliğini araştırmaya çalıştık. Ve bu çalışmalarımız sırasında gördük ki asıl gelişmesini yakın diyebileceğimiz bir zamanda tamamlamış olan saray yapıları yanında sarayın üzerinde bulunduğu alanın tarihi oldukça gerilere hatta Bizans devrine kadar inmektedir. Bugün saray yapılarının üzerinde bulunduğu tepeler, güzel bitki örtüsü ile insanların her zaman ilgisini çekmiş Osmanlı sultanları da buraları çok amaçlı olarak kullanmışlardır.

1877'de Sultan II.Abdülhamid'in buraya taşınması ve ilk zamanlarından beri bir tek tasarımla değilde zaman içinde ihtiyaç ve isteğe göre yapılan binalarla Sultan evi haline gelen saray 1909 yılına kadar en hareketli devrini yaşamıştır. Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ile bir bakıma sarayın da düşüşü başlamıştır. Daha sonra gelen sultanlar tarafından da zaman zaman kullanılan saray yapıları ve bahçeleri gittikçe ilgiden uzak kalmış, ve sonunda yorgun düşen sarayın bazı yapıları harabe haline gelmiş, bu güne kadar yapılan restorasyon çalışmaları ile bu yapıların çoğu kurtarılabilmiştir. Bugün bu yapıların çoğu bazı değişik kurumlar tarafından kullanılmaktadır.

Biz bu çalışmada sarayın geçirdiği bu evreleri, acısı ve tatlısıyla içinde yaşanan hayatı, verdiği kayıpları, geçirdiği tamir ve değişiklikleri saptıyarak ve bunları her türlü görsel malzeme ile pekiştirerek Yıldız Sarayı'nın kimliğini belirlemeye gayret edeceğiz.

SUMMARY

THE IMPORTANCE OF THE PAINTINGS AND PHOTOGRAPHS TO IDENTIFY THE YILDIZ PALACE

Yıldız Palace complex, which consists of some pavilions, kiosks and some different kinds of structural buildings, spreads out in a large area.

Borders of this area start from Yıldız hills and extend till Beşiktaş, Ortaköy and Çırağan. The total area of this land is approximately 500.000 m2.

Yıldız Palace is the last Ottoman Palace and differs from other Ottoman period palaces such as Dolmabahçe and Beylerbeyi, in consisting of pavilions scattered over an extensive area.

History of this land goes till Byzantium Period. We also know that Ottoman Sultans are used this area quite often for different reasons. For instance; Sultan Süleyman (Süleyman the Magnificent) (1520-1566) and his successors often made excursions here. We also know this area used for hunting or recreation by other sultans. It's obvious that they had some buildings built in this area for different reasons. But unfortunately, we haven't got any certain documents about the architectural history of this area before 19th century.

Starting from 19th century, we have got more records to identify the history of this lands. For example; in the reign of Sultan Selim III. (1789-1807), a summer palace built here for his mother Mihrişah Valide Sultan and a fountain constructed in the name of his father, Mustafa III.

This rococo style fountain can still be seen in the inner garden of palace (Selamlık Bahçesi), but summer palace is no more stands today.

Sultan Mahmud II. (1808-1839) frequently visited the slopes of Yıldız to observe the training of his newly founded army, "The Victorious Soldiers of Mohammed", as they were called. Although Mahmud II is known to have had a kiosk built within this area in 1834-1835, no trace of it is to be found today.

Starting from the period of Sultan Abdülmecid (1839-1861) we can follow the architectural structure of this area till today.

In 1842, Sultan Abdülmecid had a new kiosk in this area, which was called Kasr-ı Dilküşa (Summer Palace of the Beloved) built for his mother Bezmialem Valide Sultan. This is believed that have been the care of the structure known today as the kiosk of the Queen Mother. This building had taken many reparations and additions till today. Now it's used by Yıldız Technical Universty, as a rectorship building.

For a while Sultan Abdülmecid stayed in this building with his harem and he governed from Yıldız because he was having his new palace (Dolmabahçe) built at that moment. In 1856 he moved Dolmabahçe Palace and left Yıldız.

In the reign of Sultan Abdülaziz (1861-1876), we can say that the important progress of Yıldız Palace was started. First of all he bought some new lands and extended the borders of the palace, had all the previous buildings repaired, gardens organised in a modern way and finally had some new buildings built in this area. These buildings can be still seen today. Malta and Çadır pavilions in the external garden (Yıldız Parkı), Büyük Mabeyn and Çit Summer Palace (Çit Kasrı) in the main part of palace. These kiosks built by architect Sarkis Balyan. Sultan Abdülaziz also had a stone bridge constructed to join Beşiktaş and Ortaköy to each other. This bridge also can be still seen today on the way of Beşiktaş-Ortaköy.

Büyük Mabeyn Köşkü (Greater Chamberlain's Kiosk), originally was built as a place of relaxation for Sultan Abdülaziz by Sarkis Balyan in 1866 as mentioned before. This two-story masonry kiosk is the largest structure in the complex. Afterwards, in the reign of Sultan Abdülhamid II. it was used for a number of official functions and receptions and that sultan also had his own office here. That's why we mentioned this building as a main directing building in the part 3.1.1. After 1866, one of the room on the upper floor of this building was used as an office by Gazi Osman Pasha, marshal of the sultan's household, while the rooms on the lower floor were used by court chamberlains. Many important persons were hosted in this kiosk therefore we can say that it witnessed many important events too.

Çit Kasrı (Çit Summer-Palace), is located to the right of Büyük Mabeyn Kiosk, which was built in the time of Sultan Abdülaziz, (It's said that this kiosk might be built in the reign of Abdülhamid II) consists of a series of rooms, each one connecting to the next, like links of a chain. This single-storey building was also used as a directing building during the reign of Abdülhamid II.

In 1876 Abdülhamid II. (1876-1909) ascended the throne. He chose none of the palaces to live but Yıldız. Afterwards, Yıldız became a Sultan's house and the centre of the govern. He extended the borders of the palace and surrounded all this area by walls. Security was so important for him. That's why along the borders some barracks constructed again for security. There were about 14.000 soldiers in these barracks.

In this period innumerable buildings built here such as Küçük Mabeyn (Lesser Chamberlain Kiosk), Yaveran Dairesi (Apartments of the Aides-de-Camp), Armory, Coachmen's House, Coach House, Private Apartment, Harem Buildings, Concubines Apartments, Kızlarağası Kiosk, carpentry Workshop, The lock Factory, The Library, Theatre, Porcelain Factory, Yıldız (Hamidiye) Mosque, Şale Kiosk and many more of them.

Additional to these buildings inner garden and external garden are re-organized, lots of precious trees planted here. Many of rare animals were brought from all over the world for Yıldız Palace's zoo. So Yıldız became a self-contained town with containing a different building for each function and a large environment supporting this innumerable buildings.

Sultan Abdülhamid II. wanted to try all the architectural techniques on these buildings. It was a kind of studying and applying materials that were newly discovered or newly developed in 19th century Europe. In this sense some buildings built in a very short time in Yıldız Palace. We can consider these as the first examples of the use of the techniques of prefabrication in our architecture.

Within these structures, the last palace of the Ottoman era, one observes no pervasive unity of style. Those who visit the palace today find themselves facing an example of eclecticism resulting from the combination of many forms and techniques. In a sense, one could call this the "Tanzimat Style", a style characteristic of the period of constitutional reform in the Ottoman Empire that began in 1839.

There are four main gates to enter the Palace. One of them is for entrance to external gardens (Yıldız Parkı) of palace calls "Mecidiye Gate", entering from this gate one can reach Çadır, Malta and Şale Kiosks and The Porcelain Factory of Yıldız Palace.

Koltuk Gate is for general use. It's the first gate on the left hand side walking through by the side of the Hamidiye Mosque, which was built again in the reign of Sultan Abdülhamid II. for Friday processions in 1885-1886.

Passing through the Koltuk Gate Büyük Mabeyn Kiosk is on our right while to our left is the main chancellery.

As we ascend the hill by the side of the Hamidiye Mosque, we can reach to Valide Sultan Gate. (Gate Of The Queen Mother)

Entering from this gate, we can see the Yaveran Dairesi (Apartments of the Aides-de-Camp) in the opposite direction. This group of structures consisting of linked rooms. It's built by Sultan Abdülhamid II's chief architect Raimondo D'Aranco in Art Nouveau style with Nöbet Odası (Guard Room), which occupied by the chief of the Imperial Guards responsible for the security of the sovereign and the Harem.

Another long structure of buildings can be seen opposite to Yaveran Dairesi. This building is called Silahhane (Armory), which was originally built by order of Sultan Abdülhamid II as a dining hall for palace servants. Its exterior consists of a facade enlivened with columns, Corinthian capitals, cornices, and mouldings. This building began to be used as a weapons museum after previously existing armory at the palace was converted into a library. Next to this structure Coachmen's Apartments and Coach House can be seen side by side, although they look like one building with armory, they are three different structures.

Another main gate called Saltanat Kapısı, (Royal Gate) was only for Sultan's use.

Inside the palace there is one more big gate to enter the Harem Part. Entering from Harem Gate the first building on the right hand-side is the Küçük Mabeyn Kiosk (Lesser Chamberlain's Kiosk). There is a strong possibility that this structure was also built by chief architect Raimondo D'Aronco. This was the private residence of Abdülhamid II, consisting of a study, a dining room, a relaxation room, an audience room, and a bedroom. Sultan Abdülhamid II was notified of the decision ordering his deposition on 27 April 1909 in one of the rooms of lower floor.

If we keep on walking after Küçük Mabeyn, again on the right hand-side we can see the Kaskad Kiosk, and then there used to be Private Apartment of Abdülhamid II. But this beautiful building is burned down in 1919, because of the short-circuit in the reign of Sultan Vahdettin VI (1918-1922). Then he had have a kiosk built here which called Vahdettin Kiosk. In 1922, and it still stands today.

Opposite to these structures, Valide Sultan Kiosk and Yıldız Palace Theatre can be seen. Theatre also belongs to Abdülhamid's period buildings. Which built in 1889 by

Vasilaki Kalfa, Harem buildings were located on the far left side of these buildings. In the inner garden there are some small resting kiosks such as Kebab Kiosk and Kışlık Kameriye Kiosk, and one bigger kiosk called Cihannüma Kiosk (Scenic Kiosk). This was a three storey lath and plaster building with a high gabled roof. It has got a wonderful scenery of the sea of Marmara and the Bosphorus.

There is the biggest kiosk of Yıldız Palace in the external garden which is called Şale and it consists of three different parts which was built in three different periods. It's built for the visits of German Emperor Wilhelm II.

We tried to summarize some of the buildings like that, but in fact there are many buildings which we haven't got any information about, which do not exist today. There are some difficulties to date and identify some buildings correctly which even can be seen today.

To search their identify we tried to use visual materials such as old photographs from Abdülhamid albums, oil-on canvas paintings which painted by early Turkish painters, some Ottoman archive documents related to Yıldız Palace, plans and maps. We also considered the long historical period of the palace area. At the end of our researches we tried to sum up the situation of the buildings till today.

Comparing to the old photos it's clear to see that palace's buildings, gardens and even environment of the palace is highly changed.

On 27 April 1909, after the deposition of Sultan Abdülhamid II, Yıldız Palace used by other sultans such as Sultan Mehmet Reşat V (1909-1918), but he didn't spend all his time in the palace like Sultan Abdülhamid. And Sultan Vahdettin (1918-1922) stayed both in Yıldız and Dolmabahçe Palaces during his reign. During these Sultans period buildings are repaired time by time. Meanwhile, several of them burned down or demolished.

Following the declaration of the Turkish Republic in 1923, the palace remained empty for a while. At Atatürk's orders the valuable works in its library were transferred to Istanbul University and its other movables were scattered about in other Ottoman palaces.

In 1924 Yıldız Sarayı was assigned for use by Turkish Armed Forces and the complex served as part of the War Academy. During this period some of the buildings were repaired, and some changes had been made both inside and outside of the buildings. In 1977 the palace was turned over to the Ministry of Culture, at which time extensive restoration work was begun and its still

going on.

We hope that after all this restoration this palace also can be used as a museum-palace like others in the near future.

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Yıldız Sarayı, Yıldız tepesinden başlayıp, Beşiktaş ve Ortaköy'e kadar uzanan geniş bir alan üzerine yayılmış büyük bahçeleri, ve zaman içinde oluşmuş değişik fonksiyonlu çok sayıdaki yapıyı içinde barındıran bir saray kompleksidir. Sarayın kapladığı bütün bu alanların toplamı yaklaşık 500.000 m2 dir.

Yıldız Sarayı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son sarayıdır. Bu yüzden içinde barındırdığı, önceden tasarlanıp bir hamlede yapılmamış fakat zaman içinde ihtiyaca ve gereksinmelere göre oluşturulmuş çok sayıdaki köşkler resmi ve özel binalarla Osmanlı İmparatorluğu'nun bu son dönemindeki mimari özellikleri yansıtması bakımından önemli ve özel bir örnektir.

Saray arazisinin oldukça ileri giden bir geçmişi olmakla beraber buranın gerçek bir sultan evi durumuna getirilmesi Sultan II.Abdülhamid dönemini (1876-1909) bulmaktadır. Bundan önceki dönemlerdeki sarayın yapısal gelişimine bakacak olursak bu alanda ilk olarak I.Ahmed'in (1603-1617) bir küçük köşk yaptırdığı bilinmektedir. Sonraki yıllarda IV.Murad'ın (1623-1640) buraya gezmeye ve eğlenmeye geldiği, köşkü de kızı Kaya Sultan'a hediye ettiği bilinmektedir. Fakat elimizde bu ilk yapının mimarı ve mimari özellikleri hakkında hiçbir bilgi yoktur.

19.yüzyıl başlarına kadar bir müdehaleye uğramadan ormanlık niteliğini ve doğal bitki örtüsünü koruyan bu arazi üzerine 1804-1805 yıllarında III.Selim (1761-1808) annesi Mihrişah Valide Sultan için tepede bir köşk yaptırmıştır. Ayrıca babası II.Mustafa için de bugün iç bahçede halen bulunan ve sarayın en eski tarihli birimi olan çeşmeyi yaptırmıştır. Çeşmenin kitabesinde 1804-1805 tarihleri arasında yapıldığı yazılıdır.

II.Mahmud'da bu arazilere gelerek Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla kurduğu yeni ordunun talimlerini izlemiş ve bir de küçük köşk yaptırmıştır. Bu köşkün de mimari özellikleri hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Sultan Abdülmecid zamanında Yıldız'a rağbet biraz daha artmıştır. Abdülmecid burda annesi Bezmialem Valide Sultan için bir köşk inşa ettirmiş, 1842 tarihli bu köşkün adına da Kasr-ı Dilküşa denmiştir. Bu yapı geçirdiği tamir ve değişikliklerden sonra bugün Yıldız Üniversitesi kullanımındaki Hünkar Dairesi olarak bilinmektedir.

Sultan Abdülaziz tahta geçtikten sonra buradaki yapılaşma biraz daha artmış, Mimar Sarkis Balyan'a Büyük Mabeyn ve Çit Kasrını yaptırmış ve dış bahçede de Malta ve Çadır Köşkleri yapılmıştır.

Yıldız'daki asıl yapılaşma cülusundan sonra buraya taşınan Sultan II.Abdülhamid ile başlamıştır. Önce burada bulunan mevcut yapılarda haremi ile yaşamaya başlayan Abdülhamid sınırlarını daha da genişlettiği saray alanının etrafını kalın duvarlarla çevreletmiş, bu duvarlar dışına kurulan kışlalarla da güvenliği bir kat daha artırmıştır. Bundan sonra imparatorluk Yıldız'dan yönetilmeye başlanmış, her daireye, kaleme ait binalar yapılmış, harem daireleri, sultanın özel dairesi, iç bahçede ve dış bahçede büyüklü küçüklü köşkler, her ihtiyaca cevap veren çeşitli binalar inşa edilmiştir. Bundan sonra Yıldız hem yönetimin merkezi hem de Sultan'ın evi olmuştur.

Otuzüç yıl sultanın evi olan Yıldız Sarayı'na dört ana kapıdan girilmektedir. Bunlardan "Mecidiye Kapısı" dış bahçeye giriş kapısı idi. Bu kapı bugünde Yıldız Parkı giriş kapısıdır. Asıl saray kısmına ise üç ana kapıdan girilmektedir. Bunlardan biri genel girişe ayrılmış olan "Koltuk Kapısı"dır. (Bknz.R.59) Buradan girişte sağda Büyük Mabeyn ve Set Köşkü yer alır. Bu kapıdan girmeyip yokuş yolda biraz daha ilerlersek yine sağ tarafta bir başka kapı ile daha karşılaşırız. Bu da sadece Sultan'ın giriş çıkışına ayrılmış "Saltanat Kapısı"dır. (Bknz.R.60) Bu kapıdan girişte ise Büyük Mabeyn solda yer alır ve ileride tam karşıda ise Çit Köşkü bulunmaktadır. Yıldız Sarayı'na çıkan yokuşun tam karşısında bulunan kapı ise "Valide Sultan Kapısı"dır. (Bknz.R.61) Buradan girişte ise sağda Nöbetçi Kulübesi, Kuşhane Mutfağı, Silahhane Binası bulunmaktadır. Karşısında ise Yaveran Dairesi uzanmaktadır. Bugün saraya bu kapıdan girilmektedir.

Daha sonraki bölümlerde tek tek incelenecek saray yapılarını şöyle bir özetleyecek olursak Asıl Saray Kısmı genellemesi ile yönetimin yapıldığı ve yaşadığı binalar ve bunları destekleyen dış çevre yapıları hakkında şunları söyleyebiliriz:

Sarayın en büyük ve önemli binalarından biri olan Büyük Mabeyn, Sultan Abdülaziz tarafından bir dinlenme köşkü olarak 1866 yılında Mimar Sarkis Balyan'a inşa ettirilmiş iki katlı kargir bir yapıdır. Bu köşk II.Abdülhamid'in Yıldız'a taşınmasından bir süre sonra resmi bir kimlik kazanmış, Mabeyncilere tahsis edilen bu köşkün üst katındaki odalardan biri de Mabeyn Müşiri Gazi Osman Paşa'ya ayrılmıştı. Bu köşkte pek çok önemli olaylar yaşanmış, önemli karar ve toplantılara tanık olmuştur.

Büyük Mabeyn'nin solunda yer alan ve Büyük Mabeyn'e cam

bir koridorla da bağılı olan yapı ise Seyir Köşkü'dür. II.Abdülhamid tarafından Hamidiye Camii'nde yapılan Cuma Selamlık Törenlerini izlemek için toplanan yabancı büyükelçiler için yaptırılmış, tavanı kalemişleri ile süslü bir yapıdır.

Cuma Selamlığı Törenlerinin yapıldığı Yıldız Hamidiye Camii'de Sultan II.Abdülhamid tarafından 1865-66 tarihleri arasında Mimar Sarkis Balyan'a yaptırılmış, Dikran Kalfa'da bu proje içinde çalışmıştı. Cami'nin önünde yer alan Saat Kulesi'de 1890-1891 yılları arasında yapılmıştır.

Büyük Mabeyn'in sağ tarafında bulunan ve birbirine adeta zincirleme bağlanmış odalardan oluşan tek katlı Çit Köşkü ise Sultan Abdülaziz dönemi yapılarından. Bu da saraydaki resmi içerikli binalardan biri olmuştur.

Valide Kapı'dan girişte tam karşımıza gelen kuzey-güney doğrultusunda yer alan uzunlamasına yapı Yaveran Dairesi'dir. Yaveranların yanı sıra telgrafhane, şifrehanenin de bulunduğu Art Nouveau stilindeki bu yapı II.Abdülhamid tarafından mimar Raimondo D'Aranco'ya yaptırılmıştır. Bunun arkasındaki yine uzunlamasına yapılar Marangozhane, Müzehane ve Güzel Sanatlar Binalarıdır ki bunlarda yine Sultan II.Abdülhamid döneminde yapılmıştır. Yaveran Dairesi sol başında bulunan Nöbetçi Dairesi, Sultanın özel dairesi ve harem bölümüne geçit veren Harem Kapısı'nı denetlemek üzere yapılmıştır.

Yaveran Dairesi gibi kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir diğer yapı grubu da Valide Kapı'dan girişte hemen sağda yer alan nöbetçi dairesinden sonra sırasıyla gelen Kuşhane Mutfağı, Silahhane, Arabacılar ve Arabalık binalarının bulunduğu yapılar grubudur. Bunlar her ne kadar dışardan tek bir yapı gibi görünsede ayrı ayrı fonksiyonları olan yapılardır. Bunlar da yine II.Abdülhamid dönemi yapılarıdır.

Arabalık bölümünün tam karşısındaki II.Abdülhamid döneminde yapılmış iki katlı bağdadi yapı Kimyahane-Eczahane binasıdır. Saraya ait özel ilaçların yapıldığı bu köşkün önünde bulunan kaskadlardan güvercinler su içtikleri için Güvercinlik adı ile de bilinmektedir.

Harem Kapısı'ndan içeri girdiğimizde burda daha yoğun bir şekilde iç içe girmiş pek çok yapı ile karşılaşırız. Bu bölüm sarayın birinci avlusu diyebileceğimiz Silahhane, Büyük Mabeyn, Yaveran Dairesi ve Çit Kasrı'nın bulunduğu binalardan anıtsal bir duvarla ayrılmıştır. Bu duvarda dönemin eklektik üslubu açık bir şekilde göze çarpar. Kırık planlı duvarın Çit Kasrı'na bakan cephesini örneklerine özellikle İtalya ve Fransa'da çok rastlanan neo-klasik, ampir karışımı görkemli bir selsebil kaplar. Stilize iyon başlıklı

sütuncelerin üçgen alınlıklı Abdülhamid tuğralı bir edikulaya yerleşmiş fiskiye den kademe kademe dökülen sular aşağıdaki dilimli geniş bir havuzda toplanır. Edikula'nın iki tarafındaki büyük panoların ortalarında vazodan çıkan çiçek kabartmaları yer alır. Duvarı bütünüyle üstten dişli bir korniş çevirerek ikinci avluya geçiş veren cepheyi de sarar. Duvarın dik açıyla değil, yumuşak bir yay ile Yaveran Köşkü'ne dönen ana cephesinde devam eden vazolu büyük kabartmalar bir zafer takı etkisi yapan Harem Kapısı'ndan sonra da sürer.

Harem bölümüne girişi sağlayan beş metre yükseklikteki kapıdan girildiğinde sağ tarafda yer alan ilk yapı Küçük Mabeyn'dir. Sultan II.Abdülhamid'in 1900 yılında kendisi için özel olarak yaptırdığı bu binanın mimarı muhtemelen o dönemde Abdülhamid'in baş mimarlığını yapmış olan Raimando D'Aranco'dur. İki katlı bu binanın üst katı bir üçüncü kat halinde Kış Bahçesi olarak düzenlenmişti. İçinde II.Abdülhamid'in çalışma, yemek, istirahat, kabul ve yatak odalarını barındıran bu bina Fransa'dan getirilmiş stil mobilyalarla döşenmişti, odaların özellikle tavanlarında ise ince kalem işleri ve boğaz görünümü veren resimlerle süslenmişti. Bu binada yaşanmış ve tarihe geçmiş en önemli olay kuşkusuz 27 Nisan 1909 tarihinde Sultan II.Abdülhamid'e, tahttan indirilmiş olduğu kararının buradaki odalardan birinde verilmiş olmasıdır.

Küçük Mabeyn'in tam karşısında "L" biçiminde iki sıra silmeli taş kaide üzerine oturan harem duvarına bitişik sarı dökümden, üstü ve yan tarafları camla kaplı Limonluk Serası Raimando D'Aranco'nun eseridir. Limonluk Köşkü'nden sonra yine sol tarafda Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılmış Valide Sultan Köşkü bulunur bu köşk sonradan gördüğü geniş eklemelerle bu günde kullanılmaktadır ve Yıldız Teknik Üniversitesi'ne bağlı Rektörlük binası olarak kullanılmaktadır.

Küçük Mabeyn'in yanında yer alan küçük yapı Kaskad Köşkü'dür. Bunun yanında ise orijinalinde Sultan'ın Hususi Dairesi bulunmaktaydı. Fakat Mimar Vasilaki Efendi'ye yaptırılan bu bina 1919 yılında Sultan Vahdettin zamanında çıkan bir yangın sonucunda yanmıştır. Bunun yerinde şimdi Sultan Vahdettin'in yaptırdığı iki katlı bir bina bulunmaktadır.

Bu binaları geçtikten sonra küçük bir kapıyla girilen bölümün hemen sağındaki yapı Yıldız Sarayı Tiyatrosu'dur. Bu tiyatro Sultan II.Abdülhamid'in isteği üzerine yapılmış ve 1889 yılında tamamlanmıştır. Bu Tiyatro, Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu'ndan sonra, Osmanlı Saray kompleksleri içinde yer alan ikinci, bu güne gelebilmiş ve halen de kullanılmakta olan birinci tiyatrodur.

Valide Sultan Köşkü'ne sırtımızı dönersek solumuzda

Müşahip Ağalar Dairesi'ni tam karşımızda ise Kadinefendiler, Hazine Darusta Kadın ve Cariyeler Dairelerini görürüz. Harem bölümü yapıları tamamı ile iki katlı bağdadi teknikle yapılmış, tavanları kalem işleri ve madalyonlar içerisinde çeşitli resimlerle süslenmiştir. Bu üç bina birbirine sonradan yapıldığı anlaşılan koridorlarla bağlanmıştır. Bu yapıların biraz ilerisinde ise Kızlarağasının dairesi bulunmaktadır.

Tiyatro binası bitişiğindeki Gedikli cariyeler Dairesi bugün Sahne Sanatları Müzesi olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında yer alan Usta Kalfalar Dairesi ile yıkılmıştır.

İçinde büyük bir havuz, çeşit çeşit ağaçlar, nadide kuşlar, hayvanlar, küçüklü büyüklü köşkler barındıran iç bahçe ise saraya ayrı bir atmosfer kazandırır. Bahçede bulunan en büyük köşk Cihannüma Köşkü'dür. Boğaza ve Marmara'ya hakim manzaralı, üç katlı, sivri beşik çatılı, bağdadi tekniğindeki bu yapı Sultan II.Abdülhamid'in özel olarak kullandığı binalardan biridir.

Bu bahçe içinde ayrıca Ada ve Kışlık Kameriye Köşkleri gibi küçük dinlenme köşkleri, III.Selim Çeşmesi de bulunmaktadır.

Sarayın Dış Bahçesi ise daha büyük bir alanı kaplamaktaydı. Burada Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan Malta ve Çadır Köşkleri ile Sultan II.Abdülhamit'in baş mimarı Raimondo D'Aranco'ya yaptırdığı Yıldız Porselen Fabrikası bulunmaktadır.

Dış bahçede bulunan Yıldız Sarayı'nın en görkemli yapısı diyebileceğimiz Şale Köşkü buraya ayrı bir güzellik katmaktadır. Alman imparatoru II.Wilhelm'in ziyaretleri sebebiyle Sultan Abdülhamid tarafından yaptırılan bu adeta saray görünümündeki köşk üç ayrı dönemde yapılmıştır. II.Bölüm 1887 senesinde Sermimar Sarkis Balyan'a, Merasim Köşkü olarak bilinen III. bölüm ise 1898 tarihli olup mimarı da Raimondo D'Aranco'dur.

Sultan II.Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle beraber Saray-ı Hümayunluğu'da son bulan Yıldız Sarayı yapıları, daha sonra gelen padişahlar tarafından da zaman zaman kullanılmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra bir süre boş kalan saray, Atatürk'ün emriyle kütüphanesini oluşturan çok değerli eserler İstanbul Üniversitesi'ne aktarılmış, taşınabilir diğer eserler ise başka saraylara dağılmıştır. Bu dağılmış eserlerin pek çoğu bir daha bir araya getirilememiş ve hatta Çırağan Sarayı'na götürülen bir bölüm mobilyalar Saray yangını sırasında yanmıştır.

1924 yılında Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanımına

bırakılan Yıldız Sarayı, Harp Akademileri olarak hizmet görmüş, 1977 yılında ise Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir. Şu anda ise Yıldız Sarayı T.C. Kültür Bakanlığı Yıldız Sarayı Müdüriyeti'nce idare edilmektedir. Bazı binaları çeşitli kuruluşlarca kiralanmıştır.

BÖLÜM 2

TARİHÇE

Yıldız Sarayı'nı oluşturan bütün yapıların üzerinde bulunduğu alan, ağaç zenginliği ve bitki örtüsü ile çok eski bir geçmişe sahiptir. Bu tarih erken Bizans'a kadar indirilebilir. "İlk Bizans kaynaklarında Daphne olarak erken Bizans şiirlerinde övülen ve defne ormanları içinde sevimli Pan'ın flütünü çaldığı hayal edilen yeşillikler, bu günkü adı ile Yıldız Parkı'nın bulunduğu yerlerdi." (1) Zengin bitki örtüsü, ayrıca bulunduğu alana hakim konumu ile ilham kaynağı olması şaşırtıcı değildir.

Bu yerlerin yani kıyıdaki yapılar ve kıyıdan başlayarak arkalara tepelere doğru uzanan yeşil alanların, bahçelerin Osmanlı devrinde tarih sahnesine belirgin olarak çıkışı 1600'lü yılların başlarını bulur.

O zamanlar bu topraklar bir şahıs malıydı ve sahibinin adına izafetende "Kazancıoğlu Bahçesi" adını taşıyordu. IV.Murat (1623-1640) bu güzelliği görünce burayı kendi mülkleri arasına almış ve kızı Kaya Sultan'a vermiştir. Kaya Sultan'ın kocası Melek Ahmed Paşa'nın yakınlarından olan Evliya Çelebi, yapı hakkında "Vacib-üs-seyr bir yalıdır. Burada fevkaani bir şadırvan vardır ki, dünyada öyle bir sanatlı fevvare görülmemiştir." diyor. (2)

Sahil Sarayları'nın ve bahçesinin yıldızı asıl, bir yüzyıl sonra, XVIII. yüzyılın ortasına doğru parlamaya başlamıştır.

Aradan geçen süre içinde nihayet III.Ahmed'e (1703-1730) tekamül eden bu mülk, Padişah tarafından sevgili Sadrazam'ı Nevşehirli İbrahim Paşa'nın kardeşi Mehmed Paşa'ya ihsan edilmiş. Hünkarın ve vezirinin burada yaptıkları alemler, epeyce bilinen bir şeydir ve bu kıyıların Çırağan adını alması, denizin bu mai sahillerinde ve arkasındaki nefti yeşilliklerde, mehtaplı gecelerde düzenlenen ve ışıklarla çiçeklerden oluşan masal eğlencelerinden ileri gelir.

Çelik Gülersoy Yıldız Sarayı ve Malta Köşkü adlı kitabında, İstanbul'a gelip yerleşen bir Fransız soylusunun anlattığı Çırağan eğlencelerinin aslını, hem buradaki Yıldız Ormanı, hem Topkapı Sarayı'nın haremî, hem vezir saraylarının, konaklarının bahçeleri için geçerli olan izlenimleri şöyle verir: (3)

Göz alabildiğine uzanan bahçelerde, zümrüt ağaçlarının eteklerini, çiçek tarlaları doldurmuş. Başlıca da, lale tarhları. Lalelerin Nisan-Mayıs aylarında yüzlerce

türünün, yüzlerce renginin her yanı boyadığı yetmezmiş gibi, gece bütün çiçek tarhlarının arasına yer yer, vazolar ve yüzlerce, her boydan billur kaseler içinde, hem sahici hem yapma, kesilmiş çiçekler yerleştirilmiş. Bu da yetmezmiş gibi hepsinin aralarına sayısız belirsiz lambalar, içleri mumlu kristal fanuslar, üstleri resimli ve boyalı fenerler oturtulur ve çiçeklerin renklerine, fenerlerin rengarenk ışıklarının karışması yetmezmiş gibi, yine sayısız ve boy boy aynalarla, bu boyalar, bu ışıklar, bu renkler, deli deli çoğaltılır, yansıtılır, yerdeki çiçeklerin frapanlığı, mehtabın ay ışığına karıştırılır ve tüm bahçeler, gece olunca, demek ki bir ışık seli haline getirilmiş. Bu da yetmezmiş, 1700'lü yılların çılgın güzellik aşıklarına. Bu gerçek bahçeler masal bahçelerine dönüşsün, gündüzler geceye karışsın, olmadık rüyalar sahici çıksın isterler, çiçek tarhlarının arasına çarşılar kurarlar, küçük pavyonlar, dükkan taklidi köşkler oturturlar, bunlarda civan güzellere atlas kumaşlar, mücevherler satarlarmış. Mai bir aydınlıkta yüzen ve ay ışığı altında zevkten eriyen bu insanlar, her yandan çalgı sesleri yükselir ve üstüne üstlük her tarafa çengiler ve köçeklerden en kıvrak danslarını sergilerlerken, bu gümüşlü, sırmalı kumaşlardan, pırlantalar ve elmaslardan satın alır, birbirlerine armağan ederlermiş.

Bu süre içinde bugünkü Yıldız Parkı'nın , o zaman yapay düzenlemelerle bozulmayıp, doğal görünümünde bırakılmış ve olduğu gibi korunmuştur. İngiliz, Miss Pardoe'de İstanbul'daki izlenimlerini yazdığı kitabında (4) denizden bakıldığında tüm koruda selviler, badem ağaçları, akasyalar ve ulu ağaçların yamaçları doldurduğunu yazar.

Yani kısacası 19.yüzyılın son çeyreğine kadar, Yıldız korusu pek insan eli değmemiş ağaç varlığını sürdürmüştür.

Bu tepelerin, ilk defa III.Selim (1789-1807) tarafından beğenildiği ve kullanılmaya başlandığı iç bahçedeki çeşmeden de anlaşılmaktadır. Bu çeşme bugün hala yerinde durmaktadır ve hatta dört cephesindende eskisi gibi yakın zamana kadar sular akmakta idi. Bu çeşmenin kitabeside durmaktadır.(5)

Bu alanda ilk köşkü III.Selim'in annesi Mihrimah Valide Sultan inşa ettirmiştir. (bazı kaynaklarda da annesi için III.Selim'in inşa ettirdiği yazılıdır) Bu yapı hakkında fazla bir bilgimiz yok, bu konudaki kaynaklarda da çelişkili bilgiler verilmektedir.

II.Mahmud'un da (1808-1839) bu güzel koruluk ve bahçeleri kullandığını biliyoruz. II.Mahmud, buranın güzelliğine, Boğaz ve Marmara'ya hakim manzarasına hayran kalarak buraya bir köşk yaptırmış, adını da "Yıldız Kasrı" koymuştur. Özellikle yaz aylarında sık

sık bu köşke gelir, etrafı seyreder, saz alemleri tertiptedir, sonra da tüfek veya ok atışlarıyla vakit geçirirdi. Padişah, Yeniçeri Ocağı'nın yerine kurduğu Asakir-i Muhammediye'nin Yıldız bahçelerinde yaptığı talimlere nezaret eder, Ortaköy'e doğru uzanan sırtlarda yeni askere manevralar yaptırırdı.(6)

Bazı günler Yıldız poyrazının şiddetinden kimsenin danei ikbali nişana isabet edemezdi.(7)

Sultan Abdülmecid zamanında (1939-1861) Yıldız'a rağbet biraz daha artmıştır. Abdülmecid'in annesi, Bezm-i alem Valide Sultan, 1842 yılında "Kasrı Dilkuşa" isimli bir bina inşa ettirmiştir. Bir söylentiye göre, Sultan Abdülmecid, babasının yaptırdığı "Yıldız Kasrı" nı tamir ettirip, Yıldız adlı bir gözdesine hediye etmiştir. Bundan sonrada bu yapının ve daha sonra yapılanlarında genel olarak Yıldız Sarayı adını alması buna bağlanır.

Topkapı Sarayı Arşivi'nde Yıldız'a ait yaptığımız çalışmalarda rasladığımız bir belge oldukça ilginçtir. Bu bir kağıt üstüne yapılmış bir haritadır arkası gülkurusu rengi atlas kumaşla kaplanmıştır. Sultan Abdülmecid zamanına ait olan bu belgenin tanımı şöyle yapılmıştır; "Sultan Abdülmecid'in validesi Bezm-i alem Valde Sultan uhdesinde bulunan Yıldız Kasrı Hümayunu ve çevresindeki yerlerin haritası." (8)

Yıldız civarındaki bağlar ve bazı arazi de Abdülmecid tarafından satın alınarak kasrın bahçelerine ilave edilmişti.

"Yıldız Köşkü, Abdülmecid zamanında Serefaz Hanım'ın hikayeleriyle meşhur olmuştu. Beşinci kadın bir gün maiyeti ile beraber Yıldız Köşkü'ne çekilmiş ve Abdülmecid gece vakti önünde fenerle Çırağan bahçelerinden geçip Serefaz Hanım'a tekrar saraya dönmesi ricasında bulunmuştu." (9)

Bazı kaynaklarda da Abdülmecid'in, kendinden evvel yapılan yapıları yıktırdığını ve daha güzel üslupta olan "Kasrı Dilkuşa" isimli köşkü 1842 yılında annesi Bezmi Alem Valide Sultan için yaptırdığını yazar.(10)

Araştırmalarımızda bu gelişkili bilgilere rastlandığından her iki görüşüde vermeyi uygun bulduk.

Bir söylentiye göre, Sultan Abdülmecid, babasının yaptırdığı "Yıldız Kasrı" nı tamir ettirip Yıldız adlı bir gözdesini buraya yerleştirmiştir. Bundan sonrada bu yapının ve daha sonra yapılanlarında genel olarak "YILDIZ" adını alması buna bağlanmaktadır. Ve bu Yıldız Kasrı bugünkü Hünkar Dairesi dediğimiz, Yıldız Üniversitesi Rektörlük Binası olarak kullanılan yapının çekirdeğini oluşturmuştur. Çeşitli tamir ve değişiklik ve eklemelerle yapı bugünkü halini almıştır.

Sultan Abdülmecid'in Beşiktaş Sahil Sarayı'nı yıktırarak, Dolmabahçe Sarayı'nı yaptırmaya başlaması ile, Yıldız bir müddet saray ikametgahı olmuş, Dolmabahçe Sarayı'nın 1856 yılında tamamlanmasına kadar yönetim buradan sürdürülmüştür. (11)

Abdülmecid Yıldız'da kaldığı sürece Yıldız Kasrı'nda ya da diğer adıyla Daire-i Hümayun'da oturmuştur. Yine Sultan Abdülaziz'de Yıldız'da haremi ile birlikte bir müddet bu binada oturmuştur. II.Abdülhamid'de Yıldız'a ilk taşındığında burada bir süre haremi ile ikamet etmiştir.

II.Abdülhamid'den sonra yapı Hünkar Dairesi, Hünkar Sofası veya Valide Sultan Köşkü olarak isimlendirilmiştir.

Sultan Abdülaziz (1861-1876) tahta geçtikten sonra ilkin Yıldız köşklerini yeniden tamir ettirmiş ve bahçeleri daha modern bir şekilde tanzim ettirmiş ve bir takım yeni binalar yaptırtmıştı. Bunlar içinde en önemlisi 1866 yılında Mimar Sarkis Balyan'a bir dinlenme köşkü olarak yaptırttığı Büyük Mabeyn Köşkü'dür. Bazı kaynaklarda Büyük Mabeyn'in yerinde III.Selim'in Validesi Mihrişah Sultan için inşa edilen bir köşkün bulunduğu, bunun o yapı üzerine inşa edildiği yazılıdır ama elde bir kanıt olmadığından bu bir tahmin olmaktan ileri gidemez.

Abdülaziz bundan başka Mimar Sarkis Balyan'a Çit Kasrı'nı ve dış bahçede de Malta ve Çadır köşklerini yaptırtmıştır. Ayrıca sahilde yer alan ve Çırağan Sarayı ile Yıldız'ı birbirine bağlayan kemerli, taştan bir de köprü yaptırtmıştır ki bu köprü bugün halen görülebilir. Köprü Beşiktaş-Ortaköy yolu üzerinde Mecidiye Kapı'ya giden yol üzerindedir.

Sultan Abdülaziz Yıldız Kasrı'na bahar mevsimlerinde bir müddet oturmak için gelirdi. Hal'inden evvel Yıldız'a son defa 21 Nisan 1876 Çarşamba günü çıkmış, fakat Talebei Ulüm hareketi üzerine Dolmabahçe Sarayı'na dönmüştü. (12)

Sultan Abdülmecid tarafından yaptırtılan Hünkar Dairesi, daha sonra Abdülaziz'in yaptırdığı Büyük Mabeyn, Çit Kasrı ve dış bahçedeki Malta ve Çadır Köşkleri ile saraydaki yapılaşmaya ilk önemli adımlar atılmış bulunuyorduki bundan sonra bu yapılar ve bunlara eklenecek diğerleri ile bu yapılar imparatorluğun yönetim birimlerini oluşturacak ayrıca Sultan'ın haremiyle birlikte devamlı olarak yaşayacağı ikametgahı olacaktır.

Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve ölümünden sonra, V.Sultan Murat'ın saltanatı (1876-1876) başlar. Bu Osmanlı tarihinin en kısa saltanatı olmuş, Sultan

sadece üç ay tahtta kalmış, akli rahatsızlığı sebebi ile tahttan indirilmiş yerine de kardeşi II.Abdülhamid tahta çıkarılmıştır.

V.Murat hastalık günlerinin bir kısmını Yıldız'da geçirmişti. Çerkes Hasan vakası olduğu vakit V.Murat maiyeti ile birlikte Yıldız'da bulunuyordu. Sarayında bir hücumla maruz kalmaması için bir takım tedbirler alınmıştı.(13)

Mahmud Celaleddin Paşa hatıralarında diyor ki: (14)"Sultan Murat, Yıldız Kasrı'na çıkarıldı, ol gün bahçede gezur iken kendisini elbisesi ile havuza atmış ve güçlükle çıkarılmıştı vaziyet gizlice Sadrazam'a ve Hüseyin Avni Paşa'ya ihbar olunduktan sonra Yıldız Kasrı'na gidip Sultan Murat'ı bir alem-i istigrak ve cinnette buldular. Ve bu sırrı gizlemek için ahd-ü misak edip tedavisine karar verdiler." Haluk Şehsuvaroğlu bu havuzun II.Abdülhamid tarafından, Hususi Dairesi'nin yapımından sonra kaldırıldığını yazar. Ancak bu havuzun yerini bilemiyoruz.

II.Abdülhamid (1876-1909) amcasının ve büyük biraderinin içinde hal'edildikleri, her vakit denizden, karadan kuşatılmaya müsait Dolmabahçe Sarayı'nda oturmayı emniyetli bulmamış ve 7 Nisan 1877 günü ikametgahını Yıldız'a nakletmişti. Mabeyn Feriği Sait Paşa neşredilmemiş hatıralarında bu nakil hakkında şunları yazmaktadır:(15)

"7 Nisan 293 bugün Beşitaş Sarayı Hümayunundan Yıldız Kasrı Hümayununa bütün bütün nakli hümayun vuku bulup Yıldız Sarayı Hümayunu ismi verilmiştir. Saat sekizde Kasrı Hümayun mezbura muvasalat ettik. Benim ikametime mahsus olmak üzere Haremi Hümayun duvarının arkasında ve baş derunünde vaki odayı efendimiz ihsan buyurdular..." (16)

İşte bu tarihten sonra artık Yıldız asıl önemli gelişmesine başlamış, II.Abdülhamid Beşiktaş'dan Ortaköy'e kadar uzanan toprakları alarak sarayın sınırlarını iyice genişletmiş etrafını kalın duvarlarla çevirtmiştir.(17) Ayrıca saray etrafında kurulan kışlalarla sarayın güvenliği kontrol altına alınmıştı. Kışlalar hakkında bölüm 3.5.8.'de bilgi verilmiştir. Bu kışlalar 14.000'den fazla askeri barındıracak kadar genişti.

II.Abdülhamid burada pek çok yapı inşa ettirmiş büyük bir inşa faaliyetini başlatmıştır. Saray artık hem Sultan'ın haremiyle, çocuklarıyla, harem ağaları, ahçıları, kahvecileri ile yaşadığı yer olmuş hemde resmi binaları, burada yaşayan ve çalışan resmi kişiliklerle yönetimin yapıldığı bir merkez haline gelmiştir. Kısacası her türlü ihtiyaca cevap veren şehir içinde şehir durumuna gelmiştir.

Yapılaşma daha çok arazinin Kuzeybatı kesiminde yoğunlaşmış durumdadır. Geri kalan alanlar özellikle Çırağan Sarayı'nın arkasına isabet eden vadi park olarak bırakılmıştır.

II.Abdülhamid dönemi Yıldız'da büyük yapı faaliyetinin başladığı, bahçelerde yeni, modern düzenlemelerin yer aldığı bir dönem olmuştur.

7 Nisan 1877'de Yıldız'a taşınan Sultan II.Abdülhamid'in acelesinin de katkısıyla pavyon tipi bir yapılaşma oluşmuştur. Yapıları ve bahçeleri ile 50 hektarı bulan kompleks, farklı büyüklük ve formda rustik havuzlardan, adalardan, sera ve limonluklardan, çay-kahve köşklerinden, metal şemsiye ve vazo biçimindeki çiçeklerden Kameriye'lerden oluşan özgün bir değer halinde ortaya çıkmıştır. Bahçe de doğal stilde planlanmış ve İngiliz bahçe tipinde bir dokuya kavuşturulmuştur. (18)

Çelik Gülersoy'un bir yazısında da belirttiği gibi (19) toprak üzerinde yükselen yapılara biçimlerini veren, birkaç önemli ana etken bulunur. Birincisi; yaptıran kişinin arzuları, dünya görüşü ve zevk durumudur. İkincisi; yapı önemli bir mimarın eseri ise, o sanatçının kişiliği de devreye girer ve durumların bir çoğunda binayı sipariş edenden daha fazla bir ağırlık kazanır. Üçüncüsü; yapının yükseltildiği dönemin sosyal, ekonomik ve politik çevresi ve bu ortam içinde binanın gördüğü fonksiyondur.

Ancak İstanbul'un sarayları, bu gözlükle bakıldığı zaman, birbirine hiç benzemeyen görünüşler verirler:(18)

Topkapı Sarayı, 4 yüz yıldan fazla bir zaman parçası içinde oluşmuş bir birikimdir. Onda Fatih çağının klasisizminden Lale devrinin neşesine, 19. yüzyıl Batı stillerinin denemelerine kadar, birçok üslubu aynı bahçelerin içerisinde bir arada bulunur. Fakat hepsi tutarlı bir armoninin içerisinde yerlerini almışlardır.(20)

Abdülmecid ve Abdülaziz'in evleri olan Dolmabahçe, Beylerbeyi ve Çırağan Sarayları ile, Ayazağa, İhlamur ve Küçüksu gibi kasırlara ise, küçük bir grubun zevki egemendir. "Ermeni Balyan Ailesi"nin. Mimar-tüccar karışımı olan bu mimar aile, yurt dışı öğrenim ve görgülerini karıştırarak, padişahlarına, bir üsluplar gerdanlığı biçmişler, peşpeşine, aynı zevkin ürünü beş-on bina satmışlardır. Ayrıca, Batı taklidi bu homojen yapılar, özellikle iç düzenlerinde, bir batı yerleşiminin mantığına, kullanım kolaylıklarına ve disiplinine sahiptirler. (21)

Yıldız Sarayı'nın ise kendinden önceki bu örneklerinden tamamı ile ayrılan bazı özellikleri ve değişik bir karakteri vardır.

Şöyle denilebilirki; Yıldız Sarayı yapılar topluluğu iki ana karakterinmührünü üzerinde taşımaktadır. Bunlar:

- 1- Sultan II.Abdülhamid'in kişiliğini yansıtan, onun ruhunun adeta aynası olan bir karakteri vardır bu yapılar topluluğunun.
- 2- Yine II.Abdülhamid'in kendi dönemi içinde kurduğu yönetim sisteminin bir uzantısı, bir gereği, görünmez kuralların kemikleşmiş, taşlaşmış bir heykeli olmuştur.

İşte Yıldız'ı Yıldız yapan, onu kendinden evvel yapılmış "Sultan evlerinden" ayıran özellikleri buradan kaynaklanır. Yani asıl kurucusunun karakterini, onun dönemini, sıkıntılarını, dünya görüşünü, yaşam tarzını, düşündüklerini ve korkularını yansıtmayı yani adeta Sultan II.Abdülhamid'in bir yağlı boya portresi gibi, sahibine benzemesi.

Çelik Gülersoy, II.Abdülhamid'le sarayının özelliklerini birbirine bağlarken, II.Abdülhamid'in kişisel özelliklerini şöyle verir. (22)

"Genç denebilecek bir yaşta tahtta çıkan, tamamlanmış, enkaz bir devleti teslim alan, çocukluğunda ve ailesi içerisinde epeyce hor görülmüş ve itilmiş, önyargılı ve içinden hesaplı, derin surette ihtiraslı ve çevreye hükmetme arzulu, ama bir o kadar miktarda etrafından kuşkulu ve herkese karşı güvensiz, hem para, hem adam kalitesi bakımından güçsüz bir devletin sahibi olduğunu bilen bu hükümdar, 33 yıl süren saltanatı boyunca, nasıl ağır ve dağdağlı meselelerin hiç birisinin üzerine gidemeyerek, "sabahları olaysızca akşam etmenin" yeterliğine bağlanmışsa, önüne her gün gelen gailelere, kolay ve geçici çözümler bulma politikasını benimsemişse, çevresini kuşatan bir menfaat denizinin, ona her gün ulaşan dalgalarını birteviye, küçük kürek darbeleriyle savuşturma alışkanlığını edinmişse, çocukluğundan ve gençliğinden beri, büyük törenler, kitlelerle beraberlikler, alımlı giysiler ve görkemli alaylar yerine, basit ve düz kaputları, önemli kişilerle başbaşa, sade ve özentisiz görüşmeleri tercih etmişse, yaşadığı, oturduğu ve kendi eli, kendi iradesi ile biçim verdiği bu çevreye de, aynı ruh yapısının mührünü basmıştır."

II.Abdülhamid saraya taşındığı günden, tahttan indirilme tarihi 27 Nisan 1909'a kadar yapı faaliyetleri hep devam etmiştir. Çünkü saray her türlü ihtiyaca cevap veriyordu. Öncelikle Padişahın haremiyle, hizmetlileriyle ki zaten bunların sayısı 100'leri buluyordu, resmi görevliler, mabeynciler, yaverler, muhafızlar, bunların ihtiyaçlarına göre yapılan yapılar, hatta bazı grupları hoşnut etmek veya tatmin etmek için sonradan uzatılan koğuşlar, köşkler, bürolar, kilerler,

onca kişiyi doyuracak mutfak, ilaç sağlayacak eczane ve daha sayısız birimler bu 33 yıl boyunca çoğalmış çoğalmıştır. Tabii birde bütün bunlar için ne kadar para hacandığını düşünmek lazımdır. O yüzden denirki Yıldız Sarayı'nın her köşesine altınlar dökülmüştür.

Bu konuda Salah Birsal'de bir yazısında şöyle der: (23)

"Yıldız köşk ve bahçeleri ayrı bir kenttir. Yedi bin tüfekçi, yani yedi bin girtlak onun üstündedir. Valide sultanların, kadınefendilerin, ikballerin, şehzadelerin, cariyelerin, mabeyncilerin, bahçıvanların, aşçıların sayısında 5.000 dolaylarındadır. Bunlara Yıldız Parkı içindeki atelyelerde çalışan usta ve işçileri katarsanız, girtlaklar on beş bine yükselir ki topunun doldurulup boşaltılması değme hazinelerin işi değildir."

Abdülhamid daha emniyetli bulunduğu için 1876'da Dolmabahçe Sarayı'nı terk edip, Yıldız'a geçtikten sonra, Boğaz tarafındaki büyük koruluğu da güvence için kapatmayı, ve yeni sarayına bağlatmayı, doğal ve zorunlu saydığı için Dış Bahçe' (kırılık) nin asıl giriş yeri olan "Mecidiye Kapısı"nı kapattırmış, bu büyük ağaçlığı, yukarıdaki yeni sarayına bağlatmıştır. Bu cadde boyunca başını kaldırmaması kuralları da yürürlüğe kondu. Beşiktaş ve Ortaköy yönündeki birçok parselleri satın alıp, yeni sarayına ekleterek genişlettiği gibi bunları çeviren yeni dış duvar olarak, bugünkü Balmumcu ve Zincirlikuyu yönlerine bakan duvarları da inşa ettirdi. Sarayın bu yönüne iki türlü yerleşim oturtulmuştur. Biri sarayın biraz dışında olması gereken Has Ahırlar ve ikincisi stratejik noktaları tutması gereken Kışlalar. (24)

Sarayın Kuzeydoğu köşesinde, saray yapılarının biraz uzağında uç bir noktada istabl-ı Amire (has ahırlar) bulunuyordu. Bu ahırlar oldukça çok sayıda hayvanı barındırıyordu. Ve sarayın etrafında kurulmuş, güvenliği sağlamakla görevli kışlalar; (25) dış bahçenin batısında Orhaniye Kışlası, Mızraklı Süvari Alayı Kışlası, daha kuzeyde sadece mahallesinin ismini almış olan Ertoğrul Kışlası vardı. Ayrıca güneyde Yıldız Bahçesi Mecidiye Kapısı yanında Maiyyet Süvari Kışlası bulunuyordu.

Kendisi için kendini güvenlikte hissedeceği böyle bir saray vücuda getiren ve 33 yıl da bu sarayda yaşayan II.Abdülhamid için 1909 yılı oldukça kötü geçmiştir. 13 Nisan günü, tarihe "31 Mart Olayı" olarak geçen olay patlak verir. Bu olayı sarayda yaşayan, Sultan II.Abdülhamid'in kızı Ayşe Osmanoğlu şöyle anlatır: (26)

"Dışardan alınan haberler dolaylı ile gece yarısına doğru sarayda bir telaş başlamıştı. Babam ne olduğunu anlamak için Başkatibi istemiş, herkes ayağa kalkmıştı "Asker gidiyor... Asker şeriat istiyormuş" sözleri

cereyan ediyordu. Kurşun sesleri işitiliyordu. Herkesi bir korku salmıştı. Sarayın en üst katına çıkıyor, dürbünle bakıyor, fakat hiçbirşey göremiyorduk. Babamın dairesine gidip geliyor fakat hiç bir şey anlamaya imkan yoktu."

Kötü olaylar zinciri başlamış oluyordu böylece. Bundan sonra Sultan'ın 27 Nisan Salı günü tahttan indirilmesi gelir ve tabii Sultan II.Abdülhamid'in kurduğu geliştirdiği sarayından ayrılması ve hemen ardından da sarayın içine yağmacıların girip sahipsiz kalan, bu her köşesine ayrı itina gösterilmiş, paralar harcanmış sarayın yağmacılar elinde kalması. Buradaki pek çok tarihin kaybolmasına nedan olmuştur. Bazı birimler Kütüphane gibi, fedakar görevlilerce şans eseri korunabilmiştir yağmacıların elinden.

II.Abdülhamid'den sonra yerine Mehmet Reşat (Mehmet V) (1909-1918) geçmiştir. "V.Mehmet Reşat 27 Nisan günü sabahı, Harbiye nezaretine (şimdiki İstanbul Üniversitesi Merkez Binası) getirilip, üst katta bulunan Hünkar Dairesinde Osmanlı İmparatorluğu tahtına cülus ettirilmiştir.

Sultan Reşat padişahlığının ilk yıllarında, Bursa, Edirne ve Rumeli seyahatlerinden başka İstanbul'da da sıkça gezmiş, Balkan Harbi felaketinden sonra pek meyas olup adeta çökmüştü. Mesana hastalığının da kendisini rahatsız etmeye başlaması üzerine de artık Sarayda kapanıp oturuyor... diye eleştiriler almıştır.

Bu dönem artık İmparatorluğun dağılma dönemi idi, pek çok isyanlar, çarpışmalar ve savaşlarla kanlar dökülüyordu. Bu sırada rahatsızlığı iyice artan V.Mehmet Reşat'da Yıldız Sarayı Hususi Daire'de, Dört Mevsim Salanü'nda ameliyat olmuştu. Operasyon sırasında kabine üyeleri de sarayda toplanarak, Çit Köşkü'nde Büyük Salon'da beklemişlerdi.

V.Mehmet Reşat'da devamlı ikametgahı olarak Yıldız Sarayı'nı kullanmış, zaman zaman, özellikle yaz aylarında Dolmabahçe Sarayı'nda ikamet etmiştir.

1916 yılı Eylül ayında Almanya İmparatoru II.Wilhelm'in Türkiye'yi ziyareti sırasında, Sultan Reşat onu konuk etmiş ve Şale Köşkü'nde ağırlamıştı. Ve Sultan tarafından Almanya İmparatoru'na Mareşallık rütbesi verilmiş, müşirlik beratı ve üniforması sunulmuştu.

1917 yılı Mayıs ayında ise Avusturya İmparatoru I.Karl, İmparatoriçe Zita ile beraber Sultan Reşat'ı ziyarete gelmişti.

1918 yılı Ramazan'ının 15. günü zaten hasta olan Sultan, Hırka-i Saadet ziyaretinden Yıldız Sarayı'na dönüşünde doğru Harem'e gidip bir hafta müddetle, Küçük Mabeyn

dairesine çıkmamış ve ertesi hafta vefat etmiştir. Vefatından birkaç yıl önce Eyüp'de kendisine hususi bir türbe inşa ettirmişti. Sultan Reşat'ın saltanatı süresince, yaptırdığı tek yapı da bu olsa gerekir. Ölüm tarihi 3 Temmuz 1918'dir.

Mehmet Reşat V'in 9 yıl süren saltanatından sonra, velihat olan Yusuf İzzettin Efendi (Abdülaziz'in büyük oğlu) akıl hastalığına tutularak, kendisinde kanser hastalığı olduğunu sanmış ve Büyük Çamlıca'daki Köşkü'nde damarlarını ustura ile kesmek suretiyle intihar etmişti.

Böylece Osmanlı Hanedanı Velihatlığı'na en yaşlı şehzade olan Vahdettin Efendi (1918-1922) getirilmişti. Vahdettin, Abdülmecid'in 4. oğlu olup, V. Murat, II. Abdülhamid ve V. Mehmet Reşad'ın krdeşi idi. Vahdettin'de Yıldız Sarayı'nda oturmayı tercih etmiş bazende Dolmabahçe Sarayı'nda kalmıştır. Vahdettin zamanında sarayda iki önemli yangın olayı olmuş, Yeni Köşk, diğer adı ile Hususi Daire ve Talimhane Köşkleri yanarak kül olmuştur. Vahdettin 1918 yılında bir elektrik kontağı yüzünden yanan Hususi Daire'nin yerine yeni bir köşk yaptırmıştır.

Vahdettin zamanında Yıldız'a gelen önemli kişilerden biri kuşkusuz Kemal Atatürk'dür. 15 Mayıs 1919'da, 3.Ordu Müfettişi Mustafa Kemal görevi dolayısı ile Anadolu'ya gönderilmeden evvel Sultan ile görüşmüş ve aralarındaki bu görüşme de tarihe geçmiştir.

23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış, 1 Kasım 1922'de de Saltanat ve Hilafetin kaldırılması ile, Sultan Vahdettin 17 Kasım 1922'de İngiliz donanmasının Malaya zırhlısına binerek ülkeden ayrılmıştır. Son Halife Abdülmecid olmuştur.

Bundan sonra Yıldız Sarayı bir süre boş kalmış, daha sonra "Erkan-ı Harbiye" mektebine tahsis edilmiştir.

1941-1946 yılları arasında Silahlı Kuvvetler'in çeşitli kademeleri tarafından kullanılan Yıldız Sarayı'na 1946'dan sonra yeniden Harp Akademileri gelmiş ve 1974 yılına kadar devamlı olarak burada kalmışlardır.

1974 yılında Harp Akademileri'nin Ayazağa'ya nakledilmesiyle boşalan Yıldız Sarayı 1978 yılına kadar Harp Akademileri'ne bağlı bir hizmet bölümünün korunmasına bırakılmıştır. Bu tarihten sonra Saray, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu gün halen Bakanlığa bağlı Yıldız Sarayı Müdürlüğü tarafından idare edilmektedir.

Yıldız Sarayı Kompleksine ait yapıların bugünkü kullanımlarına göre dağılımları aşağıdaki gibidir. (27)

1. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı, Yıldız Sarayı Müdürlüğü'nün idaresindeki yapılar:
 - Büyük Mabeyn
 - Küçük Mabeyn
 - Silahhane
 - Arabacılar Dairesi
 - Güzel Sanatlar Binası
 - Marangozhane - Kilithane
 - Limonluk Köşkü
 - Cihannüma Köşkü
 - Saray Tiyatrosu
 - Gedikli Cariyeler Dairesi
 - Cariyeler Hazinedar Usta ve Kadınefendiler Daireleri
 - Müsahip Ağalar Dairesi
 - Kızlarağası Dairesi
 - Sera
 - Agavat Daireleri
 - Kılar-ı Hümayun
2. Yıldız Sarayı Vakfı ile İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın ortak olarak kullanımında olan yapı:
 - Dış Karakol Binası
3. İslam, Tarih, Sanat ve Kültürü Araştırma Merkezi'nin kullanımında olan yapılar:
 - Seyir Köşkü
 - Çit Köşkü
 - Yaveran Köşkü
4. Yıldız Üniversitesi Kullanımında olan yapılar:
 - Hünkar Dairesi
 - Çukur Saray
 - Şehzade Kkleri
5. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kullanımında olan yapılar:
 - Şale Köşkü
6. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kullanımında olan yapılar:
 - Hamidiye Camii
 - Saat Kulesi
7. Türk Silahlı Kuvetleri'nin kullanımında olan yapılar:
 - Orhaniye Kılası
 - Karakol Binası (Seferberlik Dairesi)
8. İstanbul Belediyesi'nin kullanımında olan kısmı:
 - Yıldız Parkı (Saray Dış Bahçesi)
9. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun kullanımında olan yapılar:
 - Malta Köşkü
 - Çadır Köşkü

10. Sümerbank genel Müdürlüğü'nün kullanımında olan yapı:
 - Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası
11. Başbakanlığın kullanımında olan yapılar:
 - Arabalık Binası
 - Güvercinlik Köşkü (Saray Eczanesi)

BÖLÜM 3

YILDIZ SARAYI YAPILAR TOPLULUĞUNUN YÖNETİM VE YAŞAMA MEKANLARININ VE ÇEVRESİNİN OLUŞMA EVRELERİ

3.1. YÖNETİMİN YAPILDIĞI BİNALAR

3.1.1. BÜYÜK MABEYN

Yalnızca Sultan'ın giriş çıkışına ayrılmış olan Saltanat Kapısı'ndan girişte solumuzda görebileceğimiz iki katlı büyük bina "Büyük Mabeyn" dir. Genel giriş ayrılmış "Koltuk Kapı"dan girildiğinde ise Set Köşkü'nün hemen bitişiğinde bu sefer sağda yer alan Büyük Mabeyn "Asıl Saray Kısım"ının ilk ve en önemli yapısıdır.

Bu önemli yapı konumu bakımından da oldukça özeldir. Tepenin en yüksek noktasına ve ayrıca kazanılmış bir set duvarı üstüne oturtulmuştur. Dolayısı ile dışarıdan bakıldığında en göze çarpan yapı da Büyük Mabeyn'dir. Saraya çıkan yolda ilerlerken bütün alana hakim görünüşü ile adeta tarihi kimliğini, önemini bize hissettirir.

Bir Abdülaziz dönemi yapısı olan Büyük Mabeyn 1866 yılında mimar Sarkis Balyan tarafından inşa edilmiştir. Aynı yerde III.Selim'in Validesi Mihrişah Sultan için inşa edilen bir köşkün bulunduğu tahmin edilmekte (28) ise de bunu kanıtlayacak bir belge maalesef yoktur.

Büyük Mabeyn ilk inşa edildiğinde çevredeki yapılaşma bugünkünden çok farklı idi. Çok daha küçük bir alanı içeriyordu. Bu devirde bahçede III.Selim çeşmesi, Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılan kendisi ve cariyelerinin oturduğu "Hünkar Sofası" (29) ve yine Abdülaziz döneminde (1861-1876) yaptırılmış diğer binalar bulunuyordu. (30) Ayrıca dış bahçede kemerli bir köprü ile yakınındaki Çırağan Sarayı'na bağlanmıştı.

1877'de Sultan Abdülhamid'in Yıldız'a taşınmasından sonra saray arazisi genişlemiş, pek çok yapılar inşa edilmiş, bahçe düzenlemeleri, ağaç dikimi gibi çalışmalar yapılarak burası adeta küçük bir kent haline getirilmiştir.

Bu zaman çerçevesinde Büyük Mabeyn her zaman Sarayın en önemli yapısı olarak yerini korumuştur. Bir dinlenme köşkü olarak yapılan bina daha sonra resmi bir önem kazanmıştır.

II.Abdülhamid 1877'de geldiği Yıldız Sarayı'nda yukarıda da bahsedildiği gibi ilk olarak bu binada oturmuş Sarayın binaları çoğalınca burayı Mabeyn-i Hümayun'a

devredilmiştir. Mabeyn Müşiri (Mareşali), Baş Mabeynci, II.Mabeynci ve Maiyeti Seniyye Erkanıharbiyesi Müşiri bu binanın orta katındaki dairelere yerleştirilmiştir.(31)

Tahsin Paşa'nın Yıldız hatıralarında Mabeynci Beyler Dairesi hakkında bazı bilgiler vardır.(32) Tahsin Paşa, Sultan Abdülhamid'in Mabeyncileri seçmede bilhassa titiz davrandığını ve bunları bizzat kendinin seçtiğini yazar. Mabeyncilerin görevleri:

Mabeyne gelen bakanlar, vezirler ve devletle ilgili kişilerin birtakım isteklerini Padişah'a sunmak ve aldıkları Padişah buyruklarını da lazım gelen yerlere bildirmekten ibaretti.

Saray'a gidip gelenler, resmi veya özel işler için Padişah'a ricada bulunmak isteyenler o kadar çoktu ki, Mabeynci Beyler aralıksız çalışırlardı.

Yıldız Sarayı'nda Merasim Binası denilen binanın üst katında biri Başmabeynci'ye, diğeri ikinci Mabeynci'ye mahsus olmak üzere iki oda vardı. Diğer Mabeynci Beyler'in odaları ikinci katta idi. Mabeynciler münavebe sureti ile Saray'da kalırlar ve nöbetçi oldukları günün gecesini odalarında yatarlardı.

Gene bu Merasim Dairesi'nde "Vezir Odası" denilen ve sadrazam ile bakanlara ait olan bir oda vardı. Bazen burada Sadrazam başkanlığında bazı toplantılar yapılır, bazende birkaç nazırdan oluşan Encümen-i Vükela bu odada toplanırdı.

Tahsin Paşa ayrıca Yıldız Sarayı'ndaki resmi içerikli daireleride şöyle sıralar:(33)

- 1- Mabeyn Müşirliği Dairesi
- 2- Başkitabet Dairesi
- 3- Mabeynci Beyler Dairesi
- 4- Teşrifat Nazırlığı
- 5- Teftiş-i Askeri Komisyonu
- 6- Maiyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiyesi
- 7- Yaverler Dairesi
- 8- İzzet Paşa Dairesi
- 9- Derviş Paşa Dairesi
- 10- Şakir Paşa Dairesi
- 11- Kamphofner Paşa Dairesi
- 12- Aleksandr Kara Tadori Paşa Dairesi
- 13- Mütercim Nisan Efendi Dairesi
- 14- Hususi Şifre Dairesi
- 15- Mabeyn Mütercimleri Dairesi

Yapının mimarisine göz atacak olursak; plan olarak İstanbul saraylarında ve Dolmabahçe Sarayı'nda daha önce kullanılmış ve anıtsal boyutlara ulaştırılmış merkezi sofalı ve eyvanlı şemanın sade bir örneğidir diyebiliriz.(34) Balyan ailesinin İstanbul'da daha

birçok yapıya imzalarını attıklarını düşünürsek ve çağdaşları ile karşılaştırırsak bazı benzer özellikler bulmak mümkündür.(35)

Olgun ve sade bir kitle ve mimari nizam içinde son derece süslü ve ince oyulmuş ayrıntıları vardır. Yivli plastrları üzerinde kompozit başlıkları, onların üzerinde sonradan Çırağan Sarayı'nda fazlası ile uygulanan konsollu ve dilimli arşitrav şeklinde yatay atkılar vardır.(36)

Plan olarak eski geleneğe dayanarak kurulmuş en son planlardan biridir. Esası kesişen iki eksen üzerine oturtulmuştur. Uzun eksen başta havuzlu divanhaneden, sonra orta sofadan, sonunda merdiven sofasından geçmektedir. Kısa eksen ise orta sofayı enine kesmektedir. Alanın bu simetrisi aldatıcıdır. Gerçekte bu simetriyi elde etmek için havuzlu sofa ile merdiven sofası aynı dengeye getirilmiş ve aynı büyüklükte hacimler içine zorlanmıştır. Halbuki fonksiyonları tamamen farklıdır. Buradaki planın gerçek manasını ve yönünü anlamak için eski Küçüksu Kasrı'nı göz önüne almak lazımdır. Bu köşkte de plan göğdesinin başı, Büyük Mabeyn'de olduğu gibi, öndeki havuzlu divanhanedir. Göğdenin merkezi ise orta sofadır. İkisi arasındaki fark; Yıldız'da kuru bir aksiyalite içinde dondurulmuş ve simetrik kisve içine zorlanmış olan plan, Küçük Su'da orijinal tazeliğini henüz kaybetmemiş, planın elemanları benliklerini koruyabilmiştir. Yıldız Köşkü'nde ön sofa havuz ve selsebilleriyle Küçük Su'daki denize taşkın divanhaneyi hatırlatmaktadır. Hatta iki yan odaları ile bir birlik şeklinde göz önüne getirilecek olursa, geleneksel dört kollu plan şemasını bulmaktadır. Ancak mimar planı simetrik bir sisteme bağlama isteğine uyarak orta sofanın kısa eksenini uzunluğuna eksenin tam ortasından geçirmiştir. Böylece merdiven havuzlu sofanın karşısında ve aynı hacim içinde yer almıştır.

Binayı klasik şekilden ayıran diğer bir özelliği iki katlı olması, daha doğrusu katlardan birinin açık bir şekilde diğerinden üstün olmamasıdır. Aslında kat yükseklikleri arasında hemen hemen fark yoktur. Bununla beraber üst katın tavan dekoru alt katındakinden daha zengindir. Burada orta sofa iki eyvanı ile eski plan geleneğine bağlanmaktadır. Gayet geniş ve nisbetli hacimler, köşkün içine ayrı bir zenginlik ve ferahlık kazandırmaktadır.

Odalarda bulunan duvar selsebilleri oldukça süslü ve arabesk tarzda mermerden oyulmuş süslemeleri ile orta havuzdan daha gösterişli görünürler.(37)

Genelde tüm iç görünüş maniyerist ve etkileyici bir yeniden canlanma örneğidir. (38)

İstanbul Üniversitesi Yıldız Arşivi'nde değişik ve imzasız bazı versiyonları olan planda D'Aranco'nun hazırladığı ve üzerinde tarih bulunmayan bir projede Sarkis Balyan yapısı olan Büyük Mabeyn'in kuzey kesiminde hayli önemli bir genişletmeyi ve saraya dışarıdan bir bağlantıyı öngörmekte idi. Bu proje uygulanmamış bir proje olarak kalmıştır.(39)

Abdülhamid'in cülus ve doğum yıldönümlerinde Büyük Mabeyn'de merasim yapılır, Padişah tebrikleri kabul ederdi. Nazırlar, Vezirler, Müşirler ve Sefirler Padişah'ı tebriğe gelirlerdi. Abdülhamid ancak akşama doğru Harem'e gelip kendi ailesi mensupları ile Hanedan üyelerinin tebriklerini kabul ederdi. Gece şenlikler yapılır, atılan hava fişeklerini görmek isteyen Harem takımı Mabeyn-i Hümayun'un üst odasından dışarıyı seyredereklerdi.(40) Üst kattaki bu odanın alt kata tekabül edenii II.Abdülhamid'in resmi odası idi. Alt katta bu salon dışında kalan odalar Mabeyn'e ait olup üst katın en solunda bulunanı ise Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'ya (Mabeyn Müşiri) aitti. (41)

Büyük Mabeyn ilk yapımından sonra zaman zaman birtakım onarımlar görmüş ancak bunlar yapının görünüş veya karakterini değiştirecek ölçüde olmamıştır. Göze çarpan bir değişiklik yapının girişidir. Görmeye alışkın olduğumuz iki yandan birkaç basamakla ulaşılan kapalı giriş merdivenleri yine iki yandan iki yandan girişe ulaştırır, girişte ahşap çerçevesi dış antreden sonra yapıya girilirdi. Bugün bu dış antre yoktur. Yıldız Saryı'na Harp Akademileri'nin yerleşmesinden sonra, 1955 yılında bazı kötü durumdaki binalar tamir görmüş bu sırada Harp Akademileri Kumandanlık Binası olarak kullanılan Büyük Mabeyn binasının büyük kapısı önündeki ahşap çerçevesi dış antre çürümeye yüz tuttuğundan kaldırılıp, binanın stiline uygun bir şekilde yeniden yapılmıştır.(42)

Büyük Mabeyn birçok önemli olaya da sahne olmuş bir yapıdır:

1884 yılında Avusturya-Macaristan Velihtı Arşidük Rudolf ve eşi burada ağırlandı, şereflerine bu binanın geniş salonlarında muhteşem bir kabul resmi düzenlenmiştir.

1889 yılında İstanbul'u ziyaret eden Almanya İmparatoru II.Wilhelm'de burada ağırlandı.

Ayşe Osmanoğlu'da Cuma Selamlıklarındaki merasim sırasında Büyük Mabeyn'in yerini şöyle anlatıyor:(43)

"Cuma Selamlıklarındaki merasim sırasında Mabeyn-i Hümayun'un misafir dairesinde sefirlerden bir ikisi mutlak bulunurdu. Bu dairenin önündeki sedlerde dahi birçok ecnebler toplanıp alayı seyredereklerdi. Alay

dönüşünden sonra Mabeyn-i Hümayun'da veyahut Çit Kasrı'nda bu sefirler huzura kabul olunurdu. Mülakat bazen çok uzun sürerdi."

Harp Akademileri zamanında Büyük Mabeyn binası, Kumandanlık Binası Harp Akademileri kumandanı ve karargahı olarak kullanılmıştır.(44)

5 Nisan 1982 tarihli T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 13372 kararı ile Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn Köşkü'nün müze olarak kullanılmasına karar verilmiştir.

Bugün en son olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onarılan binanın iç ve dış restorasyonu yapılmıştır. Restorasyona 1987 de başlanmış, Şu anda tamamen bitmemiş olup gördüğüm kadarı ile içde ve çatıdaki çalışmalar daha kapsamlıdır. Restorasyonlarda çatılara öncelik verilmiş. Duvarlar, tavan, harap olmuş döşeme aslına -modeline-malzemesine uygun kalınarak yapılmaya çalışılmıştır. Ana giriş geniş ahşap bir kapıdandır.

Tabi dışardaki giriş holünü göremiyoruz. Ayrıca 1900'lü yıllarda Abdülhamid Albümleri'nde yer alan fotoğraflarla bugün aynı açıdan çekilenleri karşılaştırdığımızda yapının küçük çevresindeki 1değişiklikler barizdir. Şöyle ki; önündeki kare taş döşeme eskiki çimenlerin yerini almış böylece zemin 20-25 cm. kadar yükselmiştir. Çevredeki ağaçlar kesilmiş, bugün ön cephede yeni dikilmiş ağaçlar vardır. Büyük Mabeyn'in hemen sağında yer alan Saltanat Kapısı'nında iç demir kapısı bugün değişik bir görünüm verir. Sanırım bu orijinal kapı değildir.

Restorasyon tamamlanmak üzeredir. Yapının henüz ne tür bir amaca hizmet edeceğini bilemiyoruz.

3.1.2. ÇİT KÖŞKÜ

Yıldız Sarayı'nın birinci avlusunda Doğu-Batı doğrultusunda uzanan tek katlı bir binadır. Yan tarafdan Büyük Mabeyn'in karşısına gelmektedir.

Sultan Abdülaziz tarafından mimar Sarkis Balyan'a yaptırılmıştır. Ancak bu yapının II.Abdülhamid zamanında yapılmış olduğu fikri son zamanlarda kesinlik kazanmaya başlamıştır. Buna göre Köşk 1885'de II.Abdülhamid tarafından yaptırılmıştır.(45)

19.yüzyılın II.yarisında Sultan Abdülaziz tarafından, idari ve protokol maksatları için yapılmış olan bu yapı,

II.Abdülhamid zamanında da bazı yabancı sefirlerinin kabul edilmesi ve bu arada önemli devlet işlerinde konuşulması için kullanılmış resmi karakterli bir yapı durumuna gelmiştir.

Burası Padişah'ın büyük Mabeyn Dairesi dışında bazı sefirleri kabul ettiği, onlarla devlet meselelerini konuştuğu bir yerdi. Cuma Selamlığı'ndan sonra sefirler Büyük Mabeyn'de veya Çit Kasrı'nda padişah tarafından kabul olunurdu.

Elçilere ve seçkin yabancı konuklara mükellef soğuk mezeler hazırlanırdı. Padişah'ı ziyaret edecek ziyaretçiler, Koltuk Kapı'dan geçtikten sonra, binanın alt katına gelirler, sonrada üst kata çıkarlardı. Üst kat birbiri arkasına sıralanmış salonlar şeklinde idi. Ziyaretçiler önce ilgililer tarafından dinlendikten sonra, bu birbirine açılan salonlardan geçip huzura alınırdı. Devlet adamları aralarında önemli bir konu görüşmek istediklerinde salonlardan birinde bulunan 12 m² genişliğindeki altın kaplama bir masanın etrafına sıralanmış zarif iskemlelere oturur ve burada rahatça konuşurlardı. Kasrın, biri Koltuk Kapı'dan girilen kısımdan, öbürü Bükük Mabeyn bahçesinden ve bir diğeri Harem kanadından olmak üzere üç tane girişi vardır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra 1927 yılından itibaren ise Harp Akademileri tarafından Kütüphane Binası olarak kullanılmıştır. Bu yeni kimliğini de uzun süre taşıdıktan sonra 1977 yılında Harp Akademileri'nin Sarayı terk etmesinden sonra bir süre boş kalmış daha sonra 1982 yılında İslam Tarih ve Kültür Araştırma Merkezi'ne verilmiştir. Ve halende bu Merkez tarafından kullanılmaktadır.

Aşağıda 1984 yılında yapılan Milli Saraylar Sempozyumu sırasında İslam Tarih ve Kültür Araştırma Merkezi Başkanı Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından kendilerinin Çit Kasrı'na ait yaptıkları restorasyon çalışmalarını içeren konuşmasından bir bölüm aktaracağım:(46)

"19.Yüzyılın II.yarisında, batılılaşma döneminde inşa edilmiş olan Çit Kasrı inşai ve mimari plan özellikleri ile geleneksel yapı tipolojisi ve teknolojisinde yenilikler gösteren bir yapıdır. Tamamen ithal malzeme ile yapılmış olup, İstanbul'da çimento muhtemelen ilk bu yapıda kullanılmıştır. Ayrıca bu bina prefabrike, suni taş birim modüler elemanların dış cepheye uygulandığı ilk örneklerden biridir. Bir kısmı iki katlı olan yapının plan tertibi iç içe geçilerek kullanılan odalardan oluşmaktadır. Alt kat girişinden, kabul salonuna kadar geçilen her odada mimari itina ve ihtişam giderek artmaktadır. Bütün iç duvarlar yapıya ismini veren bir çeşit kumaş anlamına gelen ÇİT ile kaplanmıştır. Tavanlarda (toile cirée) muşamba üzeri yağlı boya tekniği uygulanmış, altın yaldızlı çıtalarla

tavan taksimatı oluşturulmuştur. Kasrın bütün kapı ve çerçevelerinde maun ve ceviz ağacı kullanılmış, ısıtma şömine ve çini sobalarla temin edilmiştir.

Kullanılmadığı süre içinde bakımsızlıktan harab olan yapının restorasyonunda, öncelikle strüktürel problemler çözülmeye çalışılmış, tezyinat ve dekorasyon daha sonraya bırakılmıştır.

Restorasyonda maksat; bu Kasra yeni bir fonksiyon kazandırmanın yanında, mümkün olduğu kadar eskiyi koruyarak tabii malzeme ve şekli ile kültür mirasını gelecek nesillere aktarmak olmuştur. Orijinal durumunu bilemediğimiz, tamamen yok olmuş bazı elemanlar Saray'daki diğer örneklerine bakılarak aynen üretildiği gibi, gerekli yerlerde çağdaş malzemede cesaretle kullanılmıştır. (47)

Kasrın en belirgin özelliğini, adını da bir cinsinden aldığı kumaşlar teşkil etmektedir. Kumaş tezyinatı ile ilgili araştırmalar sırasında, sekiz ayrı renkte ve desende kumaşa rastlanmıştır. Abdülaziz devri, sarı-bordo renkte ÇİT olması kuvvetle muhtemel bir kumaş da mevcuttur. Yeni duvar kaplamaları için geometri ve çita taksimatı kesin olarak belirlenen, Abdülhamid II dönemi Yıldız motifli kumaşların (kırmızı, sarı, mavi fonlu) dokutulmasına karar verilmiştir.

Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'na yaptırılması karara bağlanan merkezi tehim sistemi, bahçe zemini altındaki hafriyat mahallinde tesis edilmiştir. Çalışmalar sırasında Kasrın önünde yapılan hafriyatda 19.yüzyılın ilk yarısına ait bir sifon sarnıç bulunmuştur. Bulunan bu sifon sarnıç temizlenmiş ve halen su deposu olarak kullanılmaktadır.

Orijinal parke döşemeye sahip iki oda dışında, diğer bütün mahallerde muhdes xylolith şap döşeme kaldırılarak ahşap kordonlar üzerine kaba döşeme yapılmış olup, ileride orijinale uygun parke döşeme yaptırılacaktır.

Mevcut muşamba tavanlar özel sülüsyonlarla temizlenip, yeni yapılan alçı elemanların ve sıva üstü nakış onarımlarının orijinalinden hafifçe ayırt edilir şekilde olmasına dikkat edilmiştir.

Araştırmalar sonucu her odada tavan ortasında bulunan birer avize kancasından, avizeli aydınlatma sisteminin mevcut olduğu tesbit edilmiştir.

Kasım 1982'de Birinci Kısım Çalışmaları 5 ayda bitmiş, Nisan 1983'de Merkez'in ilk Uluslararası İslam Sanatında Prensipler, Formlar ve Temalar konulu sempozyumu burada açılmıştır.

İkinci kısım işler Ağustos 1983'de bitirilmiştir.

Restorasyon Yüksek Mimar, Restoratör Nevzat İlhan denetiminde Yüksek Mimar, Restoratör Ayten Erdem yardımcılığı ile Yüksek Mimar Erdoğan Tolga ve ahşap uzmanı Asaf Çakır tarafından yapılmıştır."

Sultan II.Abdülhamid, Tahsin Paşayı Mabeyn Başkatipliğine atadıktan sonra onu ilk defa huzuruna burada kabul etmiştir. Tahsin Paşa hatıralarına özellikle bu bina ile başlar.(48) Bu yapının kapısı önünde ve çevresinde yaverlerden, tüfekçilerden ve harem ağalarından oluşan bir kalabalık bulunurdu diyerek binanın işlevsel yoğunluğunu belirtir.

Çelik Gülersoy bir yazısında Çit Kasrı'nın üslubu, tek katlı oluşu ve özellikle de yakın zamana kadar yaşayan yıldız motifli koyu kırmızı duvar kumaşından dolayı bunun II.Abdülhamid dönemi yapısı olabileceğini yazar.

(49)

Çit Kasrı'nın sarayın yabancılar ve erkekler trafiğine açık dış kısmının önemli odak noktalarından biri olarak, "Padişah'ın harem dışındaki zamanlarını geçirdiği ve dış dünyaya açıldığı son nokta" olma fonksiyonu vardır. Öbür Osmanlı Sarayları ile bağlantı kurarsak, Topkapı Sarayı'nda gördüğümüz Arz Odası ve Dolmabahçe Sarayı'nda halen mevcut bulunan Kabul Salonu gibi bir işlev için yapılmış olduğunu söyleyebiliriz.

(50)

Çit Kasrı Abdülhamid'in yabancı devlet ziyaretçilerini ve İstanbul'daki elçileri kabul yeri olmaktan başka ramazanlarda kurulan iftar sofralarına da sahnelik ediyordu. Hünkar, bunun iç içe yer alan ve arkadaki harem bölümlerine de geçit veren salonlarından birinde, sarayın çeşitli bölümlerine iftara gelen kişilerden uygun gördüklerini, burada özel olarak kabul ediyor, hediyeler ve bahiyelerle onları burada ödüllendiriyordu. Ama bu kullanımların yanında, Hünkar'ın bulunmadığı birçok toplantıların, yine bu köşkte yapılabildiğini, askeri komisyonların burada çalıştığını görüyoruz. Çit Kasrı'nın çok amaçlı kullanımına bir başka örnek, padişah önünde dini konuların, sarayın kadın-erkek önde gelenlerine ve hanedan üyelerine ramazan aylarında anlatılması demek olan "Huzur Dersleri" nin de burada verilmesidir.(51) Pek çok konularda, akıl almaz derecede sıkı bir yöntem uygulayan Abdülhamid, Yıldız Sarayı'nın dağınıklığı içinde, böyle geniş uygulamalara da olanak vermekte ve Topkapı, Dolmabahçe Sarayı düzenlerinden ayrılmaktaydı.

Tahsin Paşa'da hatıralarında Huzur Dersleri'nin Çit Köşkü'nde yapıldığını ve bu derslere katılanların kendilerine ayrılmış yerlerde minderler üzerinde oturduğunu ve önlerinde kitap koymak için rahleler bulunduğunu, Sultan Hamid'in de derslere devam ettiği sürece yüksekçe bir mevkide ve diz çökme vaziyetinde

oturduğunu yazar. 2 saat süren dersler haftada iki gün itibari ile bir ramazanda sekiz gün idi.(52)

Çit Kasrı'nda bazı önemli olaylara sahne olmuştu tarih içinde. Bunlardan biri Yunanistan'a harp ilanının burada imzalanmış olması, bir diğeri de Sultan Vahdettin'in İstanbul'u terk etmesinden bir gün önce İngiliz elçisini burada kabul etmesidir.

Çit Kasrı'nında bazı binalarla bağlantısı vardır.

3.1.3. YAVERAN DAİRESİ

Valide Kapısı'ndan Saray'a girişte tam karşımıza kuzey-güney doğrultusunda uzanmış tek katlı uzunca bir bina çıkar bu Yaveran Dairesi'dir. Sarayın resmi içerikli dairelerinden biridir. Bu yapı kuzeyde Harem Kapısı'na kadar devam eder tabi arada Nöbetçi odası vardır.

Yaverler Dairesi'de denilen bina Harem iç kapısı yanındaki nöbetçi pavyonu ile birlikte II.Abdülhamid (1876-1909) tarafından Raimando D'Aranco'ya inşa ettirilmiştir.

Eskizinde yapım tarihi belirtilmemiş olan bu iki katlı bina, bağımsız girişleri olan beş daireden oluşan ince ve uzun bir dikdörtgen plana sahiptir. Art Nouveau stilindedir. Ahşaptan ve ajurlu pencere bezemeleri ve saçakları ile resmi işlevi olan bir yapıdan çok bir konutu andırmaktadır. (53)

Nöbetçi Pavyonu ise, geniş barok örtüsü ve saçağı ile bitişik olduğu yaverler dairesinden farklıdır.(54)

Bu resmi içerikli daire adındanda anlaşılacağı üzere yaverlere aitti. Ancak yaverlerin yanısıra telgrafhane, şifrehane de bu binanın kapsamı içinde idi.

Harp Akademileri zamanında Tüfekçi Pavyonu, berber olarak kullanılmıştır. Yaveran Binası ise Lv. kısmı ve Maliye, Muhakim Sıhhiye ve Personel Şubeleri olarak kullanılmıştır.

Bu gün ise İslam Araştırma Sanat ve Kültür Merkezi'nce kullanılmaktadır. Merkezin araştırma, eğitim, odio-vizüel kompüter birimlerini içerir. Bu merkez tarafındanda restore edilmiştir.

Tüfekçi Pavyonu ise Çay ocağı ve mutfak olarak kullanılmaktadır.

3.2. YÖNETİMİN YAŞADIĞI BİNALAR

3.2.1. HÜNKAR DAİRESİ

Harem kapısından girdikten hemen sonra solda yer alan Limonluk Köşkü'nden ve Çit Kasrı'nın doğu ucundan sonra yer alan büyük yapıdır.

Yıldız Sarayı yapıları içinde en eski tarihli olanı bu yapıdır. Sultan Abdülmecid zamanında (1839-1861) yapılmıştır. Yapıldığından bu yana çeşitli tamir ve değişiklikler geçirmiştir. Ve hatta zaman içinde bazı eklentiler de olmuştur.

Sultan Abdülmecid Yıldız'da kaldığı süre içinde kendi yaptırdığı bu binada haremi ile birlikte oturmuştur. Bu yapı ayrıca "Daire-i Hümayun" ve "Yıldız Kasrı" olarak da bilinir, çeşitli kaynaklarda bu isimler kullanılmıştır. Sultan Abdülaziz'inde Yıldız'da haremi ile birlikte oturduğu bina burasıdır. Ve nihayet II.Abdülhamid Yıldız'a ilk taşındığında bir süre haremi ile burada ikamet etmiş (yaklaşık 1877-1887 yılları arasında) ve başlattığı yapım faaliyetlerini buradan bizzat denetlemiştir.(55) II.Abdülhamid'den sonra bu yapı "Hünkar Dairesi", "Hünkar Sofası" ve "Valide Sultan Köşkü" gibi isimlerle anılmıştır. II.Abdülhamid kendi Hususi Dairesi'nin inşasından sonra bu yapıyı fazlaca kullanmamış bazen alt katındaki sofaya dinlenmek için gelmiştir.

Harp Akademileri zamanında Teknik Okul emrinde kalmış, yatakhane olarak kullanılmıştır.

Bugün Yıldız Üniversitesi kullanımında olan yapı "Yıldız Üniversitesi Rektörlük Binası" olarak kullanılmaktadır.

3.2.2. KÜÇÜK MABEYN (YENİ KASIR)

Koltuk Kapı'dan girişte yer alan Set Köşk'ü, Büyük Mabeyn ve Çit Kasrı'ndan sonra Harem Kapısı'ndan girişte sağda yer alan ilk yapı Küçük Mabeyn ya da diğer adı ile Yeni Kasır'dır.

Hem yönetimin yaşadığı hemde yönetimin yürütüldüğü bir yapı karakterini taşıyan bu bina 1900 yılında Sultan Abdülhamid tarafından yaptırılmıştır.

II.Abdülhamid 1877'de Dolmabahçe'den Yıldız'a taşındıktan sonra, önce 1865'de Abdülaziz tarafından Sarkis Balyan'a yaptırılan Büyük Mabeyn'e yerleşmiş

burayı hem resmi hem de özel dairesi olarak kullanmıştı.

Aradan geçen zaman içinde Sultan, Mimar Vasilaki Efendi'ye Hususi Daire olarak adlandırılan köşkü yaptırtmış ve vaktinin pek çoğunu burada geçirmeye başlamıştır. Birkaç yıl sonrada Hususi Dairesi'nin yanına Küçük Mabeyn'i yaptırmıştır. Bu iki yapı birbirine bir galeri ile de bağlanmış böylece hiç dışarı çıkmadan biribirine geçiş sağlanmıştı. Böylece Sultan dışarı çıkmadan çalışmak, sadrazamları ile görüşmek, yabancı konuk ve elçilerini kabul etmek için Küçük Mabeyn'e geçirdi.

İki katlı ve dışardan kargir olan yapıya iki taraftan altı basamaklı taş merdivenlerle çıkılır ve renkli camlarla süslenmiş bir camekandan içeri girilirdi. (Bu gün bu giriş camekanı yoktur.)

Binanın en üstü üçüncü bir kat halinde kışlık bahçe olarak düzenlenmişti. Bugün bu Kış Bahçesi'de mevcut değildir fakat şu anki restorasyonu sırasında kış bahçesinin de yeniden düzenlenmesi planlanmaktadır.

Planda simetriye bağlı kalınmıştır. İki kattada eş taksimatla yapılmış odalar ve salonlar görülür. Her iki katdada arka cephede birer büyük salon, hususi daire tarafında da bir koridor üzerinde 3'er oda bulunurdu. Giriş katının en solundaki oda Sultan'a aitti ve çalışma odası olarak kullanılıyordu. Daha sonra Mehmed Reşad V ve Vahdettin tarafındanda aynı amaçla kullanılmıştır. Bu odanın manzarası çok güzeldir arkadan iç bahçedeki büyük havuz ve uzaktanda deniz manzaralıdır.

"Çalışma odasının biri koridora, diğeri alt katın büyük salonuna açılan iki kapısı vardı.(56) Abdülhamid ekser vakitler vükelayı bu çalışma odasında kabul eder, kendisi yabancılarla görüşürken de kadınları aynı koridorun devamında ve köşedeki odada oturturlardı.

Padişahın mesai odasında havuza bakan köşe penceresi önüne bronz tezyinatlı bir yazı masası konulmuş ve oda lake kenarlı, ipek kaplanmış bir takımla döşenmişti.

Alt kattaki büyük salon lake bir yemek odası takımı ile döşeliydi. Giriş kapısının bir yanında büyük bir büfe, diğer yanda japonez bir paravan duruyordu. Odanın diğer eşyasını sehpalar üzerinde vazolar, bir çini soba, bronzlu bir avize, yemek masası üzerinde şamdanlar ve duvarlarda aplikler teşkil ediyordu.

Üst kat ise pek kullanılmazdı. Büyük kabullerde, ziyafetlerde ve mevlüdlerde açılırdı. Daha önceden Çit Köşkü'nde yapılan mevlüdlere Küçük Mabeyn'in inşasından sonra burada yapılmaya başlanmıştı. Mevlüd okunacağı zaman üst kattaki büyük salon yaldızlı kafes pavyonlarla ikiye ayrılır ve kafes arkasınada başta Valide Sultan ve

kız sultanlar olmak üzere dışardan gelen misafirler sırasıyla minderde oturlurlardı. Mevlüd bitince kalkılır, bütün mevlidde bulunanlara süslü sepetler ve kutularla Bekir Efendi'den alınan şekerler ikram edilirdi. (57)

Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn Dairesi'ni Dolmabahçe Sarayı Mabeyn Dairesi ile karşılaştıracak olursak; Dolmabahçe'nin Mabeyn Dairesi'nin buradaki gibi bağımsız bir yapı olmadığını görürüz. Hünkar Daireleri ile bağıntılıdır. Geniş salonlardan oluşmuştur ve her salonun da bir adı vardır.

Topkapı Sarayı, Mabeyn Dairesi ise ikballer taşıdığı üzerindeki eski Kale Köşkü ve Altın Yol'un bir bölümü kaldırılarak inşa edilmiştir. İki katlı olan yapının zemin katındaki divanhanenin planı iki eyvanlıdır. Bu odaya Aynalı Oda'da denir. Üst katda 5 oda bulunmaktadır. Birde hamam vardır. Sıra odaların hepsi şadırvanlı, ikisi ocaklıdır. Merdivenler ışık alan koridorun iki ucundadır. Topkapı Sarayı Mabeyn Dairesi'de, Yıldız Sarayı'ndaki gibi II.Abdülhamid zamanında yaptırılmıştır.(58)

Ayrıca Art Nouveau tarzında yapılmış olan Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn Dairesi, Büyük Mabeyn Dairesi'nden de mimari üslup açısından farklıdır. Çünkü Büyük Mabeyn Balyan'ların Neo-Osmanlı'dan önce uyguladıkları son mimari üsluba uygun olarak inşa edilmiştir. Ayrıca Küçük Mabeyn'den 35 yıl önce yapılmış olan yapı ondan daha da büyüktür. Ayrıca yine Küçük Mabeyn'de, Büyük Mabeyn'deki gibi keskin bir simetriye de bağlı kalınmamıştır.

Küçük Mabeyn, Yıldız Sarayı Kompleksi içindeki binalardan en önemlilerinden biridir. Nedenlerden biri burasının yönetimin idari işler için kullandığı biri olmasından kaynaklanıyorsa da bir diğeri bu binanın tarih içinde pek çok önemli olaya tanık olmasından gelir. Bunları tarih sırasına göre özetlersek :

27 Nisan 1909 Salı günü bu binanın Büyük Salonu'nda yaşanan önemli bir olay Sultan Abdülhamid'in tahdan indirildiğinin kendine açıklanmasıdır. Sultan, Büyük Salon'da Hanımı ve kızları ile hala 31 Mart (13 Nisan 1909) olayının üzüntüsünü yaşarken gelen haberci Başkatip Cevad Bey'in Sultan'ı görmek istediğini söylemiş, Sultan'da onları kabul edip haremni küçük salona geçirtmiş. Cevad Bey'in haberi Milli Meclis'den bir Heyet geldiği ve Sultan'la görüşmek istedikleri idi. Gelen Heyet dört kişiden oluşuyordu. Bunlar Arnavud Esat Toptani, Laz Arif Hikmet Paşa, Ermeni Aram Efendi ve Yahudi Karasu Efendi. Başta duran Esad Toptani, tarihe geçecek olayın ilk üç kelimesini söyler; "Millet seni azletti." Sultan gür bir sesle "zannedersen hal etti demek istiyorsunuz" diye düzeltti, "pekela, buna

gösterilen sebep nedir?" Heyettekilerden Arif Hikmet Paşa bunun üzerine elindeki fetva suretini okumaya başlar. (59)

Meclis-i Milli'nin bu kararı Sultan 'ın 33 yıl süren çalışmalarının artık sona erdiğini belgeliyorlardı. Bu anı tasvir eden bir yağlıboya tablo daha sonra son halife Abdülmecid Efendi tarafından yapılmıştır. Tablo bugün Dolmabahçe Sarayı'nda bulunmaktadır.

15 Mayıs 1919'da ise bu kez Küçük Mabeyn III.Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa ile Sultan Vahdettin'in bir görüşmesine tanık olur. III.Ordu Müfettişliği ile Anadolu'ya gönderilen Mustafa Kemal Paşa'ya "Paşa Paşa şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin" ve elinin altındaki tarih kitabını işaret ederek "Bunların hepsi artık bu kitaba geçmiştir, tarihe geçmiştir" demiş ve aralarında uzun bir konuşma devam etmiş ve daha sonra Kemal Paşa görevine gitmek üzere oradan ayrılmıştır.(60)

İstiklal Savaşı'nın kazanılmasından sonra orduyla İstanbul'a giren Rafet Paşa'yı da Sultan Vahdettin Küçük Mabeyn'in alt katındaki aynı odada kabul etmiştir.

Abdülhamid'den sonra başa geçen VI.Mehmed Vahdettin (1918-1922) sıklıkla Abdülhamid'in hususi dairesini kullanmış fakat çıkan bir elektrik kontağı yüzünden burası yanınca Küçük Mabeyn'nin yukarı katında (çalışma odasının üstü) yatmaya başlamış ve mevcut olan lake yatak takımını değiştirerek Marangoz Ali Efendi'ye maundan bir yatak takımı yaptırmıştı. İşte bu yatak odası Osmanlı Sultanı'nın son gecesini geçirdiği odadır. 17 Kasım 1922 Cuma sabahı oğlu ve mahiyetindeki bazı kimselerle Küçük Mabeyn'den çıkan Vahdettin sarayın Orhaniye Kışlası'na açılan kapısında kendisini bekleyen General Harington'a ait otomobillerle Dolmabahçe'ye inmiş ve buradanda bir istimbotla harekete hazır bir halde bulunan Malaya zırhlısına geçmiş ve böylece Yıldız Sarayı'nı, İstanbul'u terk etmişti.(61)

1946 yılında saraya Harp Akademileri yerleşti, 1955 yılında Harp Akademileri'nin işgal etmekte olduğu saray binalarının bazıları tamir görmüştür. Bu arada Yüksek Kumanda ve Milli Savunma Akademisi olarak kullanılan Küçük Mabeyn'in çatı katı esaslı bir tamir görmüştür.(62)

1976'da Harp Akademileri Ayazağa'ya taşındıktan sonra yapı bir süre boş kalmış daha sonra da Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir.

Henüz restorasyona başlanmamıştır fakat çok kısa bir süre içinde başlanacaktır. Restorasyon sırasında üst kattaki Kış Bahçesi'nin aslına bağlı kalınarak yenilenip onarılması planlanmaktadır. Onarımdan sonra ne amaçla kullanılacağı belli değildir.

3.2.3. HUSUSİ DAİRE

Bu bina hakkında edinebildiğimiz bilgilerin pek çoğu anı kitaplarına dayanır, yerini belirleme açısından bazı eski fotoğraflar, eski harita ve planlar ayrıca inceleme imkanı bulabildiğim bazı arşivlerdeki belgeler yardımcı olmuştur. Bu bilgilerin eşliğinde "Hususi Daire"nin yerini şöyle tarif edebiliriz:

Harem Kapısı'ndan girildiğinde Küçük Mabeyn ve Kaskad Köşkü'nü geçtikten sonra sağda görülen, doğu-batı doğrultusunda uzanan yapıdır. Karşısında Hünkar Dairesi vardır, solunda Müsahip Ağalar Dairesi vardır. Doğuda ise Cariyeler Dairesi yer almaktadır. Harem bölgesindeki yapıların hemen hepsi iç içe girmiş durumdadır ve hatta birbirleri ile bağlantı halindedirler. Hususi Daire'nin daha ileride değineceğim gibi birçok yapı ile içerden veya dışardan veya da yer altından birtakım geçitlerle bağlantıları vardır.

Abdülhamid tarafından Vasilaki Efendi'ye yaptırılmıştır.

Bu yapı bugün mevcut değildir. Sultan Vahidettin zamanında, 1919 yılında çıkan bir elektrik kontağı sonucunda yanarak kül olmuştur. Bu yapının Yıldız Sarayı tarihi içinde oldukça önemli bir yeri vardır. Çünkü adındanda belli olduğu gibi bu yapı Abdülhamid'in özel dairesi idi. Ve bina oldukça özenilerek yapılmış, yapımında kullanılan malzeme oldukça özenle seçilmiş ve duvarları ünlü sanatçılar tarafından süslenmiş nadide bir yerleşim yeri haline getirilmiştir. Yapımı devam ederken Sultan tarafından bizzat denetlenmiştir.

Yapılış tarihi olarak kesin bir tarih olmamakla birlikte Ayşe Osmanoğlu hatıralarında "Ben doğmadan önce Hususi Daire'nin yapımına başlanmıştı." (63) Dediği ve kendisi de 1887 yılında doğduğu için yapım tarihini 1886-87 olarak alabiliriz.

Demek ki 7 Nisan 1877 de Yıldız'a taşınan Sultan II. Abdülhamid yaklaşık 9-10 yıl sonra bu yapıyı yaptırmıştır. Bununla birlikte Sarayda büyük bir imar faaliyetine de geçilmişti. Sultan Yıldız'a ilk taşındığında burada Büyük Mabeyn Dairesi, ve Çit Kasrı (Abdülaziz zamanında) ve Abdülmecid zamanında yapılmış Hünkar Dairesi bulunuyordu. Ayrıca bugünkü Küçük Mabeyn'in yerinde bir sera ve Hususi Daire'nin daha sonra yer alacağı set üzerinde veya yakınlarında ise küçük bir köşk vardı. Bunları eski albümlerde bulunan bazı fotoğraflarda anlıyabiliyoruz. Bu küçük köşkün planı bazı fotoğraflardan çıkarılarak yapılmıştır. (64) Ancak bu yapı hakkında ne zaman yapıldığı ve fonksiyonunun ne olduğu hakkında bir bilğimiz yoktur. Hususi Daire yapılırken yıkılmış olması muhtemeldir.

Hususi Daire hakkında Ayşe Osmanoğlu'nun yazdıkları şöyledir: (65)

" Bu Köşk iki bölük olup bir tarafı anneme tahsis edilmişti. Duvarları zarif nakışlarla işlenmişti. Yemiş ve çiçek resimlerini meşhur ressam Şeker Ahmet Paşa yapmıştı. İşleyen ameleye nezarete memur edilen, babamın eski bendeganiından Müdür Ahmet Bey'di. Bu daire yapıldığı müddetçe sabah ve akşam Kiler-i Hümayun'dan ameleye yemek verilmiş ve gündeliklerinden fazla gümüş çil paralar dağıtılmıştır. Bu dairenin yaptırılmasının sebebi; Sultan Mecid zamanından kalma kargir "Hünkar Dairesi" denilen binanın rutubetli olması, babamın sağlığına dokunması, aynı zamanda ailenin büyümesi, sarayda darlık hissedilmesidir. Babam annemi ve hazinedarlarını alarak bu köşke geçtikten sonra çok rahat edip memnun kalmıştır. Sonradan işittiğimize göre Dört Mevsim Salonu'nda Sultan Reşat ameliyat edilmiş, Sultan Vahdettin annemin dairesinde ikamet etmiştir.

Büyük zelzeleden sonra (10 Temmuz 1894) güvenlik için babamın isteği ile babam haricinde haremi ve çocukları 10 gün kadar bahçede kurulan çadırlarda yattık babam ise odasında kaldı. İşte bundan sonra Büyük Köşk'ün önüne 3 odalı Japon usulü küçük bir köşk yanına da mavi çinili bir hamam yapılmıştı. Sultan Vahidettin zamanında Büyük Köşk'le birlikte bu köşkte yanmış, yalnız hamam kalmıştır."

Sultan Vahidettin bu hamama ek olarak 3 odalı bir köşk yaptırmış, oraya ikballerinden birini oturtmuştur.

Harp Akademileri zamanında bu yapı Deniz Harp Akademileri Binası olarak kullanılmıştır. Bugün de burası Yıldız Sarayı Yönetim Binası olarak kullanılmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi "Hususi Daire" hakkında bazı anı kitaplarında yerine ve planına dair bazı bilgiler vardır. Bunlardan bir tanesi de Halit Ziya Uşaklıgil'in Saray ve Ötesi adlı romanında yazdıklarıdır: (66)

"Yıldızın esasen az çok bilinen dış dairelerini bırakarak iç taraftaki kısımları görmek münasipti ve buraya Hususi Daire denen ve Hünkar'ın yerini tesbit eden kısımdan girdik. Zeminle beraber küçükçe bir kapıdan alçacık bir daireye girmiş bulunduk. İlk önce bir methalde idik ki her tarafı büyük depolarla iştiğal edilmişti."

Haluk Şehsuvaroğlu'da şöyle anlatır: (67)

"II.Abdülhamid'in ikamet ettiği hususi dairenin Küçük Mabeyn hizasına restlayan kısmı tek katlı, Şale tarafına doğru olan ve Padişahın bazı kadınlarının oturduğu kısmı

ise iki katlı idi.

Hususi Daire muhtelif tarihlerde değişikliğe uğramıştı. Evvelce dairenin karşısında ufak havuzlu bir bahçe varken bu bahçe kaldırılmış yerine diğer iki katlı kısmı yaptırılmıştır. Cephesi sarayın 2.avlusunda bulunan hususi dairenin arka cephesi Yıldız'ın meşhur havuzuna nazırdı.

Bina pek sade bir plan üzerine yapılmıştı. 3 basamaklı bir merdivenle çıkılan camlı bir kapıdan küçük bir taşlığa girilirdi. Bu taşlıktan da bir merdivenle bir salona çıkılırdı. Bu salonun sağ ve solunda ikişer oda vardı. Odalar kapılarla birbirine bağlı idi. Gene salonun karşısındaki bir kapıdan da hususi daire ile harem arasındaki koridora çıkılıyordu." Bu koridorun varlığını bugün eski fotoğraflara bakarak kanıtlayabiliyoruz.

"Abdülhamid'in muntazam bir hayatı vardı. Sabahları erken kalkar, arkasına ihram alarak hususi dairenin şale tarafında bulunan ve avrupalı bir şekilde beyaz, tırşe çinilerle yapılmış banyo dairesine geçerdi. Burada banyosunu yapar, banyosunun karşısında bulunan bir kanape üzerinde güneş doğuncaya kadar ibadet ederdi. Çamaşır dolapları banyo dairesinin yanındaki odada bulunur ve üstünü başını burada değiştirirdi.

Harem kapısından girip Şale'ye doğru giden yol üzerinde sağda çukur daireler, solda Hünkar Dairesi, tiyatro bulunuyor ve karşıya gelen büyük kapıdan Şale Köşkü bahçesine geçiliyordu.

Ayrıca her iki koldaki binalardan birbirine bağlı daireler ve koridorlardan bahçeye çıkmadan da Şale Köşkü'ne gidilebiliyordu."

Aslında her ne kadar Harem Kapısı'ndan girişte Harem bölümünün başladığı düşünülse de gerçek kapalı bölüm Hususi Daire ve onun camlı bir koridorla bağlı olduğu Cariyeler, Kadınefendiler ve Hazinedar Kadınların oturduğu binaları kapsayan bölümde yoğunlaşır.

Görünüşde bunların iç bahçe ile sınırlanan bir yoğunlaşması olduğu gözüksede bu yapılar tamamen içine kapanmış birimler de değildir. Kapalı, içten, alttan veya dıştan koridorlarla birbirlerine bağlanmışlardır. Böylece harem kapısından girilerek ulaşılan yabancı konukların da ağırlandığı Küçük Mabeyn, Tiyatro, Hünkar Dairesi gibi daireler harem bölümünün mahremiyetini bozmaz ama bu düzenleme diğer sarayların harem bölümleri ile karşılaştırılacak olursa aykırı bir durum ortaya çıkar. Yani yabancı konuklarında ağırlandığı resmi binaların harem dairelerine bu kadar yakın olması Topkapı, Çırağan ve Dolmabahçe Sarayları'ndaki düzenlemeden farklıdır.

Yanan Hususi Daire'den bugün yalnızca bir kısım bodrum kat duvarları ile bazı basamaklar kalmıştır. Duvarların yapısı taş duvardır ve cephede bir sıra kılıcına tuğla giydirilip üzeri çimento harçla sert sıva ile sıvanıp derzlenmiştir.

3.2.4. VAHDETTİN KÖŞKÜ

Harem Kapısı'ndan girdikten sonra hemen sağda Küçük Mabeyn Dairesi yer alır, onun yanında dıştan çinili bir koridorla bağlantılı Kaskad Köşkü ve hamamı vardır. Bundan sonra gelen yapı ise 1922'de Sultan Vahdettin'in yaptırdığı ve bu yüzden "Vahdettin Köşkü" olarak bilinen yapı gelir.

Mimarını bilemediğimiz bu yapı, 1919 yılında, II.Abdülhamid'in yaptırmış olduğu Hususi Daire'sinin Vahdettin zamanında bir elektrik kontağı yüzünden yanmasından sonra yapılmıştır.

İki katlı kargir bir binadır. İçinde Hususi Daire yangınından kalan çinili hamam bulunmaktadır.

Bu bina Harp Akademileri zammında 1978'e kadar Deniz Harp Akademileri Binası olarak kullanılmıştır.

Bugün de Yıldız Sarayı Müdüriyet binası olarak kullanılmaktadır.

3.3. HAREM BÖLÜMÜ YAPILARI

3.3.1. KADİNEFENDİLER HAZİNE DAR USTA VE CARİYELER DAİRELERİ

Sarayın Harem kapısından girdikten sonra sağ tarafta sırası ile Küçük Mabeyn, Hususi Daireyi geçtikten sonra bunların kuzey doğu kısmında görülen birbirlerine bağlı üç yapıdır. Hemen önlerinde Kızlarağası'nın dairesi bulunmaktadır.

Bu binalar da II.Abdülhamid tarafından yaptırılmıştır. Kesin tarihi ve mimarını bilemiyoruz. Bu üç bina birbirlerine dışardan camekanlı dar koridorlarla bağlanmıştır. Aslında bu koridorlar sonradan da ilave edilmiş olabilir. Binalar da birbirinden ayrı tarihlerde yapılmış olabilir. Şu anda iki katlı olan binaların ilk olarak tek katlı olarak yapıldığı ikinci katların sonradan eklendiği de düşünülmektedir. (68)

Bu yapılardan, en kuzeyde, dış bahçeyi içden ayıran duvara yakın olan Kadın Efendiler Dairesi'dir. "Kadın Efendi, padişahla evlenen kadınlara verilen ünvandı. 1., 2., 3. ve 4. kadın efendiler gibi isimler alırlardı. Harem-i Hümayun'da padişahın beyendiği cariye eşi olur ve "Kadın Efendi" veya "İkbal" diye çağırılırdı. Hareme alınan Çerkez, Abaza, Gürcü, Ulah, Boşnak, Nemse kızları gün görmüş kalfalar tarafından saray anane ve terbiyesine göre yetiştirilirdi. Bunlara "Cariye" denilirdi. İlk planda el, etek öpmek adabı, güzel görünmek, zarif giyinmek usulleri öğretilirdi. Kadın efendiler arasında en ziyade itibar gören ve gözde olanları, çocukları olanlardı. Bir de Valide Sultan'la arası iyi olanlar." (69)

Bu binaların birbiriyle bağlantılı olması doğaldır çünkü haremdeki düzen bunu gerektiriyordu.

Bu binalar Harp Akademileri zamanında Kara ve Hava Harp Akademileri olarak kullanılmıştır.

1978 yılında diğer saray yapıları ile birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlanmıştır. Ancak bu binalar o zamandan bugüne esaslı bir tamir görmemiş sadece çatıları hava şartlarından korunmak için onarılmıştır. Fakat bugün bu binaların içleri harap durumdadır. Tabii çatılar dışında dış tarafları da oldukça bakımsızdır. Pencerelerdeki camlar kırıldığından öylece açık durmakta ve içerde bugüne kadar kalabilen özgün birtakım elemanlarda kaybolmaktadır. Bunlardan yalnızca ortadaki Kadın Efendiler Dairesi, Devlet Konservatuvarı olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden içi restore edilmiştir. Sadece birinci kat restorasyon görmüştür. Bu da orijinaline bağlı kalma kaygısı taşınmadan yapılmış bir

restorasyondur. Bu yapının alt katında girişden hemen sonra yer alan kubbeimsi tavanda bir harita vardır. Osmanlı İmparatorluğu'nu o günkü sınırları ile gösteren bir haritadır. İlk kattan yukarı, ikinci kata çıkışı sağlayan merdivenler vardır. Bunlar yine iki taraflı merdivendir. Bu merdivenlerin başlıgıçlarının iki ucunda iki kapı vardır buradan başka odalara geçilir. Binanın içinde çini sobalar bulunmaktadır.

Bu yapının arkasında buna eklenmiş olarak yapılmış olan küçük yapı ise Hazinedar Usta Kadın Dairesidir.

"Hazinedar Usta, yani Birinci Hazinedar "Vekil" demektir.(70) Sarayda Şehzade, Sultan, Kadın ve İkballer'den sonra en büyük nüfuz sahibidir. Adeta Harem-i Hümayun'un kadın sadrazamıdır. Merasim günlerinde, hazinedar ustalara mahsus büyük bir altın kordonla Mühr-i Hümayun'u boyunlarına takarlar. Hazinedar Usta ölünce yerine geçene bu mühür teslim olunur. Birinci rütbe Şevkat Nişanı vardır. Sultanlar ve kadınefendiler bile bazı hususlarda ona danışır. Elbiseleri uzun etekli ve alaturkadır. Başındaki hotozun arkasına iki parmak eneinde uzun örgülü çift kordonun ucunda sarı renk saç takar. Belinden aşağı iner. Vaktiyle at kılından yaparlarmış. Sırma işlemeli solta giyer "Hünkar Kalfaları" denilen kalfalar vardır. Bunlarda sarayın en eski kalfalarıdır. Bunlar Hazinedar Usta'nın emirlerini yaparlar. Onun haberi olmadan hiçbirşey yapılmaz. Herkes ona soracaktır. Mesuliyeti de vazifesi ve mevkii kadar büyüktür. Haremdeki hazinelerin, kıymetli eşyaların anahtarları Hazinedar Usta'dadır. Dairesi, bendegani, maiyetinde bulunan kalfalar epey bir kalabalık teşkil eder. Baş Hazinedar yani Hazinedar Usta'dan sonra, ikinci, üçüncü hazinedarlar gelirdi. Fakat bunlara Usta denmezdi. Hazinedarlar daima Huzur-i Şahane'de bulunurlar, hizmet ederlerdi. İkinci Hazinedar, Padişah'ın selamlarını, emirlerini tebliğ ederdi. Bunlardan sonra Hazinedar Kalfa'lar gelirdi."

Sultan II.Abdülhamid'in dört Hazinedar Ustası olmuştur. Birinci Hazinedar Usta Dilberdide vefat edince Nakşifelek Usta, o da ölünce Şemsicemal Usta, ondan sonra da Fetanfer Usta, "Hazinedar Usta" olmuştur. Sonuncusu Sultan'ın hal'inde saraydan çıkmıştır.

Bu üç yapının en kuzeyinde bulunan, müşahip ağalar dairesinin karşısında bulunan, iç bahçeye ve hususi daireye bakanı Cariyeler Dairesi'dir. Yapıya giriş yine iki taraflı merdivenlerdendir. Buraya uzun bir koridordan girilir. Bu koridoru geçtikten sonra 2 katlı cariyeler dairesine varılır. Burası da çok bakımsız kalmıştır. Bu bina ile Hususi Daire arasında alttan sağlanan bir geçit olması gerekir hatta bugün bunun varlığına işaret eden bir kapı cariyeler dairesinin alt tarafında bulunmaktadır.

Bu bölümdeki binalar ve içlerindeki odalar çok kötü durumdadırlar. Tavanlarında ve duvarlarında bazı süslemeler vardır ama maalesef bu bakımsız ortam içinde bunlarda bozulma, yok olma tehlikesindedirler. Bu binalar şimdilik Harp Akademileri'nin bıraktığı gibi durmaktadır. Onların kapı ve duvar boyaları ve hatta orada bıraktıkları çalışma masası, çekmece ve bazı yazı malzemeleri ile.

3.3.2. HANIM SULTANLAR DAİRESİ / ÇUKUR SARAY

Bu yapı evlenmemiş veya dul kızlar veya kızkardeşlerin ikametgahı olarak kullanılmıştır.

Bugün Yıldız Üniversitesi'nin kullanımındadır. Sosyal ve Fen Bilimleri Enstitüsü olarak kullanılmaktadır.

İki katlıdır ama bazı yerlerde zemin farkından dolayı üç kat olmaktadır.

Harp Akademileri zamanında Teknik Okul Talebe Pansiyonu olarak kullanılmıştır.

Bugün ise Yıldız Teknik Üniversitesi kullanımındadır ve Fen Bilimleri, Sosyal Bilimler Enstitüleri olarak kullanılmaktadır.

3.3.3. ŞEHZADE KÖŞKLERİ

Bu binalar damatlar ve oğullar için yapılmıştır. Valide Sultan Köşkü boyunca uzanan birbirlerinden bağımsız dört tane yapıdır. Hepsinin arkalarında birer kaskad ve havuz bulunur bunların hemen bitişiğinde ise dış bahçe duvarı vardır.

İkişer katlıdırlar. Beyaz, ahşaptan, küçük sevimli yapılardır.

"İçlerinde bazı duvar resimleri bulunmaktadır. Bu resimlerde ; Kıyı Kasırları, Nusretiye Camii, Fenerbahçe, bazı figürlü resimler, merdiven sahanlığında topçu talimi yapan erleri gösteren kompozisyonlar resm edilmiştir. Burdaki resimlerde insan figürünün kullanılması önemlidir."

(71)

Bugün Yıldız Üniversitesi'nin kullanımındadır.

3.3.4 KIZLAR AĞASI DAİRESİ

Kızlarağası Dairesi, sarayın iç bahçesinin kuzeydoğu köşesinde kendi aralarında bir grup oluşturan cariyeler ve kadınefendiler dairelerinin önünde yer alır. Güney cephesi Hususi Daire'nin kuzey cephesine, batı cephesi ise müsahip ağalar dairesine bakar.

Kuzeyindeki dış bahçeyi içden ayıran duvarın hemen önündeki seranın camekanı halen durmaktadır. Yine hemen önündeki kaskad ve bunun üstündeki küçük köprü de halen görülebilir.

Kesin yapım tarihi bilinmemekle birlikte bunun da II.Abdülhamid döneminde (1876-1909) yapılmış olduğunu biliyoruz. Bu iki katlı dairenin iki ayrı dönemde yapıldığı da ileri sürülmektedir. İlk kısım birinci katın bir bölümü, ikinci kısım ise üst kat ve alt katın diğer bölümüdür. Bu iki farklı kısımdaki cephe farklılığı ve doğu cephedeki derzin incelenmesi sonucu böyle bir yargıya varılmıştır.(72)

Giriş kapısından ilk girişte karşımıza çıkan mekan giriş holüdür. Burada üst kata çıkan merdivenler bulunmaktadır. Zemin sonradan karo mozaik döşenmiş, duvarlar tuğla üzeri sıva, tavan volta döşeme üzerine sıva yapılmıştır. Bu holün sağında büyük salona geçişi sağlayan kapı vardır. Salona girince sağ taraftaki orijinal şömine dikkati çeker. Buranın zemini de ahşap parke döşeli, duvarlar ahşap kaplama üzeri kumaş, tavan ahşap kaplama üzeri muşamba gerilmiştir. Muşamba üzerine kalem işi ve kartonpiyerle süslenmiştir. Salondan bir ara mekanla tuvalet kısmına geçilir. Merdivenden yukarı çıkıldığında üst kattada alt kattaki gibi bir plan vardır. Bir giriş holü, buradan daodalara ve yine tuvalete geçiş vardır. Odalar iç içe olup iki ayrı mekan halindedir.

Tahsin Paşa Yıldız Hatıraları'nda (73), "Yıldız Sarayı'nda resmi unvanı "Darüssaade Ağası" olan bir kızlarağası vardı." Bu makam Kanuni Sultan Süleyman zamanında meydana getirilmiş, eski saray usulünde en önemli makamlardan biri idi. Osmanlı imparatorlarının sarayında Silahtar Ağalığı ile Darüssaade Ağalığı sarayın bütün çalışan ve hizmetlilerinin üstünde olduğu gibi devle protokolünde de sadrazam ve şeyhülislamdan sonra gelirdi. Kızlarağası Harem-i Hümayun'a ait meselelerin bütününe bakardı. Gerek sultanlar dairelerinin, gerek se baltacı ve teberdarların amiri Kızlarağası idi. Eskide kızlarağasına "Büyük Ağa" da denirdi. Bunların kendilerine mahsus üniforması da vardı. Her sene Hicaz'a giden Sürre alayının tertiplenmesinde de görev alırlardı. Sürre hazırlanıp hareket edeceği gün kızlar ağası üniformasını giyer, eline Darüssaade Ağalığı'na mahsus uzun asayı alır ve

surrenin önünde giderdi. Bu asa, harem ağalarının terbiyesine memuriyetlerinin bir işareti olarak kendilerine verilmişti. Bu asayı yalnız surrenin hareketi günü taşıyabilirlerdi. Sultan Mahmud'dan sonra kızlar ağasının kıyafeti değişmiş ve git gide azaltılarak nihayet alelade bir süs haline getirilmiştir. Fakat II.Abdülhamid döneminde kızlar ağasının bu pek önemli rolünün azaldığını görüyoruz. Tahsin Paşa bunun nedenini hatıralarında şöyle açıklar: (74)

"Sultan Hamid cülusunda hemşiresi Cemile Sultan'ın baş ağası Behram Ağa'yı Darüssaade Ağalığı'na tayin etmişti...Cemile Sultan'ın sarayından kızlar ağası olarak Sultan Hamid'in sarayına gelen Behram Ağa emsaline nadir tesadüf olunur bir nüfuz ve şöhret kazanmıştı. Behram Ağa'nın dairesi bir aralık vüzera, akabir, ve ricalin ziyaretgahı olmuştu. Derviş Paşa, Rasim Paşa, Mazhar Paşa gibi tanınmış devlet adamları bu dairenin müdavimlerinden idi. Behram Ağa'nın devlet işlerine de müdahale ettiği ve önemli olaylara parmağını soktuğu işitiliyordu. Herhalde bir aralık Sultan Hamid sarayının en nüfuzlu adamı bu Behram Ağa idi.

İşte bu tarihten sonra Sultan Hamid kızlar ağasının nüfuzunu o derece kırmıştı ki, harem ağalarına merci olmaktan başka hiçbir vazifesi ve ehemmiyeti kalmamıştı. En son kızlarağası Abdülgani Ağa olmuştu."

Ayşe Osmanoğlu'da Yıldız sarayında kızlar ağasının görevinin Hırka-i Şeriflerde Destimal-i Şerifi vermek, mahfillerde asa ile hareme girip mahfilin önünde yürümek, Sultan düşünlerinde sultanların koltuk merasiminde bulunmak... ayrıca bütün ağaların azli ve hasbında ona ait olduğunu yazar. (75)

Harp akademileri zamanında bu bina film merkez müdürlüğü olarak kullanılmıştır.

1978 yılından sonra sarayın diğer birimleri gibi Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlanmıştır.

1983 yılında bakımsız olan bina Lioness Klübü tarafından onarılmıştır.

1985 yılında Bakanlıktan, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı tarafından kiralanmıştır. 20 Ocak 1992 tarihine kadar bu vakıfca kullanılan yapı bu tarihten sonra Yıldız Sarayı Müdürlüğü'nce Yıldız Sarayı Arşiv ve Kütüphanesi olarak düzenlenmektedir.

3.3.5. MÜSAHİP AĞALAR DAİRESİ

Harem bölümünde yer alan yapılardan biridir. Yanan Hususi Daire'ye güney taraftan bitişiktir. Batısında ise tiyatro yer alır. Kuzeyi Şale'yi ayıran duvarlarla son bulmaktadır. Harem kapısından girdikten sonra önümüze çıkan yolda dümdüz ilerlediğimizde Küçük Mabeyn, Hususi Daire önünden ve solda da Hünkar Dairesi'ni geçtikten sonra karşımıza gelen bina Müsahip Ağalar Dairesidir.

Bu yapıda II.Abdülhamid tarafından yaptırılmıştır fakat kesin yapılış tarihini bilemiyoruz.

Ayşe Osmanoğlu Yıldız'la ilgili hatıralarını yazdığı kitabında sarayda müsahiplerin işlevi ve yerleri hakkında şunları yazar:(76)

"Babamın huzurunda hizmet eden 9 müsahibi vardı. Baş müsahip, ikinci Müsahip, Üçüncü Müsahip, Dördüncü Müsahip, diğerlerine de "Müsahip Ağalar" denirdi. Bunlarda önceleri sırmalı üniformalar giyerlerdi. Sırmalı kayışlı kılıç takarlardı. Bunlar diğer harem ağaları gibi değildiler. Yalnız Padişah'ın hizmetini yaparlardı. Dört müsahipin Büyük Kordon Nişanları vardı. kalanlarında rütbelerine göre nişanları bulunurdu. Daireleri aynı olup saraydaki mevkileri pek yüksekti. Bu müsahiplerin esas vazifeleri babamın dairesinde kapıda nöbet tutmaktı. Gelen kağıtları ve gelen paşalarla beyleri, Harem kapısının zilni çalarak Nöbetçi Hazine'dar'a söylerlerdi. O'da babama arz ederdi. Sonra cevaben alınan emri tekrar Musahibine bildirirdi. Müsahipler bazen de kendileri huzura gelip arzederlerdi. Bir diğer vazifeleride babam tarafından Kadınefendi'lere, Sultan'lara, hatta Şehzade'lere emir götürmek ve cevap getirmektir. Müsahipler önu tamamı ile ilikli siyah redingot giyerlerdi. Gerek Darüssaade Ağası, gerekse müsahipler Padişah öldükten sonra yeni Padişah'a hizmet etmez, çıkıp istedikleri surette yaşarlardı."

Müsahip ağalar Dairesi iki katlı bir yapıdır.

Harp Akademileri zamanında şarj odası olarak kullanılmıştır.

Yapı, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlandıktan sonra 1986 ve 1988 yılları arasında bir tamir görmüş ve bugünkü halini almıştır.

3.3.6. USTA KALFALAR VE GEDİKLİ CARİYELER DAİRELERİ

Usta Kalfalar ve Gedikli Cariyeler Daireleri, sarayın iç kısmında yer alan Harem Kapısı'nı geçtikten sonra Hünkar Dairesi'ni (Valide Sultan Köşkü) geçtikten sonra sağda yer alan Tiyatronun hemen yanında yer alan binalardır.

Gedikli Cariyeler Dairesi Tiyatroya bitişik iki katlı, uzunlamasına bir yapıdır. Bu bina bugün Sahne Sanatları Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Usta Kalfalar Dairesi ise bugün ortada yoktur. Yıkılmıştır.

3.4. SARAY YAPILARINI DESTEKLEYEN İÇ MEKAN VE BURADAKİ DESTEKLEYİCİ YAPILAR

3.4.1. İÇ BAHÇE / SELAMLIK BAHÇESİ

İç Bahçe, sınırları kuzeyde Şale Köşkü, güneyde ise Cihannüma Köşkü'ne kadar uzanan kuzey-güney doğrultusunda, içi dinlenme köşkleri, kaskadlar, yapma havuzlar üzerine kurulmuş köprüler, nadide ağaçlar, seralar, hayvan kafesleri, kameriyelerle donatılmış ve birde meşhur Hamid Havuzu'nu içinde barındıran bir mekandır. Ayrıca saray kompleksi içinde en erken tarihi taşıyan III.Selim çeşmesi de bu bahçenin içinde yer alır.

Bu bahçe için Ayşe Osmanoğlu Yıldız'da yaşadığı hatıralarını anlattığı kitabında şunları yazmaktadır: (77)

"Harem tarafındaki Selamlık Bahçesi'nde her cins kuşlar vardı. Tavuslar, sülünler, türlü türlü papağanlar, güvercinler bulunurdu. Büyük havuzda Japonya İmparatoru'nun babama hediye olarak gönderdiği Japon ördekleri çok güzeldi. İsviçre'den de kuşular getirilmişti. Büyük Havuz'un ortasındaki adada yine İmparator'un gönderdiği nadide kuşlar vardı. Bunları pek sever daima görmeye giderdim.

Sarayın Selamlık Bahçesi'ndeki Büyük Havuz hakkında söylenmedik yalan kalmamıştır. Bu havuzda babamın küçük, motorlu flikası vardı. Bahçeye haremle çıktığı zaman bu motora biner, haremelerini, kızlarını yanına alır, böylece adaya kadar gider orada iner, Küçük Köşk'de oturur, kahve içerdi.

Bazende Cihannüma Köşkü'ne gider, yukarıdaki küçük salondan etrafı Zeiss dürbünüyle seyrederdi. Kalfalar da bahçelerde dolaşırlar, havuzdaki kayıklara binip gezerlerdi.

Babam bendegan ile de gezerdi. Bazen paşalardan bir ikisi de yanında bulunurdu. Bazende biraderleri, oğulları, büyük şehzadeleri bulunurlardı. Haremelerini, diğer misafir sultanları da motoruna alıp kendi kullanarak gezdirdiği de olurdu. O zaman üçüncü müşahip Nadir Ağa yanında bulunurdu. Adeta gemicilik yapar, motorun yanışmasına falan yardım ederdi."

İç bahçede ayrıca bir de tenis kortu mevcuttu.

Yıldız Sarayı'nın diğer yapılarında olduğu gibi iç bahçe ve buradaki köşkler de elektrikle aydınlatılıyordu. Sarayın elektrik santrali eski Polis Okulunun ve Teknik Okulun işgal ettiği kısımda idi. Buhar gücü ile işleyen

jenaratörlerle sarayın her tarafı aydınlatılıyordu. Abdülhamid elektrik ışığını ilk önce kendi sarayında tatbik ederek kullanmış, fakat İstanbul'un elektrikle aydınlatılması ve telefon tesisi için kimseye imtiyaz vermemiştir. İç bahçede bu aydınlatmayı sağlayan lambalar saraydaki marangozhanede yapılmış oldukça güzel bir dizayna sahiptir.

Abdülhamid iç bahçedeki ırmak havuzu yoluyla bahçenin güney tarafındaki suni adaya gider, orada süslü kafesler içinde mükemmel surette baktırdığı sevgili hayvanlarını ziyaret ederdi. Burada en çok güvercin, karaca, geyik, nadir cins koyunlar ve çeşitli kuşlar vardı. Adada köpekler için de ayrıca bir köşk tahsis edilmiş; kediler için de bir yer ayrılmıştı. Fakat bunların en mükemmeli Kuşhane idi; burada her biri başka bir perdeden öten türlü türlü kuşlar toplanmıştı. Kuşçubaşının idaresi altında 20 den fazla adam bu kuşlara bakmakla görevli idi. Diğer hayvanların hepsi için de bir müdür ile 30 bakıcı adam vardı. Yıldız'da yırtıcı hayvanlar pek azdı. Habeş imparatoru'nun hediye ettiği bir kaç aslan, kaplan ve parstan ibaretti. (78)

3.4.1.1. III.SELİM ÇEŞMESİ

Yıldız Sarayı iç bahçesinde ya da Selamlık Bahçesi içinde yer alan, sarayın bugüne kadar gelebilen en eski birimi olan çeşme III.Selim tarafından 1804-1805 yılları arasında yaptırılmıştır.

Beyaz mermerden yapılmış olan çeşme orta büyüklükte ve dört cephelidir. Osmanlı rokoko üslubundadır.(79) Dört cephesinde de yüzeyi kaplayacak biçimde oval, büyük birer çiçek motifi yer almaktadır. Her cephede III.Selim'in tuğrası bulunur. Ayrıca yine her cephede musluk bulunurdu, yakın zamana kadar buradan su akmakta idi ama bugün kullanılmıyor.

Kitabe saçak örtülerinin alt tarafında, dört cephede de yer almıştır. Çeşmenin çatısında bir büyük kubbe ve iki yanında da ikişer küçük kubbecik bulunmaktadır.

Çeşme kitabesi aynen şöyledir:

"Calis-i taht-ı Osmani revnak efza-yı evrenk-i hakani gazi Sultan Selim Han hazretlerinin Valid-i macid-i kesir el-mehamidleri cennet mekan mağfiret nişan merhum Sultan Mustafa Han ibn-i Sultan Ahmed Han hazretlerinin ruh-i şeriflericün fi sebilillah ihda buyurulan ma-i caridir. (Sene 1219 Hicri) Miladi 1804-1805

Türkçesi:

Osmanlı tahtına çıkıp parlaklığını artıran Hakan Gazi III.Selim Han Hazretlerinin şerefli ve çok güzel huylu babası, cennete mekan edinen ve Tanrının mağrifetine mazhar olan merhum Sultan III.Ahmed Han Hazretlerinin oğlu, Sultan III.Mustafa Han hazretlerinin aziz ruhu için, Allah sevgisi ile armağan buyurulan akar sudur. (80)

3.4.1.2. NAMAZGAH TAŞI

Yıldız Sarayı iç bahçesinde ya da Selamlık Bahçesi'nde, III.Selim Çeşmesi nin 10m. kadar sağındadır.

II.Abdülhamid tarafından diktirilen geniş mermer bir kitabedir ve burada daha önceden var olan eski bir namazgahın yerini göstermektedir.

Namazgah kitabesi aynen şöyledir:

"Hazreti Abdülhamid Han mukteda-yı müminin Hıfzede taht-ı hilafetde Hüday-ı alemin şu çemenzar üzre her bir bendesi tahmid için vazedüb mihrab kıldı secdegah-ı müslimin."

Türkçesi:

Müminlerin uydukları II.Abdülhamid Han Hazretlerini, alemlerin Allahı hilafet tahtında korusun. Şu çimenlikte herbir bendesinin hamdetmesi için yaptığı mihrap müslümanların secdegahı oldu. (81)

3.4.1.3. KIŞLIK KAMERİYE KÖŞKÜ

İç Bahçe'de büyük havuzun kıyısında bulunur.

Altıgen planda, demir ve ahşap malzeme kullanılarak oluşturulmuş tek katlı bir pavyondur. Tasıyıcı dikmeler pik demirdir. Çatıyı oluşturan demir profiller bu dikmelere birbiri bağlamak için gergi boruları kullanılmıştır.

Bu köşk'de Abdülhamid zamanında yapılmıştır.

Bu Köşk'ün kuzey ve güneydeki iki hacmin sonradan eklendiği anlaşılmaktadır.

1914'de Ada Köşk'ü onarılırken Kameriye Köşkü'nünde

onarım gördüğü ve kuzey ve güneydeki hacimlerin de bu sırada eklenmiş olması ihtimali vardır.(82)

3.4.1.4. ADA KÖŞKÜ (KEBAB KÖŞKÜ)

Yıldız Sarayı iç bahçesi'nde yer alan köşklere biridir.

Büyük Havuzdaki ada üzerinde, II.Abdülhamid zamanında dinlenme ve kahve içmek amacı ile yapılmış tek katlı bir yapıdır.

Oturma ve ocak bölümlerinden oluşur. Oturma bölümü odanın tümünü görecektir biçimdedir.

II.Abdülhamid havuzda filikası ile gezerken buraya dinlenmek ve kahve içmek için gelirdi.(83)

Bu küçük köşkün duvarlarında altın yaldızlı çerçeveler içine alınmış bazı manzara resimleri vardır.

Ada Köşkü (kahve ocağı) 1913-1914 arasında Mimar Ekrem tarafından onarılmıştır. Dolmabahçe Kitaplığı'nda zarf 691-874 sıra no'da görüldüğü gibi 1 Mart 1914'de kahve ocağına fırın, saçaklık ve çiçeklik ilavesi yapılmıştır.

Köşk en son 1983 yılında Yıldız Sarayı Vakfı adına Harbiye Liones Klübü tarafından onarılmıştır.

Şu anda Kışlık Kameriye Köşkü gibi bu küçük köşkte boş durmaktadır.

3.4.1.5. CİHANNÜMA KÖŞKÜ

İç Bahçe'de, hemen iç bahçe duvarı önünde yer alır. İç Bahçe'deki köşklere en büyüğüdür. 3 katlı köşkün harika bir boğaz manzarası vardır. Özellikle üst kattaki küçük bir pencereden Marmara'nın harika görünümü insana rahatlık verir. Önden ise iç bahçeyi ve Hamit havuzunu görür.

Sultan II.Abdülmaid bu köşkü kendisi için bir dinlenme yeri olarak yaptırmıştır.

Yapı; bodrum, zemin, 1.kat ve çatı katı olmak üzere dört kat üzerine kargir olarak inşa edilmiştir.

Alt kat; servis katı veya mutfak kısmı olarak

kullanılmış olabilir.

Zemin birinci kat; yatma, dinlenme katlarıdır. Manzara yönünde balkon çıkmaları vardır. Çatı katının, etrafı dürbünle seyretmek için yapıldığı ikisi kuzey, ikisi güneye bakan pencerelerden anlaşılır.

Çatı katında iki yandaki odalar II.Abdülhamid'in, dürbünü ile etrafı seyrettiği fener odaları olmalıdır. Bu zeis markalı bir dürbündü. Sultan Abdülhamid ve haremine mensup kadınlar, sık sık bu köşke gelip dürbünle Boğaz'ı, Marmara'yı ve Anadolu sahillerini seyrederlermiş.

Köşk ilk defa 1915'de onarılmış, 1919'da tuvalet onarılmıştır. Kuzeye bakan banyo pencereleri onarım sırasında iç taraftan kapatılmış olabilir.
(84)

Harp akademileri zamanında Köşk, Harp Akademileri Kumandanı lojmanı olarak kullanılmıştır.

Daha sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlanan köşkün bugün restorasyonu halen devam etmektedir.

3.4.2. GÜVERCİNLİK KÖŞKÜ (SARAY ECZANESİ)

Arabalık binasının önünde bahçe içinde yer alır.

Sarayda Sultan'ın özel bir eczanesi ve labaratuvarı vardı, bu binada diğer saray halkının ihtiyaçlarını karşılamak için yapılmıştır.

"Güney bahçesinin ortasında yer alan Güvercinlik köşkü bir saray eczanesi olarak kullanılmışsada asıl işlevi ve mimarı bilinmeyen ve çevresindeki yapılardan planı ve üslubu ile ayrılan bir yapıdır. Köşeleri kırık bir dikdörtgen plan üzerinde iki uçda silindirik hacimleri olan bu yarı kagir köşk, R.D'Aranco'nun Teşrifat Nazırı için tasarladığı (85) proje ile yakın biçim özelliklerine sahiptir.

Yapının iki girişi vardır; yüksek bir zemin kat üzerinde yuvarlak köşe odaları dışında bugün için açık tek bir mekan bulunmaktadır. Köşelerdeki silindirik hacimlerin geniş saçağı ve yükseltilmiş çatı parapetlerinin topuzlu dikmeleri, geniş saçakları destekleyen ahşap yanlamalarınve pencerelerdeki torna işi parmaklıkların kalın profilleri yapıya rüstik bir görünüm vermektedir. Çatının değişik düzeylerde ve asimetrik düzenlenişi ve yükseltilmiş çatı parapetlerinin topuzlu dikmeleri Yıldız'da bu yapıya özgü biçimlerdir." (86)

Harp akademileri zamanında Levazım deposu olarak kullanılmıştır.

Bugün Başbakanlığın kullanımındadır.

3.4.3. YILDIZ KÜTÜPHANESİ

Yıldız Sarayı Kütüphane binası hakkında araştırmalarımız sırasında yeterli kaynaklar bulamadık. Ancak sarayda birden çok kütüphanenin olduğu ancak bunlardan bir tanesinin daha büyük olduğu ve değerli kitaplar içerdiğini öğreniyoruz. (87) Bu bina iç avlunun güney batısında, pencereleri demir parmaklıklı ve 60 ila 70 metre uzunluğunda tek katlı kagir bir bina idi. Diğer küçük kütüphaneler ise başka yapılar içerisinde yer alıyorlardı.

Büyük Kütüphane binası yine Sultan II.Abdülhamid dönemine tarihlenir. Fakat kesin tarihini ve mimarını bilemiyoruz. Bazı kaynaklarda bu kütüphaneden bahsedilmektedir fakat sadece burada bulunan kitapların değeri ve benzeri konularda bilgi verilmektedir.

Sultan II.Abdülhamid'inde sıkça ziyaret ettiği kütüphanede Osmanlı imparatorluğu ile ilgili olarak çeşitli dillerde basılmış eserler mevcuttu. Bu eserler arasında eski ve yeni el yazması bir çok kitaplar da vardı. Yazarlarına telif hakları verilerek satın alınan Manüskriller bastırılmaz, Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nden başka hiçbir yerde bulunmazdı.

Bu kütüphanede bir (Başhafız-1 Kütüp) yani baş kitapçının emrinde 30 kadar yardımcı memur ve hademeler vazifeliydi.

1909 yılı Otubir Mart olayından sonra Nisan ayında Hareket Ordusu İstanbul'a girip Abdülhamid tahttan indirilince, Yıldız Sarayı halkın hücumuna ve çapulcuların yağmasına maruz kalmıştı. Bu arada bu büyük kütüphanedeki kıymetli eserleri çaldırmamak için başkitapçı Merhum Sabri Kalkandelen hayatını tehlikeye atarak kütüphanenin çapulcular tarafından yağma edilmesine engel olmuştur.

1922 yılında Saltanatın kaldırılması üzerine Yıldız Sarayı Kütüphanelerindeki kitaplar ve bazı Şark güzel sanat eserleri, Büyük Millet Meclisi Hükümetinin neşrettiği bir kanunla İstanbul Üniversitesi Genel Kitaplığına devredilmiştir. Üniversiteye intikal eden Yıldız Kitaplarının sayısı 40.000 civarındadır: El yazmaları, basma eserleri, Harita koleksiyonları, albümler, fotoğraf koleksiyonları, meşhur hattatlar tarafından altın yaldızla yazılmış ayetler ve hadisleri içeren büyük levhalar, süsleme sanatları ile ilgili eserler ve bazı antika biblolar...vs'den ibarettir. Basma eserlerin yabancı dilde olanları ise 15.000 kadardır.

Bu bina Harp Akademileri zamanında erat kantini ve gazinosu olarak kullanılmıştır.

3.4.4. GÜZEL SANATLAR BİNASI

Saray'ın ikinci avlusunda ve Hasbahçe içinde yer alan II.Abdülhamid dönemi yapılarıdır.

Mimarı ve yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

II.Abdülhamid'in saltanatı'nın başlarında yapıldıkları tahmin edilir. Her iki yapıda zamanla tahrip olmuş, Cumhuriyetin ilanından sonra uzunca bir süre Harp Akademileri tarafından kullanılmış ve 1878 yılında, sarayın büyük bir bölümü ile birlikte Kültür Bakanlığı'na verilmiştir.

Yapılan araştırmalarla İstanbul Büyük Şehir Belediyesi ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ortak kararı ile, bu yapılarda bir Şehir Müzesi ve büyük bir Sanat Galerisi kurulması için çalışmalar 15 Ocak 1988 tarihinde başlanmış ve 20 Eylül 1988 yılında da bu çalışmalar bitirilmiştir.

Bugün toplam alanı 640 m2 olan Şehir Müzesi ve toplam alanı 740 m2 olan Sanat Galerisi kültürel faaliyetlerine devam etmektedirler.

"Restorasyonda ana ilke yapıların mekansal bütünlüğünü ve tarihi kimliğini korumak olmuştur. Bu ilkeden yola çıkılarak yapılan sondajlarda binada bozulmuş ve çeşitli nedenlerle üstü örtülmüş özgün elemanlar ve süslemeler ortaya çıkartılmış, özgün kemerli kapı bulunmuş ve onarılmıştır.

- Müze girişinde binanın tek katlı dönemindeki cephesi bulunup ortaya çıkarılmış.
- Sanat Galerisi'nde özgün duvar süslemeleri bulunmuş ve buna sadık kalınarak duvarlara aynı uygulanmıştır.
- Bozulan özgün elemanlar onarılmış ve kimileri yenilenmiştir.
- Sanat Galerisi'nde binayı taşıyan tüm ahşap taşıyıcı elemanlar değiştirilmiştir.
- İç ve dış bütün sıvalar yenilenmiştir.
- Bozulan doğramalar yenilenmiştir.
- Çatıyı taşıyan ahşap elemanlar değişmiş, çatı izolasyonu yapılmıştır.
- Tavan süslemeleri onarılıp yenilenmiş.
- Demir parmaklıklar onarılmış, kesilmiş, eksikler tamamlanmıştır."

Bu bilgiler restorasyon raporundan alınmıştır.(88)

Tek katlı bir yapı olan Şehir Müzesi'nin tavanları süslemelidir. Panolar içinde manzara ve çiçek resimleri vardır. Duvar boyaları yer yer kalkmış durumdadır. Bu binanın sonndan bir kapı ile hamama geçilebilmektedir.

3.4.5. MARANGOZHANE BİNASI

iç bahçede havuza paralel uzanan kuzey-güney doğrultusunda uzunca bir binadır. Yaveran dairesinin arkasındadır.

Mimarını bilemediğimiz bu yapı II.Abdülhamid zamanında yaptırılmıştır. Tek katlıdır. Bağdadi tarzındadır.

Marangozhane binası sarayın önemli birimlerinden biri idi. Sultan kendi de bu işle uğraşmaktan zevk alır ve bazı boş zamanlarında kendi özel atelyesinde masa, yazı takımı, koltuk vs. yapardı yaptıklarının bir kısmını yakınlarına hediye ederdi. Bazılarını da sarayda kendi kullanırdı. Şehzadelerde bazen marangozhane çalışırldı. Sarayda çok sayıda ufaklı büyüklü atölyeler bulunuyordu. Bu atölyelerde yurt dışından getirtilen oldukça modern aletler ve makinalar kullanılırdı.

Marangoz atölyelerinde toplam 60 kişi çalışıyordu. Bazı ustalar da yabancıydı. İleri gelen ustalardan ikisi Alman olup, biri Manitch adında bir ressam, diğeri direktör Herman Young idi. Ayrıca Mustafa Efendi isminde bir de müdür vardı. Marangozhane de yapılan işler gayet mükemmel idi, bunlar bizzat Yıldız Sarayı Köşkleri'nde kullanılırdı.

Bina 1975'e kadar Harp Akademileri tarafından Kantin ve baskı işleri için kullanılmıştır.

1988'de kapsamlı bir restorasyon görmüş bu restorasyon sırasında tavan ve duvarlar renkli kalemışı süslemelerle dekore edilmiştir.

Bina bugün sanat galerisi olarak kullanılmaktadır.

3.4.6. SİLAHHANE / ARABACILAR / ARABALIK

Saray'a ilk girişde Hamidiye Camii'nin önünden yukarıya doğru yürünüp Valide Kapı'dan içeri girildiğinde karşımıza Kuzey -Güney doğrultusunda uzanan Yaveran binası çıkar. Oldukça uzun bu yapının arkasında aynı şekilde ikinci bir yapılar topluluğu daha uzanır ki bu Marangozhane ve Güzel Sanatlar Müzesi olup Silahhane'den daha uzundur. Bu uzun yapıların karşısında, Valide Kapı'nın hemen sağında, Kuşhane Mutfağı'ndan sonra yer alan yine kuzey-güney doğrultusundaki uzunca yapılar grubu ise Silahhane, Arabacılar ve Arabalık binalarıdır.

Bunlar dışardan tek bir yapı imiş gibi görünselerde

aslında ayrı ayrı fonksiyonları olan üç ayrı yapılardır.

Silahhane :

Yine bir Abdülhamid Dönemi yapısıdır. İlkin iki katlı olarak yapılmış daha sonra üst kat yıkılarak bugün gördüğümüz halini almıştır. Cephede yer alan sütunlar kadar bir boyu daha vardı ve etrafı parmaklıklarla çevrili idi. Bu bina sarayda bulunan erkek ve kadın hizmetçilere aitti. Onların yemek yedikleri bina idi. Birinci katta sarayın erkek hizmetkarları, II.katta ise sarayın kadın hizmetkarları yemek yerlerdi. Üst kat pencereleri kadınlara ait olduğundan çepeçevre kafeslerle çevrili idi.(89)

Sarayda halihazırda kullanılan Silah Müzesi Kütüphaneye dönüştürülünce bu binada silah müzesi olarak kullanılmaya başlanmış, üst kat yıkılarak bugünkü tek katlı görünümünü almıştır. Ancak içerde bir asma kat vardır.

Bu asma katı ahşap sütunlar taşımaktadır.

Burası adeta bir silah müzesi idi. Silah deposu olarak kullanılan bu binada eski ve yeni silahlara bol miktarda rastlanırdı. Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra, Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa bu silahları buradan kaldırmış ve Askeri Müze'ye göndermiştir.(90)

Dış cephe korint başlıklı, pervazlı ve kornişli sütunlarla zenginleştirilmiştir.

İç mekan ise madalyonlar içinde tasvir edilmiş gemi ve silah resimleri süslü idi.

Harp Akademileri zamanında Harp oyunu ve Konferans Salonu olarak kullanılmıştır.

1978 yılında Kültür veTurizm Bakanlığı'na bağlanmıştır. En son onarımı

1983 yılında görmüş bu restorasyon 1986-87'ye kadar sürmüştür. Bu restorasyon sırasında zaten bazı destekleri bulunan bugünkü asma kat yapılmıştır. Bu yapı bir takım sosyal ve kültürel faaliyetler için kullanılmaktadır.

Arabalık ve arabacılar binalarında Silahhane'den farklı olarak duvarlarında hiç bir süsleme yoktur. Üst ve alt olmak üzere çok kullanışlı iki mekana sahip olan arabalık binasının çatısı restorasyon sırasında tamamen değiştirilmiş ve yapı çökmekten kurtarılmıştır. Tavan orijinaldir.

Arabalık binası bugün Başbakanlığın kullanımındadır.

3.4.7. YILDIZ SARAYI TİYATROSU

Harem kapısından girdikten Küçük Mabeyn, Hususi Daire önünden geçtikten sonra bunların karşısına gelen Hünkâr Kasrı'ndan sonra gelen yapı Tiyatrodur. Yıldız Sarayı'nın sevimli tiyatrosu.

II.Abdülhamid'in isteği üzerine mimar Vasilaki Kalfa'nın oğlu Yanko'ya yaptırılmıştır.

"Tiyatro, Padişah'ın oturduğu köşke bitişikti. Böylece Sultan oyun seyretmek istediği zaman, çalıştığı ve oturduğu binadan çıkmadan kapalı bir koridoru geçip merdivenleri inerek buraya gelebiliyordu. Padişah'ın locası sahnenin tam karşısında idi, yan taraflarda ise, şehzadelere ve davetlilere ayrılmış localar vardı. Duvarlar uzun tüylü, kadifeye benzer bir kumaşla kaplanmıştı, tavan ise altın yaldızla süslenmişti. Sahne oldukça geniş, perdeler kulis tertipleri ve makineler o zamana göre mükemmel sayılırdı". (91)

Çeşitli fonksiyonlardaki pek çok yapı ile adeta bir küçük kent haline gelen Yıldız Sarayı'nda bir tiyatro yapımı düşüncesini nereden ve nasıl doğdu diye akla bir soru gelebilir. İlkın, Dolmabahçe Sarayı gibi daha önce inşa edilmiş olan bir sarayda da görüyoruz ki saray yapıları arasında "Tiyatro" da yer almıştır.(92)

"Yıldız Tiyatrosunun yapımı 1889 yani II.Wilhelm'in ilk ziyaretine rastlar. Yabancı devlet başkanlarının resmi ziyaretleri ile ilgili olarak hazırlanan ağırlama programları içine bir opera temsili koymak adetti. Abdülaziz'in hükümdarlığı sırasında İstanbul'a gelmiş olan yabancı devlet büyükleri Beyoğlu'ndaki Naum Tiyatrosu'na götürülerek kendilerine opera seyrettirilmiştir.

II.Abdülhamid'in saltanatı yıllarında Beyoğlu'nda İtalyan opera heyetleri temsiller veriyorlardı. Fakat II.Abdülhamid sıkı emniyet tedbirleri içinde yaşamış, saray dışında hiç bir eğlence yerine gitmemiştir. Wilhelm'i ağırlarken onunla Beyoğlu tiyatrolarına gitmek zorunda kalmamak için sarayda bir tiyatro yaptırmaya karar vermiş olması ihtimai içindedir. Yıldız tiyatrocunun yapılış tarihi ile II.Wilhelm'in İstanbul'u ziyaret tarihinin aynı zamana rastgelmesi böyle bir düşünceye imkan vermiştir. Padişah bu tiyatroyu yaptırmakla aynı zamanda Avrupa Sarayları'nda olduğu gibi Türk sarayında da bir küçük tiyatro bulunduğunu ve kendisinin bu güzel sanatlardan hoşlandığını Alman imparatoruna göstermiş oluyordu. Nitekim II.Abdülhamid'in padişahlığı müddetince yabancı hanedan mensupları Yıldız Sarayı Tiyatrosu'na daima davet edilmişlerdir." (93)

Ayşe Osmanoğlu saray hatıralarını tazdiği kitapta Saray Tiyatrosu'ndan Sultan'ın ve saray halkının tiyatro zevkinden bahseder. Vaktiyle sarayda ortaoyununun çok rağbet gördüğünü Muzika-i Hümayun'da bu oyunu oynayan ve Sultan Abdülaziz devrinden kalan birçok kimselerin olduğunu söyler. Bunun yanında Naime Sultan'ın kizlardan oluşan bir saz ve oyun takımının haftada iki defa gelip alaturka musikiyi meşk ettiklerini yazar. Ayrıca bazen Hünkar Sofası'nda "köçek", "tavşan", "matrak", "kalyanca" gibi eskiden sarayda kalmış bazı oyunların oynatıldığını ve herkesinde oturup seyrettiğini yazar. Fakat sarayda orta oyunu çok fazla itibar bulamamış, arasına bayramlarda oynanmıştır. Çünkü Sultan alaturkayı pek sevmediğinden onların yerini alafranga oyunlar almış . (94) "İstanbul'a herhangi bir trup gelse, derhal elçiler tarafından haber verilir, tavsiye olunurdu. Böylece bu truplar saraya gelirdi. Bu suretle pek çok sanatçılar gelmiş, huzurda çalmışlardır. Bunlara nişanlar verilmiştir. İstanbul'a gelen bir İtalyan trupundan bir aileyi de Sultan maiyetine almış, Müzik-ai Hümayun'a kaydetmişti. Bunlara Çapi ailesi derlerdi. Daha sonra Müzika-i Hümayun'a iki İtalyan sanatkar daha ilave olmuştu. Bunlar operaları ve operetleri oynarlardı. Bu operaların sarayda isimleri vardı: Traviata'ya "Madam Kamelye", Traubadour'a "Demirci Operası", Barbier de Seville'ye "Berber Operası", Bal Masque'ye "Maskeli Opera", Fradiavolo'ya "Haydut Operası", La Fille du Regiment'a "Asker Kız Operası", Mascatte'a da "Maskot" derlerdi. Babam Rigoletto'yu çok sever ve daima onu çaldırırdı.

Sarayda Bertrand ve Jean adlı iki Fransız vardı. Bertrand taklit ve hokkabazlık yapar, her sene izin alır Fransa'ya gider orada birtakım yeni şeyler öğrenip dönerdi. Saraya sinamayıda getiren bu Fransız'dı. Sinema için perde büyük fırçalarla ıslatılır, küçük parçalar gösterilirdi. Bu parçalar çok karanlık görülür, filmler bir dakikada biterdi. Bununla beraber çok yeni bir şey olduğundan çok hoşumuza giderdi.

Mühim şeyler olduğunda babam, vükelayı da davet ederdi. Kendisi Sadrazam ile oturur, diğer vükela pencerelere taksim olunurlardı. Bizlerde harem tarafına otururduk. Babamın, vükela'nın kafesleri kaldırılır, harem tarafıninkî kalırdı. Kendi oğulları da bulunurdu.

Orkestra alt katta sol tarafda bulunur, alt katın sahneye karşı olan tarafında bendegan, paşalar, beyler otururdu. Bazen sefirler olduğu zaman oyun veya müzik erkeklerle mahsus olur, harem giremezdi. O zaman bütün kafesler açılırdı. Sefir zevceleri de gelir, kendi localarında otururlardı. Paşalardan davetliler bulunur, bazen biraderlerini, Sultan Aziz Şehzadelerini de çağırırdı. Kendi büyük Şehzadelerini locasına alır, bu arada bizlerde içeri girer, ellerini öperdik. Resmi olmayan günlerde bütün şehzadeler ve bu arada tabii

babamın kendi şehzadeleri İstanbul'da giyerlerdi. Huzurda daima böyle bulunulurdu. Hıdiv'in annesi, refikası ve kızları bulunduğu zaman kendi locasında otururlar, büyük anamız veyahut Başkadın'la beraber bulunurlardı. Vükela haremeleri de sarayda bulunduğu zamanlar sultanlarla beraber oturup seyredereklerdi.

Pek sıcak günlerde hususi olarak harem bahçesinin Hünkar Sofası'na nazır tarafına portatif bir tiyatro kurulu, ortaoyunu veyahut komedi gibi hafif oyunlar oynanırdı. Bunlar da Sarayın pencerelerinden rahatça seyrederdik. Babam bazı akşamlar oda orkestrası getirir, kendi dairesinin önündeki çimenlikte çaldırır dinlerdi. Bazende salona bir viyolonsel ve bir de flüt getirip çaldırırdı. Tamburi Cemil Beyi'de getirip çaldırılmış ve pek beğenmişti. Sarayda ekseri Cuma akşamları tiyatro olurdu."

Yıldız Sarayı Tiyatro'su hakkında bu devirde yaşamış, saray çevresindeki kişilerin yazmış oldukları hatıra kitaplarından önemli bilgiler alıyoruz.

En önemlilerinden biri Abdülhamid'in kızı Ayşe Sultan'dır yukarıda onun anılarına yer verdim. Bundan başka Abdülhamid'in baş katipliğinde bulunmuş Ali Sait, Saray Mütercimliği görevinde bulunmuş Sırrı, eski Kumandan ve elçi Keçecizade İzzet Fuat Paşa'nın da burası hakkındaki görüşlerini aşağıda aktaracağım.

Saray hatıralarında tiyatronun zengin bir şekilde döşeli, elektrikle aydınlanmış olduğunu söylüyor ve şunları ilave ediyor: (95)

"Kendi locasında aydınlanma tesisleri bulundurulmadığından, Sultan Hamid tiyatroyu kimse tarafından görülmeden seyrederdi." (96)
Sırrı ise şu bilgiyi veriyor:

"Tiyatro binası küçük, fakat zarif bir şey olup, parterden başka bir sıra locası vardır. Locaları sahnenin iki tarafında bulunmayan dördü kafesli olup Harem-i Hümayun mensuplarına ayrılmıştı. Sahnenin tam karşısında ve giriş yerinin üstünde olan loca, Padişah'a mahsustur. Şehzadelerden veya vükeladan davet edilenler Padişah locasının iki yanındaki localarda otururlardı. Sarayın büyük memurları Hünkar Locası'nın yanındaki odacıkta bulunurlardı. Padişah'ın hizmetinde bulunanlar ve yaverler Hünkar Locası'nın altında giriş yerinin iç tarafında ayakta dururlardı. Parterdeki koltuklarda oturanlar Padişah'a arkalarını dönmüş olacakları ve böyle bir durum edep ve terbiyelerine uygun sayılmayacağı için parterde kimse bulunmazdı. Yalnız Sultan hanımlarının evlenmeleri sırasında padişah'ın davetlisi olarak gelenler mevcut localara sığmayacaklarından müstesna olarak parterdeki koltuklarda oturmuşlardı."

Keçecizade İzzet Fuat Paşa diyorki :

"Abdülhamid'in bir tiyatrosu vardı, buna İmparator, Kral ve Prensleri ikide birde yabancı elçileri davet ederdi. Abdülhamid'in tiyatrom var farzettığı, sadık kullarından bi zevk ve bilgi yoksulluğu tarafından düzenlenmiş olan tiyatrosunu her ne vakit görürsek Allah rahmet eylesin Tercüman Münir Paşa (1844-1899) dostumla cidden ağlayarak hasb-i hal ederdik, utanırdık, yerlere geçerdik. Yabancı davetliler pek eğlenirdi. Elbet bir hoşgörölük, bir methetme, beğenme, hiç olmazsa altınla işlenmiş bir nişana veya bir demiryolu yaptırma ve işletme müsadeseine değmez mi." (97)

Bu tip eleştiriler de olmuştu kuşkusuz çok paralar harcanmasından hiç çekinilmeyen Saray Tiyatrosu'na. Bu tip eleştiriler her zaman var olmuştur. Sultan Abdülmecid'in Dolmabahçe Sarayı'ndaki tiyatrosu da bu tip eleştiriler almıştı. Sultan Mecit zamanında en parlak devrini yaşayan bu küçük fakat oldukça süslü olan tiyatro binası Sultan Mecit'in vefatından sonra onun yerine geçen Abdülaziz tarafındanda kullanılmışsada Abdülmecid zamanındaki kadarda rağbet edilmemiştir. Böyle olmakla beraber bu muhteşem tiyatro halkın gözüne batmaya başlamış Sultan Aziz israf ve sefahatle suçlanmıştır.

- Padişah işini gücünü bırakmış, Tiyatro'da oyun temaşası ile meşgul oluyor diye gizliden gizliye propaganda yapılmış bilhassa terakki ve teceddüt aleyhinde bulunan yobazlar bu tiyatro aleyhine kışkırtılmışlardı. (98)

Çok geçmeden bu propagandalar etkisini göstermiş ve bir gece bu tiyatro kundaklanmış ve yanarak kül olup gitmiştir.

Yıldız Sarayı Tiyatrosu'nun başına böyle kötü bir şey gelmemiştir, bu gün hala kullanılmaktadır ve bizler içinde eski saray tiyatroları açısından canlı bir kaynak oluşturmaya devam etmektedir.

Sahnenin alt duvarı üstündeki manzara resimleri görölmeye değerdir. Beş parçaya bölünen bu duvara beş tane doğa manzarası resm edilmiştir. Üst kat ve localar dört köşeli, ion stili başlıklı sütunlarla taşınmaktadır bunlar aşağı katda da aynen devam ederler. Duvarlar mavi çizgili kumaşlarla kaplanmıştı tavan ise işlemelidir.

Harp Akademileri zamanında Sinama salonu olarak kullanılmıştır.

Tiyatro Binası 1893 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca bir onarım görmüştür. Bu onarım sırasında çökmüş olan tavan kaldırılmış, orijinaline çok bağlı kalınarak restorasyonu yapılmıştır. Dekorasyonda da

Özgün malzemeler kullanılmıştır.

Yıldız Tiyatrosu bugün hala Devlet Tiyatroları'nca kullanılmaya devam edilmektedir. Devlet Tiyatroları'na bağlı en küçük sahnedir.

Tiyatronun Şale ve Küçük Mabeyn'le gizli bağlantıları vardır.

3.5. SARAY YAPILARINI DESTEKLEYEN DIŞ MEKAN VE BURADAKİ DESTEKLEYİCİ YAPILAR

3.5.1. DIŞ BAHÇE

3.5.1.1. ÇADIR KÖŞKÜ

Yıldız Sarayı dış bahçesinde ya da diğer adıyla "kırlık"da, bu günkü adı ile Yıldız Parkı'nda yer alan köşklerden biridir. Bu köşke varmak için sarayın meci diye kapısından girdikten sonra oldukça dik bir yolu çıkarak çıkmak gerekmektedir. Bundan sonra Yıldız Sarayı'nın ikinci büyük havuzunun önünde yer aldığı bu güzel köşke varılır.

Çadır Köşkü, Malta Köşkü ve Çit Kasrı ve Büyük Mabeyn gibi Abdülaziz zamanında (1861-1876) yapılmıştır. Mimarı Sarkis Balyan'dır. (99)

Konumu itibarı ile harika bir manzaraya sahiptir. Köşkün dört tarafının manzarası da ayrıdır. Denize bakan yüzünde boğaz bir dere gibi gözüktür. Havuza bakan kısmı da ayrı bir güzeldir. Ayrıca havuzun arka tarafından iç bahçe duvarının hemen içinde yer alan Cihannüma Köşkü'nü de görür.

Bodrum katı üzerine tek katlı bir yapı durumundadır. Dışta cephe bölümü, içte tavanı süslü bir yapıdır. Çatının kenarında taşkın bir silme bulunmakta, bunun altında yer alan dar ve uzun çifte pencerelerin üst taraflarında da yine taşkın bir silme ve girandlı süsleme bulunmaktadır. (100)

Çadır Köşkü'nün önünde yer alan havuz Yıldız Sarayının ikinci büyük havuzudur. Yüz ölçümü 5.000 m² dir. Bu havuz adeta bir daire şeklinde olup, yalnız bir tarafı kuzeye doğru uzunca ve sivridir. Suyu bu sivri köşedeki çağlayan gelir. Eskiden bu suyun üzerinde kuğu, kaz ve ördekler gezer, kenarlarında sandallar, istimbottlar bulunurdu. Padişah ve ailesi fertleri bazen istimbottlarla bu havuzda gezerlerdi. (101)

Cumhuriyet'in ilanından sonra yapı bir süre boş kalmış bu sırada oldukça tahrip olmuştur. Erdoğan Sevgin 1966 yılındaki bir yazısında şöyle diyor:(102)

"Dıştan bakıldığı zaman insana çok güzel bir köşk hissini veren Çadır Köşkü'nün içi insanın yüreğini sızlatacak derecede perişandır. Duvarların sıvaları çatlamış, döşemeler yer yer açılmış, pencere pervazları rengini kaybetmiş... Salonlardan birinde durmakta olan avizenin her parçası odanın bir tarafında... içinde eşya namına bir şey yok. Tek söz edilecek tarafı, rengini

kaybetmesine rağmen pencerelerdeki oymaların zerafeti, tavanı süsleyen motiflerin güzelliği ve manzarasının hoşluğu."

Cumhuriyetin ilanından sonra Yıldız Sarayı kompleksi 3'e bölünmüş tepe kısmındaki yapılar, yani duvarın üst yanı, Harp Akademilerine ve tabii onların 1978'de akademilerin Ayazağa'daki kendi binalarına taşınmasından sonra da Kültür ve Turizm Bakanlığı'na devredilmiştir. Yine duvarın arkasında, kuzey yönünde yer alan Şale Köşkü (Merasm Dairesi) Millet Meclisi Başkanlığı'na verilmiştir. Duvarın deniz tarafındaki koruluk ve içindeki Çadır ve Malta Köşkleri ise İstanbul Belediyesi'ne verilmiştir ve bu köşklerin Çelik Gülersoy başkanlığındaki Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından 1979 yılında restorasyonuna başlanmış. Ve restorasyon sonrası bu köşkler halkın hizmetine açılmıştır.

3.5.1.2. MALTA KÖŞKÜ

Malta Köşkü, Yıldız Sarayı dış bahçesinde bugün yer alan üç köşkten biridir. Dış Bahçe'de (bugünkü Yıldız Parkı) Çadır Köşkü'nden sonra ana yoldan ilerlendiğinde Malta Köşkü'ne varılır. Beyaz sütunlu, yeşil boyalı (103) iki katlı bir yapıdır.

Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde yapılmıştır.

Bir tepenin üstünde inşa edildiği için güzel bir manzarası vardır. Bir tarafı denize bakar. Ayrıca buradan görülen parkın ağaçlı manzarası da çok güzeldir.

Köşk'ün dört tane kapısı vardır. Ön cephede yer alan asıl girişten içeri girildiğinde havuzlu bir salonla karşıya gelinir. Beyaz mermerden yapılmış havuzda su fışkıyeyi çevreleyen kuğuların ortasından akmaktadır. Bu salonun tavanı da süslemelidir. Salonun sağ ve solunda birkaç mermer basamakla çıkılan birer küçük oda vardır. Bunların pencereleri önceleri süslü camlarla kaplı imiş fakat bunlar bugün düz camdır.

Yine bu havuzlu salonun tam karşısında yukarı doğru dönerek çıkan merdivenler vardır. Merdivenleri çıktıktan sonra yine alt kattaki gibi büyük bir salon çıkar karşımıza. Alt kattaki plan simetrik olarak üst katda da uygulanmıştır, yanlarda yine iki küçük oda vardır. Tavanı çiçek motifleri ile süslenmiştir.

Bu iki katlı Köşk'ün her cephesi üç bölümlü olarak düzenlenmiştir. Yuvarlak kemerli ince uzun pencereleri vardır. Pencere kenarlarında boğumlu sütuncelere yer

verilmiş, ayrıca cephelerde de bol sütunlarla dış yüze zengin bir hareketlilik kazandırılmıştır.(104)

Sarayın harem, mabeyn, vb. gibi belirli fonksiyonları olan bölümlerinden biri olmayan bu köşkün fonksiyonu Çelik Gülersoy'a göre; (105) "Boğaziçi'nin Osmanlı yerleşiminde, deniz kıyısındaki bir yalının veya Sahil Sarayının üstünde, bir tepeye, koruluk içinde, günün her saatinde rengi değişen suları uzaktan seyreden bir "Cihannüma" yapmak geleneğine uygun olarak oturtulmuş, manzaralı bir pavyon olmaktı. Belki sabahları bir fincan süt, bazı akşamlar bir kahve içmek için, yılda birkaç gece Boğazın lacivert sularına ay ışığının döktüğü yıldızlara dalıp gitmek için" di.

Köşkün tanık olduğu acı tatlı bazı olaylar da olmuştur. Zaman zaman da içinde önemli kişilikleri misafir etmiştir. Mesela V.Murat. Ali Suavi'nin Çırağan Sarayı'ni basıp, üç aylık eski padişahı tekrar tahta çıkarmagirişiminin bir trajedi ile sonuçlanması üzerine, Murat Efendi ve annesi, Abdülhamid tarafından, o gün her yanı kana bulanana Fer'iye Sarayı'ndan ayrılmışlar ve bir süre Malta Köşkü'nde tutulmuşlardır.(106)

Köşk'de yaşanan bir önemli olay da Mithat Paşa ve yakın-uzak çevresinin yargılanmasıdır. Malta Köşkü yakınlarında kurulan bir çadırdaki yargılanmaları yapılmıştır. Ve bu sırada Mithat Paşa'ya bir ayrıcalık yapılarak Malta Köşkü'nde beklemesine izin verilmiştir.

Bundan sonra Malta Köşkü yine bazı önemli olaylara sahne olmaya devam etmiştir. Zaman zaman ziyafetler ve davetler verilmiş bu güzel manzaralı ağaçlı içindeki köşkte. Bunlardan biri:

Birinci Dünya Savaşı sırasında Sultan Reşat'ın bakanlar kuruluna burada bir ziyafet düzenlemesidir. Mehter takımının da bir konser verdiği yemek sırasında gelen bir telgraf Kut-ül Amare'de birliklerimizin zafer kazandığını, onüç bin İngiliz askerinin silahları ve kumanda heyetiyle beraber esir edildiğini bildirmiş, habere son derece sevinen Padişah telgrafı Malta Köşkü'ne göndererek buradakilere okutmuş, bu güzel haberin sevincini burada kutlamışlardı.(107)

Köşk'ü 1979'da Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından restore edilmiş, içerisi devrin eşyası ile döşenmiş, alt katı ve terası Cafe; üst katı kokteyl salonu halinde halka açılmıştır.

Bugünkü hali ile Köşk tarihi değerini korumaktan çok ticaret amacı ile işletilen bir kafe görünümündedir.

3.5.1.3. TALİMHANE KÖŞKÜ

Abdülhamid zamanında Almanya İmparatoru II.Wilhelm'in İstanbul'a geleceği zaman, yapılan talimleri buradan seyretmesi için üç gün gibi çok kısa bir süre içinde yapılmıştır.

Bina oldukça değişik bir tarzda yapılmıştır. Önce bir iskeleti yapılmış sonra üzerine ince bir tel kaplanarak üzeri çimento sıvanmış böylece çok kısa bir süre içinde tamamlanabilmiştir. Bu Avrupa'da icat edilmiş yeni bir inşaat sistemi idi.

Bu Köşk Sultan Vahdettin zamanında yanmıştır.(108)
Ancak bazı eski fotoğrafları bulunmaktadır.

3.5.1.4. ACEM KÖŞKÜ

Yıldız Sarayı Dış Bahçesi'nde yer alan köşklere biride Acem Köşkü idi. Bu yapıdan bugün hiçbir iz yoktur. Yıkılıp tamamen kaybolmuştur.

Tek katlı bir bina olan bu köşk İran Şahı Muzaffereddin İstanbul'u ziyaret ettiği zaman, Sultan Hamid tarafından yaptırılmıştır. Fakat daha sonra Sultan Reşad zamanında yıktırılmıştır.

Ayşe Osmanoğlu kitabında bu yapı için şunları söylemektedir:

"İran Şahı Muzaffereddin'de babamı ziyarete gelmiştir. Geleceği öğrenildiği zaman sarayda hazırlıklara başlanmış, Şah'ın kabulü için Acem Köşkü denilen tek katlı küçük bir pavyon hazırlanmıştı. Şah Çırağan Sarayı tarafındaki kapıdan girecek, bu küçük köşkün salonunda bir kabul resmi yapılacaktı. İran Şahı şerefine yapılan ve Acem Köşkü denilen bu güzel pavyon Sultan Reşad zamanında her nedense yıktırılmıştır. Fakat bazı fotoğrafları vardır." (109)

3.5.1.5. BAHÇIVANBAŞI KÖŞKÜ

Dış bahçede Abdülhamid zamanında yapılmış köşklere biridir ancak bu köşk bugün yoktur.

Ayşe Osmanoğlu Yıldız Sarayı ile ilgili anılarında bu köşkten bahseder ve "Bir zamanlar babam Bahçivanbaşı

Köşkü'nün orta katını eski silahların teşhiri için bir müze haline koydurmuydu. Sonra bu silahları Poligon'a naklettirip tanzimlerini Mahmud Şevket Paşa'ya havale etmişti." der.(110)

3.5.1.6. ŞALE KÖŞKÜ

Yıldız Sarayı dış bahçesinde yer alan köşklere biridir. Dış bahçedeki diğer köşklere daha yeni tarihli ve oldukça büyük olması bakımından ayrılır. Abdülhamid döneminde yapılan bu köşk ayrıca sarayın diğer yapıları içinde de en gösterişli olanıdır. İç bahçeyi ya da asıl saray kısmını dış bahçeden ayıran sınırlayıcı duvarın hemen bitişiğinde olması ayrıca onu dış bahçenin asıl saray kısmına en yakın köşkü de yapmaktadır.

Şale Köşkü'ne dış bahçeden girilebildiği gibi, iç bahçeden de girmek mümkündür. Ancak bugün iç bahçeden giriş kapalıdır. Bugün Köşke giriş Dış Bahçe Kapısı, yani Mecidiye Kapı'dan (Yıldız Parkı) yapılmaktadır.

Şale kelime anlamı ile adını "Chalet" yani İsviçre ve Fransa'da rastlanan "Dağ Evi"nden almaktadır. Harem ve selamlık gibi başlıca iki ana bölümden oluşması ile Şale'nin Osmanlı konut geleneğine uygun bir yapısı da vardır.(111)

Şale'nin çevresi de iç mekanına uygun bir güzellikte düzenlenmiştir. Dış bahçenin zengin ve nadide ağaçlarının da bulunduğu bahçesinde ayrıca havuzlar yapılmış ve kaskadlar boyunca suyun akması sağlanmıştır. Belki de bu haliyle dağ evi havasını halen korumaktadır.

Abdülhamid döneminde yapılmış bu adeta saray görünümündeki büyük köşkün çok yakın bir zamana kadar 1889 ve 1898 yıllarında mimar Sarkis Balyan tarafından yapılmış iki ayrı bölümden oluştuğu bilinirdi. Fakat son zamanlarda Milli Saraylar Arşivinde Yıldız Sarayı ile ilgili yapılan çalışmalarda rastlanan bazı önemli belgeler bu iki bölümün inşasından önce burada bir ilk bölümün olduğunu, böylece Şale'nin şimdiye kadar bilindiği gibi iki değil, üç ayrı zamanda yapılmış üç bölümden oluştuğu ortaya çıkmıştır.(112)

1879-1880 tarihli bir belgede ilk bölümün "Döşemeci Leon" tarafından döşendiği yazılıdır. Bunu göz önünde tutarak da köşkün bu bölümünün bu yıllarda ya da biraz daha önce yapıldığı düşünülebilir. Fakat bu bölümün mimarının kim olduğu ve ne gibi bir fonksiyonu olduğunu bilemiyoruz.

Köşkün ikinci kısmı hakkında yine Milli Saraylar Arşivinde bulunan bazı belgeler bilgi vermektedir:

Bu belgelerin birinde Şale ile birlikte "Küçük Şale" adlı başka bir köşkün H.1305 / M.1887 senesinde sermimar Sarkis Bey'e (Balyan) götürü olarak 4370 Osmanlı lirasına ihde edildiği kayıtlıdır. (113) Bugün ortadan kalkmış bu küçük köşk, Yıldız Sarayı harem bahçesindeki havuzun önünde inşa edilmişti. "Bu belgeye dayanarak binada yaptığımız çalışmada ek bölümlerin izlerini bodrumdaki döşeme katlarında, temel duvar çizgilerinde ve duvar içinde kalmış pencere bölümlerinde, üç köşk arasındaki farkı da iç kapı süslemelerinde, duvar tavan tezyinatında, giyotin ve çift kanatlı pencerelerde tesbit edebildik."(114)

Yine bu arşiv belgelerinden edinilen bilgilere göre bugün "Sarı Salon" olarak bilinen salonun Sarkis Balyan'ın Şale Kasrı'na ikinci bölümü ilavesinden az sonra hamamın üzerine Nikolaki Kalfa tarafından H.1307 / M.1889 senesinde yapıldığı öğrenilmektedir. (115) Ve bu salonunda II.Wilhelm'in birinci ziyareti için yapıldığı da bilinmektedir.

2 Kasım 1889 yılında Wilhelm'in ilk gelişinde onu Dolmabahçe rıhtımında karşılayan Abdülhamid bizzat gemiye gidemediği için itizar etmiş ve yerlere serilmiş olan halıları işaret ederek "Bunlar birşey değil, size en mükellef halıları sermek isterdim ama biraz aceleye geldi." demiş ve pek memnun olan imparator'da teşekkürle Sultan Abdülhamid'in elinden tutmuş, bu da dostuklarının bir başlangıcı olmuştur.(116)

18 Ekim 1898 Salı günü Alman imparatoru bir kez daha İstanbul'a gelmiş bunun üzerine Sultan II.Abdülhamid zaten varolan iki bölümü yetersiz görerek Merasım Dairesi denen yeni bir bölüm daha eklettirmiş mevcut bölümler de bir kez daha elden geçirilmiştir.

Bu üçüncü ve son bölümdede ünlü mimar Raimondo D'Aranco'nun çalıştığı bilinmektedir. Bu bölüm gerek mimari gerekse süsleme özellikleri ile diğer iki bölümden bazı farklılıklar gösterir. Örneğin bu bölümde üst kata çıkan merdivenler diğer bölümlerdeki ahşap merdivenlerin aksine mermerdir. Ve süslemelerde ise Raimondo D'Aranco'nun varlığı hissedilmektedir. Merasım Köşkü ile ilgili bir arşiv belgesi, müteahhit Mösyö Rondaki'nin isminden bahsetmektedir. Bu isim de İtalyan kökenli olsa gerekir.

II.Abdülhamid imparator ve imparatoriçe'yi ikinci gelişlerinde görkemli bir törenle karşılamıştı. İmparatoriçe için Hünkar Sofasında bir takdim töreni yapılmış törene Sultan Abdülhamid'in kolunda gelen imparatoriçe burada Valide Sultan, Bidar Kadınefendi, bazı sultanlar ve hemşirelerle tanıştırılmıştır.(117)

Osmanlı İmparatorluğu ile Almanya arasındaki ilişkiyi bir kat daha artıran en önemli neden, Almanya İmparatoru'nun İstanbul'u ikinci ziyaretidir. Bu sebeple Sultan Hamid İmparator ve İmparatoriçe'nin rahat etmesi için elinden gelen hiçbirşeyi eksik etmemiş çevredekilerde bu konuda devamlı tembihler vermiştir. Şale'ye yaptırdığı son ek de bunun kanıtıdır. Bu ziyaret daha resmi içerikliydi, Almanya İmparatoru yanında Hariciye Nazırı'nı da getirmişti. İmparator İstanbul'da bulunduğu müddetce her gün sabahları Saray'dan çıkarak şehrin görülmeye değer yerlerini gezer, öğle vakti ise Saray'a dönerek İmparatoriçe ile birlikte yemek yedi. İmparator'a bu geziler sırasında Tahsin Paşa eşlik ederdi. (118)

Yarı taş ve yarı ahşap malzeme ile yapılan Şale Köşkü bünyesinde Harem ve selamlık binalarını, mutfakları merkezi ısıtma için bir kazan dairesini içerir ve tabii yatak ve oturma odası olarak kullanılan 64 tanede odası vardır ve 3 ana merdiven sahanlığı. Köşke güzellik katan bir eleman da kuşkusuz Yıldız porselen fabrikasında yapılmış porselen sobalardır bunlardan köşkte 11 tane bulunmaktadır.

Şale Köşkü Yıldız Sarayı yapıları içinde en büyük olanıdır ve sarayın en büyük salonu da yine Şale'de bulunmaktadır. Şale Köşkü'nün içinde bambaşka bir atmosfer mevcuttur. Yıldız Sarayı yapıları arasında içi en yoğun şekilde süslenmiş en gösterişli yapı da yine bu köşktür.

Şale'ye girişi sağlayan karşılıklı 6 ve bir de yanda olmak üzere 7 kapı vardır. Karşılıklı kapıların arasında bulunan üç merdiven, alt katı üst kata bağlar.

Şale Köşkü'nün çok sayıdaki odaları Cumhuriyet döneminde numaralandırılmıştır. Bu numaralama Yeni Daire (Merasim Köşkü) 'nin en büyük salonu olan Kabul Salonu'ndan başlanmıştır ve bu salona "1" numara verilmiştir ve ilk bölüm olan Şale'nin alt katında "61" numarada son bulmuştur.

Bu odaların numaraları ve isimleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Bu odalardan bazılarına göz atacak olursak: (119)

1 Numaralı Büyük Salon:

Köşkte resmi kabul törenlerinin yapıldığı en büyük salondur. Ölçüleri 30x15 metre olan bu salonun tavanı sekizgen ve kare kasetlere ayrılarak altın varakla tezyin edilmiştir. Duvarlarda bulunan kartonpiyer panolar İtalyan, Türk ve Ermani ustalar tarafından yapılmıştır. 3 büyük avize tarafından aydınlatılan bu

salonun yirmiüç tane de penceresi vardır. Fakat salonun en dikkate değer eşyası kuşkusuz salonu duvardan duvara kaplıyan hereke halısıdır. Ağırlığı yedi ton olan bu halının bir eşide Abdülhamid tarafından dokutturularak Almanya imparatoru II.Wilhelm'e hediye edilmiştir.

Salonun değerli eşyaları arasında arslan motifli mermer kaideler üstüne oturtulmuş 6 tane bohem şamdan, ve şöminelerin üzerinde yer alan büyük boy aynaları da saymak gerekir.

Salonun mobilyaları Abdülhamid albümlerinden tesbit edildiğine göre bugün Beylerbeyi Sarayı 30 numaralı odadadır. Şale 1 numaralı salonun köşelerinde bugün bulunan mobilyalar ise Neo-Gotik üsluptadır.

2 Numaralı Salon / Deniz Üzerindeki Sırmalı Salon:

Kabul odası olarak kullanılan bu odadan Tören salonuna da geçiş vardır. Tavanı geometrik kasetlere ayrılmış beyaz zemin üzerine altın varakla işlenmiştir. Kırmızı, yeşil, beyaz renkli kristallerden yapılmış Bohemia avizeler ile aydınlatılan salonun ısıtılması da karşılıklı duran iki mermer şömine ile yapılmakta idi. Salona adınida veren sırmalı kumaşla kaplanmış orijinal mobilyalar bugün Dolmabahçe Sarayı 49 no'lu salonunda bulunmaktadır. Şimdiki mobilyalar ise pelesenk ağacındandır ve ipek kumaşla kaplanmışdır.

3 Numaralı Oda / Deniz Üzerindeki Yazı Odası:

Bu odanın tavan ve duvar süslemeleri tamamen Rokoko üslubunu yansıtır. Bu yazı odasında Sultan Abdülhamid'e ait olduğu bilinen ve bugün Beylerbeyi Sarayı'nda 28 numaralı odada bulunan yazı takımları bu odanın eşyalarındandır.

11 Numaralı Salon / Büyük Yatak Odası:

Buradan Köşkün Sarkis Balyan tarafından yapılan II. kısıma geçilir. Duvarları kumaşla kaplanmış bu odada bugün mavi zemin üzerine yıldız motifli, ipekli Hereke kumaşı ile kaplanmış bir mobilya takımı bulunur. Yıldız albümünde bulunan bir fotoğraftanda anlaşıldığı gibi imparatorluk döneminde salonun deniz tarafı paravanlarla bölünerek "Lit a la poloise" adı verilen karyola, "Ottoman" adı verilen şezlong, dolap ve II.Napolyon üslubu koltuk takımı konularak, yatak salonu şeklinde kullanılmıştır.

25 Numaralı Salon / Büyük Salon:

Şale'nin yine üst kat odalarından olan bu salon 1879 öncesi yani Köşkün birinci döneminde yapılmıştır. Tavan yine altın varaklı çerçeveler içine alınmış manzara resimleri ile süslenmiştir. Renkli kristallerden oluşan büyük bir avize salonu aydınlatır. XV.Louis üslubu sarı zemin üzerine çiçekli ipek kumaşla kaplı mobilyaları ve hereke halısı ile görülmeye değer bir salondur.

Şale'nin üst katında bulunan gerçekten her biri görülmeye değer güzellikteki salonlarından sonra alt kattaki önemli odalarda bir bakacak olursak:

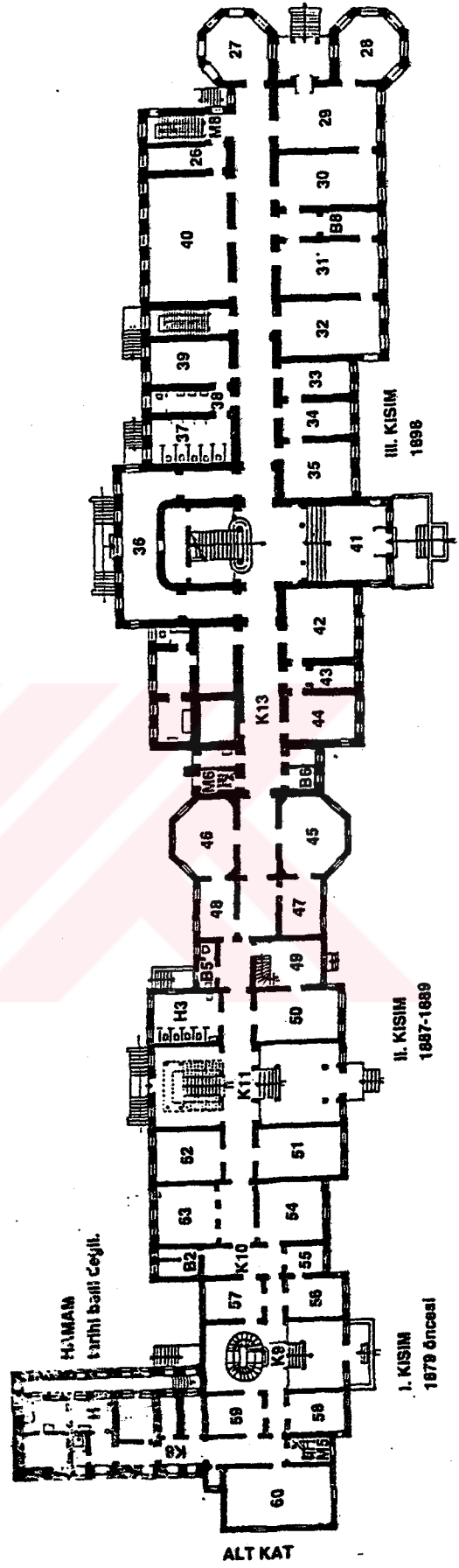
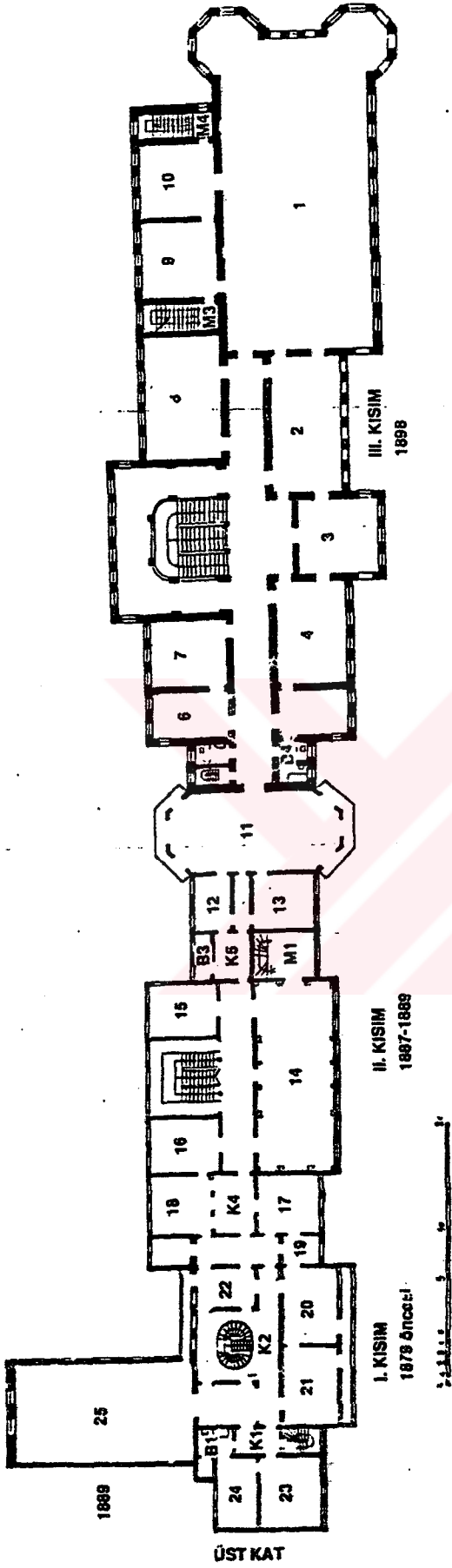
40 Numaralı Salon / Piyanolu Salon:

Tavanı kare pano ve yuvarlak madalyonlar ile köşelerde vazodan çıkan çiçeklerle tezyin edilmiştir. Duvarlarda da kare panolar içinde aynı süsleme tekrarlanmıştır. Yıldız albümünde "Müzik Salonu" adıyla geçen bu salonun eşyalarından (tablo, vazo, heykel) gibi çoğunun bugün Dolmabahçe Sarayı 48 no'lu salon ve 47 no'lu koridorda olduğu bilinmektedir. Odanın orijinal eşyası arasında büyük bir kuyruklu piyano bulunmaktadır.

alt katta bundan başka iki hamam ikide banyo, çeşitli küçük ebatlı odalar, misafir odaları ve merdiven sahanlıkları bulunmaktadır. Bu kattaki odalar daha çok köşkte ağırlanan misafirlerin muhafazasıyla görevli olanların geceyi geçirmesi için yapılmış odaları içermekteydi. Asıl konuk odaları yukarıda verildiği gibi ikinci katda bulunuyordu. Köşkün zemin katıda mutfak ve kalorifer dairesi olarak kullanılıyordu.

Şale Abdülhamid zamanında Almanya imparator ve imparatoriçesi'ni ağırladığı gibi daha pek çok önemli konukları da ağırlamış, birçok sultan ve şehzade düğününde burada yapılmıştı.

Köşk 1984 yılında Milli Saraylar Sempozyumu'nun yapıldığı bir mekan olarak Türk Kültür Tarihi'nde önemli bir konum edinmiş ve saray olma niteliği yanında farklı bir özellik daha kazanmıştır. Ayrıca Yıldız Sarayı ve çevresi, son yıllarda İstanbul halkının yaşamında yeni bir ağırlık noktası olma yolundadır. Daha önce, çevreleriyle birlikte özenle düzenlenen Malta ve Çadır Köşklarinin kazandırdığı yoğunluğa Şale'nin eklenmesiyle, Yıldız Sarayı eski bütünlüğüne adım adım yaklaşmaktadır. Ayrıca Şale'nin büyük önem taşıyan bahçe ve seraları tümüyle elden geçmiştir. Bu arada bilim adamları ve uzmanların ayrıntılı çalışmalarıyla, Şale'nin müze-saray niteliği daha da güçlenmektedir. Şale'nin bitişiğindeki İstabl-ı Amire-i Ferhan ve çevresindeki yapılar ise yakın tarihte Milli Savunma Bakanlığı'ndan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne devredilmiş bulunmaktadır. Bu binalar başta olmak üzere en küçük ayrıntı özenle yeniden değerlendirilmekte ve burası Milli Saraylar Daire Başkanlığı'nın kullanımına uygun düzenlenmektedir. Uluslararası toplantı ve sergi salonlarını, kültür, bilim, tanıtım merkezlerini, uluslararası nitelikte restorasyon eğitimine olanak sağlayacak atölyeleri de içerecek biçimde geniş kapsamlı düşünülmüş uygulamaya konan bu çalışmalarla Yıldız Sarayı bir anlamda eski kimliğine kavuşmuş olacaktır. (120)

22-23 Şale Kaseri Hümayunu'nun günümüzdeki oda numaralarını gösterir üst ve alt kat planları.

**ŞALE KASR-I HÜMAYUNU'NUN BAZI SALON VE ODALARI - 4743
NO'LU DEFTERDEN**

ÜST KAT

Oda Ve Salon Numaraları	Oda Ve Salon Adları
1	Büyük Salon
2	Deniz Üzerindeki Sırmalı Salon
3	Deniz Üzerindeki Yazı Odası
4	Deniz Üzerindeki Diğer Oda
5	Yeni Dairedeki Deniz Cihetindeki Ufak Oda
6	Bahçe Üzerindeki Küçük Oda
7	Bahçe Üzerindeki Diğer Oda
8	Bahçe Üzerindeki Mavi Salon
9	Büyük Salonun Girişindeki Oda
10	Büyük Salonun Girişindeki Diğer Oda
11	Büyük Yatak Odası
12	Beyaz Atlaslı Tuvalet Odası
13	Yeşil Atlaslı Tuvalet Odası
14	Yemek Salonu
15	Yazı Odası
16	Tuvalet Odası
17	Orta Oda
18	Yatak Odası
19	Ufak Oda
20-21	Deniz Üzerindeki Uzun Oda
22	Ufak Oda
23	Küçük Salon
24	Yatak Odası
25	Büyük Salon

ALT KAT

-	Hamam
-	Küçük Mavi Salon
61	Uzun Yol
60	Hamam Koridorunun Girişindeki Birinci Oda
59	Karanlık Eşya Odası
58	Deniz Üzerindeki Küçük Oda
57	Bahçe Üzerindeki Ufak Oda
56	Deniz Üzerindeki Oda
55	Deniz Üzerindeki Bir Pencere Ufak Oda
54	Deniz Üzerindeki Bir Pencere Ufak Oda
53	Üç Kapılı Oda
52	Bahçe Üzerindeki Oda
51	Sefir Odası
-	Merdiven Koridoru
50	Yemek Odası

49	Bir Pencerele Kiler Odası
H3	Teşrifat Odası
48	Teşrifat Odası Yanındaki Oda
47	Deniz Üzerindeki Ufak Oda
46	Bahçe Üzerindeki Devir Oda
45	Deniz Üzerindeki Diğer Devir Oda
B6	Banyo
44	Koridordaki Birinci Oda
43	Bir Pencerele Ufak Oda
42	Deniz Üzerindeki Misafir Odası
B7	Hamam
36	Merdiven Boşluğu
35	Teşrifat Odası
37	Teşrifat Odası Karşısı
34	Deniz Üzerindeki Ufak Oda
33	Deniz Üzerindeki Diğer Küçük Oda
38	Bahçe Üzerindeki Ufak Oda
39	(Kayıt Yoktur)
40	Piyanolu Salon
32	Deniz Üzerindeki Uzun Oda
31	Deniz Üzerindeki Diğer Uzun Oda
B8	Banyo
30	Deniz Üzerindeki Uzun Oda
29	Koridorun Nihayetindeki Oda
28	Köşeli Oda
27	Köşeli Diğer Oda
26	Aralık Oda
-	Yeni Dairenin Koridoru

3.5.2. YILDIZ PORSELEN FABRİKASI

Yıldız Sarayı Kompleksi içinde yer alan önemli yapılardan biri olan bu bina Sarayın dış bahçesinin (bugünkü Yıldız Parkı) doğu tarafında bulunur.

II.Abdülhamid zamanında, 1892 tarihinde bugün bulunduğu yerde Raimando D'Aranco tarafından inşa edilmiştir.

1894 depreminde oldukça zarar görmüş fakat hemen onarılarak yeniden üretime geçilmiştir.

Daha evvel de Sarayın içinde her türlü ihtiyaca cevap veren fonksiyonları içeren adeta küçük bir kasaba olarak bahsetmiştik. Bu fabrikada saray ve çevresi için çok özenli özenli, kaliteli porselenler üretmek böylelikle Serv ve Avrupa ürünlerinin yerini tutmak amacı ile kurulmuştu.

Fabrikanın kuruluş amacı belli olmakla beraber bu fikrin nasıl doğduğu, kimden çıktığı hakkında kesin bir şey yoktur. Bu konuda bir iddia şöyledir:

Bu Padişah'ın veya devlet adamlarının fikri olmayıp bir elçinin tavsiyesi üzerine kurulmasına karar verilmiştir. Elçi Mösyö Poul Cambon, (121) koruduğu bir adama iş alanı temini yolu ile onu kayırmak istediğinden Padişah'a bu fikrini açmış ve bu fikri beğenen Padişah fabrikanın kurulmasına karar verilmiştir.

Başka bir iddiaya göre de:

Fransız elçisinin Sultan Abdülhamid'i ziyareti sırasında Sultan'ın odasında bir bardak görür ve beğenir. Sultan'da ona bu bardağı çok sevdiğini ve bardağın bir Serv imalatı olduğunu söyler, elçi de "o halde Serv'deki fabrikanın bir örneğininide burada kuralım" der ve böylece fabrikanın kurulmasına karar verilir.

Bir üçüncü görüş de şöyle der:

O günlerin Prusya Kralı, Avusturya-Macaristan İmparatoru, Fransa Kralı, İngiltere Kralı ve Rus Çarı'nın saraylarıyla ilişkili olarak ünlü porselen fabrikaları vardır ve bu fabrikalarda, sarayların ve yakın çevrelerinin porselen ihtiyaçları için çok özel ve ünlü ürünler yapılmaktadır. İşte böyle bir düşünce ile Abdülhamid'de Saray'a bağlı özel ürünler verecek bir porselen fabrikasının kurulmasını istemiştir.

Sonuçta her üç görüş, gerçekte küçük farklılıklarla birbirini bütünlemektedir. Hem sarayın özel porselen ürünlerinin, kendi imkanları ile elde edilme isteği bir araya gelmiş ve bu fabrikanın yapılmasına neden

olmuştur.

Şuda bir gerçektir ki, o günlerin Türkiye'sinde genel olarak uygulanılmak istenilen bir "sanayileşme" düşüncesini ve bu sanayileşme için öncü kuruluşların, özellikle saray tarafından korunmasında hatırdı tutmak gerekir. Çünkü o günlerin en önemli sorunlarından birisi, ülkenin geleneksel endüstrilerinin gün geçtikçe güçsüzleşmesidir. Ve bu güçsüzleşmeyi önlemenin tek yolunda Sanayi Devrimini yapmış olan Batı ülkelerinden, bu alanlardaki yeni teknolojileri ülkelere getirmek olduğunda görüş birliği vardır. Ve Yıldız Porselen Fabrikası'nın kurulmasında bu görüşünde yeri vardır.

Yıldız Porselen Fabrikası kurulduktan sonra meydana getirilen işlerde o zamanlar Türkiye için hususi şekilde imal edilmiş Viyana ve Saks porselenlerinin mühim değişikliklerde Türk zevkine daha uygun hallerde bu fabrikada yapıldığı ve yapılırken tamamen taklitten kaçılarak adeta yeni orijinaler meydana getirildiğini bu eserlerden anlamaktayız. Tabak, kase ve vazo gibi şeyler yapılmak üzere kurulan bu fabrika için İstanbul ve yöresinde uygun toprak bulunmadığı gerekçesiyle Fransa'dan toprak getirilmeye çalışıldığından fabrikanın ürünleri pahalıya mal olmakta idi.

Fabrikanın ilk müdürü Dat adında bir Fransız'dı. Fransız sefirinin tavsiyesi üzerine Sultan Abdülhamid porselenleriyle ünlü Sevr fabrikasından ustalar getirtmişti.

Saray-ı Nefise Mektebi mezunu ve Fransa'da yetiştirilmiş ustalar da vardı. Mesela Halit Naci, Yıldız Çini Fabrikası baş ressamlığına tayin edilmiş ve fabrikanın resim ve süsleme işlerini uzun yıllar idare etmişti.

Fabrika II.Abdülhamid'in tahttan indirilmesine kadar çalıştı. Kapanmasıyla buradaki 20 kadar işçi işsiz kalmış ve fabrikayı yeniden kendileri çalıştırmak istemiş devlet makamlarına müracaat etmişlerdi. Fakat devlet bu işin çok pahalıya mal olduğundan teklifi reddetmişti ki bu sıralarda zaten Abdülhamid'in aldığı eleştiriler içinde bu fabrika içinde çok para harcandığıda yer alıyordu. (Meşrutiyet Devrinde) Fakat bu işin sanat davasıda vardı. Böyle bir fabrikanın kapalı tutulması memleket için zararlıydı. Bu görüşten hareketle Çini Fabrikasının Müze-i Hümayun Müdürlüğü'ne bağlı şekilde yönetilerek çalıştırılması halinde masraflarını kapayıp kara bile geçeceği kararına varıldı.

Müze Müdürlüğü'nün 18 Kasım 1909 tarihli raporuda fabrikanın yeniden açılmasını onaylayınca Hamdi Bey zaman kaybedilmeden fabrikanın çalışır hale getirilmesi fikrinde olduğunu belirtmekte ve fabrikanın yönetimini ele almayı iftihar edilecek bir hizmet saydığını

kaydetmektedir. Böylelikle çini fabrikası müzeye bağlı bir müessese haline gelmiştir. Fakat buna dair işlemler uzun sürmüş fabrikanın çok masraflı olduğu yine gündeme gelmiş fabrika üretime geçememiş bu sırada fabrika tamir görmüş ve içindeki aletler değişip, bakım yapılmıştır. Fabrikanın yeniden çalışır hale getirilmesiyle ilgili bu çalışmalar esas itibarı ile Halil Edhem Bey'in müze müdürlüğü zamanına rastlamaktadır. Bu arada Halil Edhem ortaya bir fikir getirmiş, bu fabrikanın porselen açısından Avrupa'daki örnekleriyle boy ölçüşmesinin zor olacağını ve yine Avrupa'dan ithalin süreceğini bu fabrikanın imalatını çiniciliğe geçirmesini istemiş böylelikle Türkiye'deki eski bir geleneği olan çiniciliğinde yeniden canlanacağını ve burasının çinicilik için bir eğitim alanı yerine geçeceğini söylemiştir. Halil Edhem'in bu teklifi arasında fabrikanın bir şirkete devri görüşüde yer almakta idi. Fakat yine aradan geçen zamana rağmen buranın bir şirkete devri meselesi gerçekleşmediği gibi fabrika sırf çini fabrikası şeklinde çevrilemedi.

Maarif Nezareti evrakı arasında bulunan 24 Mayıs 1914 tarihli bir vesikadan öğrenildiğine göre, Yıldız Çini Fabrikası en nihayet 1911 senesi Temmuz'unun başlarında Maarif Nezareti'ne bağlı olarak yeniden çalışmaya başladı. Bu çalışma devresinde fabrikanın müdürü Mesrur İzzet Bey'di. Fakat bu açılma süresi öncekinden daha da kısa sürmüştür. Birinci Dünya Savaşı içinde Fabrika kapanmıştır.

Uzun yıllar Yıldız Parkı'nın içinde terk edilmiş bir bina olmaktan ileri gidemeyen Yıldız Çini Fabrikası 5 senelik bir onarım devresinden sonra 1962 yılında "Sümerbank Yıldız Porselen Sanayii Müessesesi" olarak yeniden hizmete açılmıştır. Bugün üretimine halen devam etmektedir.

(122) I.Dünya Savaşı sırasında fabrikada Savaş Bakanlığı için telefon yalıtıcıları imal edilmiştir. Çünkü bu sırada Fransa'dan ham madde ithal etmek imkansızdı. Kil de İstanbul çevresinden temin ediliyordu. Cumhuriyet'in ilk yıllarında fabrika kapalı kalmış, tahrip olmuştu. 1957'ye kadar bu şekilde harap kalmış 1957'de geniş onarımlar yapılmış ve yeniden üretime geçmiştir.

Fabrika 3 bölümden oluşur:

Öndeki üçgen bölüm orijinalinde de muhtemelen ofislerdi. Diğer iki bölüm birbirine bitişiktir. Daha geniş olan bu birbirine bağlı iki bölüm ocak ve çanak çömlek tekerleklerini içerir. Bir uzun, dar ilave blok muhtemelen çizim ve boyama stüdyolarını içeriyordu.

Binayı mimari yönden ilginç yapan şey, ofis binasının oyulmuş yüzeyi ve stüdyolarla, ocakları kapsayan

bölümdür.

"L" biçimindeki fabrikanın köşesindeki sırlanmış tuğladan kapısı ve bacaları tek katlı, badana boyalı mütevazı yapı yanında abartılmış baskılar olarak kalırlar. Bu elementlerin dış yüzeyi dikey izdüşümleri ve konsollarla dekore edilmiştir. Açılı ve kıvrık köşelerle bu hal kontrast yapmaktadır. Bu kompozisyon ekspresyonist bir görünüm verir. Tuğla ve mermer arasındaki renk ve doku zıtlığı da bu ekspresyonist zıtlığı hala ilgi çekicidir. Bu düzenleyiş ve dizayn 20. yüz yılın ilk çeyreğinde ekspresyonist akımda ortaya çıkmış özelliklerdir.

Eski Yıldız Porselenlerinden örnekler için Dolmabahçe Sarayı veya Topkapı Sarayı Yıldız Porselenleri Bölümü'nü gezmek gerekir. Bunların bazıları üzerinde manzara resimleri, mimari yapılar, bitkisel süslemeler yer alır. Hamidiye Camii'ni tasvir edildiği 75 cm. yüksekliğindeki vazo Dolmabahçe Sarayı Valide Sultan odasında bulunmaktadır.

3.5.3. SET KÖŞKÜ (SEYİR KÖŞKÜ)

Kılar-1 Hümayun ve Agavat Dairelerini geçtikten sonra sarayın ana giriş kapısına doğru ilerlerken solda yer alan bu yapılardan sonra bir yüksek set üzerinde yer alan, Hamidiye Camisi'ne yukardan bakacak konumda bir set üzerinde bulunan yapı Set Köşkü ya da diğer adı ile Seyir Köşkü'dür.

Bu köşk, Saray kompleksi içinde yer alan diğer bir çok yapı gibi II.Abdülhamid döneminde (1876-1909) yaptırılmıştır. Yapım tarihi olarak çok kesin olmamakla beraber 1886 tarihini verebiliriz. Yapının mimarı da İstanbul'da pek çok saray, köşk, kasır, resmi veya özel binalara imzasını atmış ünlü, mimar bir ailenin üyelerinden biri olan Sarkis Balyan'dır. Sarkis Balyan Yıldız Sarayı dahilinde de pek çok binanın yapımında görev almıştır.

Yapının ilk yapılış amacı Alman İmparatoru II.Wilhelm'in 1886'daki İstanbul'u ziyareti sırasında yapılan Cuma Selamlık Töreni'ni seyretmesi içindir. Bunu takiben yapı aynı amaçla diğer yabancı diplomat ve ziyaretçiler içinde kullanılmıştır. Aslında adından ve konumundan da fonksiyonu anlaşılmaktadır. II.Abdülhamid'de bu törenlere hiç aksatmadan her zaman katılmıştır.

II.Abdülhamid Döneminin en parlak periodunda bu köşke

geçit törenlerini seyretmek için gelen ünlü konuklardan bazılarının adları şunlardır:(123)

Arşidük Rudolf, Avuturya İmparatoru ve karısı, Almanya Prensi Henri ve karısı, İsveç Kralı ve Kraliçesi, İran Şahı'nın amcası Hüssamüsaltana, Rusya İmparatoru III.Aleksandr'ın erkek kardeşi ve karısı, İtalya Veliaht Prensi Emmanuel, Mantanegro Prensi, Edinburgh Dükü, İngiltere Kraliçesi Kraliçe Victoria'nın ikinci oğlu, Japon İmparatoru'nun amcası Prens Komatsu, Almanya İmparatoru'nun kızkardeşi Prenses Victoria ve İran Şahı Muzaferredin.

3.5.4. AGAVAT DAİRELERİ

Kılar-1 Hümayun'un arkasında yer alan uzunca, Abdülhamid dönemi yapısıdır.

Bu bölümler alt kademelerdeki harem ağalarının daireleri idi ve mutfak malzemelerinin zengin ve değerli bir koleksiyonunu içerir.

Yıldız'da müstahdem harem ağalarının sayısı 120 kadardı. Bunların ikamet ettiği binaya saray mensupları tarafından Agavat Dairesi adı verilmişti.

Bu binalar Ulusal Gizlilik Akademileri tarafından 1975'e kadar kullanılmıştır. Daha sonra akademi Ayazağa'daki kendi binasına taşınınca Bu daireler Kültür Bakanlığı'nın koruması altına girmiştir.

Harp Akademileri zamanında Polis Okulu olarak kullanılmıştır.

Bugün Devlet Konservatuvarı olarak kullanılmaktadır.

"İddiasız, klasik faydacı yapılardır." (124)

3.5.5. HAMİDİYE CAMİİ

Bugün Barbaros Bulvarı üzerinde kalan Yıldız Camii yüksek bir karnak üzerinde yükselen tek kubbeli, tek minareli bir camidir. Saraya çıkan yol üzerinde sağ tarafa yer alır.

Bu cami Sultan ikinci Abdülhamid tarafından 1865-66 yılları arasında Mimar Sarkis Balyan'a yaptırtılmış

Dikran Kalfa'da bu proje içinde çalışmıştır.

Yıldız Sarayı ve Hamidiye Camii'nden bahsedince akla gelen şey Cuma Selamlık Törenleri'dir. "Her cuma günü bu törenler için sarayın önünde büyük bir kalabalık toplanırdı, Sultan'da bu törenlere hiç aksatmadan katılırdı. Padişahlığının ilk zamanlarında Cuma Selamlığı töreni için istanbul tarafındaki camilerden birine çıkarken, sonraları yavaş yavaş yolu kısaltan Abdülhamid, Dolmabahçe ve Beşiktaş'a Sinanpaşa Camilerinden; Beşiktaş; Nişantaş ve Ortaköy semtlerinden öteye geçmemeye başlamıştı. Ve nihayet 1865-66 yılları arasında Hamidiye Camii'ni yaptırmış ve bundan sonrada Cuma Selamlıkları için hep bu camii kullanmıştır. Abdülhamid saltanatının son gününe kadar bu törenleri bir defa hariç olmak üzere hiç aksatmamıştır. istanbul'da 1894 yılındaki büyük depremten sonra herkes korkudan camiye girmezken Abdülhamit hiç tereddüt etmeden girmiştir. Ve yine 1895 yılında, istanbul'da Ermeni komitecilerinin bombalarla Osmanlı Bankası'na hücum ederek ve zabıta kuvvetleri ile çarpıştıkları kargaşalıkta, Saray mensuplarının, Abdülhamid'e komplo yapılmasından korktukları Cuma günü, yine selamlık törenine gitmekte terddüt etmemişti.

Yıldız Camiinin, saat kulesi önündeki yollar kavşağında yapılan bombalı komplo hadisesi, doğrudan doğruya Abdülhamid'in şahsına yöneltilmiş bir suikast olduğu halde, ertesi hafta yine selamlık törenine gitmekten çekinmemişti. Abdülhamid selamlık törenine ve camiye gelirken saltanat arabasının etrafı ve arkası bir yığın mabeynci, yaver, bendegan, silahşor, hafiye ve hademe ile çevrili bulunurdu. Arabada evvelce, karşısında Mabeyin Müşiri ve Plevne kahramanını arabasına alması, hep komplo ihtimalini azaltmak düşüncesi ile idi. Gazi Osman Paşa'nın vefatından sonra Mabeyin Müşirliği hiç kimseye tevcih edilmemişse de, arabadaki yerini Serasker Rıza Paşa işgal ediyordu. Namazdan sonra geçit resmi yapılması emrolunmazsa, selamlığa gelen askeri birlikler Padişah'ın namazdan çıkışından evvel kışlalarına dönerlerdi. Abdülhamid cami dönüşünde daha sade ve hafif bir arabaya binerek dizginleride kendisi kullanırdı; arabada ne arabacı, ne de seyis bulunmazdı. Arkasından nazırlar, paşalar, yaverler, hizmetkarlar karmrkarışık olarak Saray kapısına kadar arabayı takip ederlerdi."(125)

Yıldız Sarayı Camii'nin tanık olduğu önemli olaylardan biri de " Surre Alayı" (Merasimi) dir. Mekke ile Medine'ye gönderilen para ve çeşitli hediyelerden oluşan "Surre-i Hümayun" münasebeti ile her yıl Şaban'ın on altıncı günü yapılan "Surre Alayı" için daha önce leri Topkapı ve Dolmabahçe Sarayları'ndan hareket edilirken, Sultan II.Abdülhamid Hicaz Demir Yolu'nu yaptırdıktan sonra Surre-i Hümayun Yıldız Sarayı'ndan çıkarılmaya başlanmıştır. Bir gün evvelden tezkireler yazılarak

davet edilen erkan gelince, Padişah başta olmak üzere Kur'an, okunup dualar edilerek Surre-i Hümayun Üsküdar'a nakledilmek üzere merasimle Surre teslim edilir, Paşakapısı'ndaki özel binada bir gece muhafaza edildikten sonra Haydarpaşa'dan mühürlü vagonlara yüklenererek Hicaz'a gönderilirdi. (126)

Caminin iç mekanları ve genel görünüşüde şöyledir:

Caminin yanı başında bulunan saat kulesini dışında bırakan demir parmaklıkları ve kapıyı geçtikten sonra kendimizi cami bahçesi içinde buluruz. İki taraflı, mermer verdivenlerle varılan ana giriş kapısı tam karşımızdadır. Giriş daha evvelden kapalı, ahşap bir holden iken bugün bunu göremiyoruz 1894 yılındaki depremden hasar görmüş ve daha sonrada kaldırılmıştır. Fakat eski halini gösteren pek çok fotoğraf mevcuttur. (127)

"Giriş kapısı üzerindeki kemerden dolayı adeta bir zafer takı görünümündedir. Kapının önünde iki tane kuzu postu bulunurdu. Cemaat kapısının üstünde Besmele-i Şerif'den ve de Ayet-i Kerime'den bir yazıt bulunur. Sultan'a ait galeri son cemaat yeri üzerindedir ve iki kısa sütun tarafından desteklenir. Son Cemaat yerinin ölçüleri 5x15 m.dir.

Avlunun batı duvarı yanında Hamidiye kaynak suyunun aktığı çeşme bulunur.

Cemaat kapısının iki yanındaki grift şekilde lotuslarla işlenmiş pencereler iç mekana iyi bir görüş sağlar. Kadınlar bölümüne giriş küçük bir odacıktandır. Sağ ve sol girişler müezzin için genişliğine 5 metre kadar yükseltilmiştir ve kornişlerle ibadet mekanından ayrılmıştır.

Bu bölümün altında sedir ağacından iki sütun bulunur. Bunların üzerleri yağlı boya ile dekore edilmiştir. Bunlar önündeki iki tane daha sütunla dörtlü bir grup oluşturur ve kubbeyi desteklerler. Bu sütunların başlıkları yaldızlanmış eşkenar dörtgenlerle bölümlenmişlerdir.

Duvarıda Sultan'a hediye edilmiş iki tane İngiliz yapımı saat vardır.

Kubbenin merkezinde İhlas-ı Şerif'den sülüs, yaldızlanmış bir kitabe vardır. Kubbe kasnağının ön ve arka bölümleri sade mavi zemin üzerine yaldızla dizaynlanmış ve diğer bölümlerse delikli bir şekilde işlenmiştir. Bu da sanki bu bölüm çini ile kaplıymış hissini verir.

Mihrabın iki yanında ve ibadet salonunda yan duvarlar üzerinde 12 tane pencere vardır. Bunlar üç aşağıda ve

yukarıda olmak üzere dekore edilmişlerdir.

Mihrap; Oyulmuş ve yaldızlanmış mermerdendir. Alçı bir çerçeve içine yerleştirilmiştir, bunun üstündede Cihar-ı Yara, Hasan, Hüseyin ve Hazret-i Said yazıları vardır. Siyah bir zemin üzerine inci harflerle yazılmış ve yaldızlanmış bir çerçeve ile de çerçevelenmiştir. Sultan ve Harem galerileri yanlardadır, bunların pencere kafesleri sedir ağacındandır ve II.Abdülhamid tarafından kendi atölyesinde yapılmıştır.

Duvarın en üstlerine doğru Mülk-Sura, Lüfik harflerle yazılmıştır. Diğer yazı panelleri ile benzerlik taşımaktadır. Caminin içindeki sülüs kitabelerin çoğu Hattat Abdülfettah Efendi'ye aittir. Mihrap ve minberin altında nikelden iki tane çok büyük mumluk durmaktadır, yerdeki Hereke halısında cami ile çağdaştır.

1.5 m.yüksekliğindeki vaiz kürsüsü tek parça mermerden yapılmıştır. Mihrabın solundaki kabartma levha Sultan Abdülhamid tarafından yapılmıştır ve kendi monogramını tasvir eder. Sedef kakmalı bir levha Inna Erselnake taşımaktadır. Bu saray müzisyenlerinden birinin eseridir. Yine, dolap yapıcılığına ve oymacılığına çok düşkün olan Sultan Abdülhamid'in yapmış olduğu bir rahle vardır. Hatta içinde Hazreti Muhammed'in sakalından bir parça saklanan kutu da yine Sultan tarafından yapılmıştır. Kubbenin ortasında asılı bulunan avize Alman İmparator'u II.Wilhelm tarafından hediye edilmiştir.

İbadet odasında Yıldız çini fabrikasında yapılmış bir soba vardır.

Son Cemaat Yeri'nin üstündeki bölüm üçe bölünmüştür. Bunlardan soldaki ve sağdaki direkt olarak cuma selamlığı sırasında vezirlerin ve yüksek rütbeli askerlerin konakladığı yere açılır. Saray korumaları ibadetlerini açık alanda bu iki odanın arkasında yaparlardı. Bu iki odadan biri, ibadet odasının solundaki, Sultan'ın ibadet için hazırlandığı odadır ve diğeride Şeyhülislam'la haftalık toplantılarını yaptığı odadır. Bunların pencereleri dışarıya pencereye bakar. Buradaki beyaz porselen soba diğerinden daha süslüdür. Duvar çağdaş hattatlarca yaldızlanmış alçı çerçeve içine yerleştirilmiş, üzerinde II.Abdülhamid'in monogramını taşıyan yazıtlarla süslenmiştir.

Cami, Ortaköy, Mecidiye ve Aksaray Valide Sultan camileriyle sınıflayabileceğimiz seçkin bir mimari üslubun memnun edici bir örneğidir. Dış duvarlar kırç taşındandır ve Teşvikiye Camii gibi fasad panellere bölünmüştür."

Dış avludaki saat kulesi 1890'da inşa edilmiştir.

Cami, bu gün T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlıdır.

En son olarak cami, Müteahhit Firma Vakıf İnşaat Restorasyon ve Ticaret A.Ş. tarafından restore edilmiştir.

3.5.6. HAMİDİYE CAMİİ SAAT KULESİ

Hamidiye Camii bahçesinin sağ tarafına inşa edilmiştir.

Kulenin yapımına 1890'da başlanmış ve bir yıl sonrada tamamlanmıştır. Üç katlıdır. İlk katın yanlarında dar, uzun kemerli pencereler vardır. Bu pencereler daha sonra birikitle kapatılmıştır.

Orta katın her yanında yuvarlak bir pencere aşağıda, üç kemerli gotik bir pencere üstde olacak biçimde olacak şekilde düzenlenmiştir. Sadece bir yüzde yuvarlak pencerenin yerine saat konulmuştur.

Dolmabahçe Sarayı saat kulesi ile aynı zamanda yapılmıştır. Bazı bakımlardan birbirlerine benzemekle birlikte Dolmabahçe Saat Kulesi dört katlı ve daha süslü olması bakımından bundan ayrılır.

3.5.7. YILDIZ SARAYI KIŞLALARI (128)

Yıldız Sarayı çevresinde özellikle II.Abdülhamid zamanında bazı kışlalar oluşturularak sarayın dış güvenliği kontrol altına alınmıştı.

Yıldız platosunda inşa edilen kışlaları iki bölüme ayırırsak:

- 1- Büyük ve taştan yapılan kışlalar.
 - a- Ertuğrul Kışlası
 - b- Balmumcu Kışlası
 - c- Orhaniye Kışlası
- 2- Tek kat üzerine pavyon şeklinde yapılan Kışla-Barakalar ve subay lojmanları.

Bu kışlalardan bugün ayakta kalan yalnız Balmumcu kışlası ile Orhaniye kışlasıdır. Ahşaptan yapılmış kışlaların hepsi yıkılmış veya yıkdırılmıştır. Ve maalesef şu da bir gerçektirki, Osmanlı mimarisinin ilginç bir örneği olup çok sağlam bir halde olan Ertuğrul kışlası 1957 yılından sonra, 2-3 metrelik bir yol genişletmesi için yıkdırılmıştır.

Orhaniye ve Balmumcu kışlaları zaman zaman yangın geçirmiş ise de, çok geniş kapsamlı restoreler ile yenileştirilmişlerdir.

ERTUĞRUL KIŞLASI:

Bu kışla Beyoğlu ve Beşiktaş yönünün güvenliğini sağlayacak şekilde Yıldız platosuna inşa edilmiştir. Kışlanın mimari özelliği, Nizamiye kapısı üzerindeki taştan yapılmış geniş balkonu ile Osmanlı kışla mimarisinin tüm özelliğini taşımakta idi. Arka plandaki taştan yapılmış çok sağlam tavlalar ve hayvan hastanesi ile Dikili taş platosundaki ahşap kışla-barakalar ile bir tugayı barındıracak kapasitede olan bu kompleks, devrin başbakanı tarafından maalesef yıkılmıştır. Bu kışla konusunda yakın zamana kadar yapılan araştırmalarda bir kitabeye rastlanılamamıştır. Sultan II.Abdülhamid tarafından yaptırıldığı kesindir. Makedonya'daki Askeri İdadi Mektebi binasına çok benzeyen kışla iki katlıdır. Kışlanın ön cephesinden 100-200 metre ileride Hamidiye Çeşmesi bulunur, bunun gerisindeki alanda da subay lojmanları bulunmaktadır.

BALMUMCU KIŞLASI:

Yıldız Sarayını Boğaziçi platosu Şişli platosuna karşı güvenliği sağlamak amacı ile yapılmıştır. Bu kışla Ertuğrul ve Orhaniye kışlalarından ayrı bir üslupta yapılmıştır. Bu kışlanında her Osmanlı kışlasında konulması zorunlu olan Nizamiye kapısı kitabesi yoktur. Sultan Abdülhamid tarafından yaptırıldığı kesin denilir.

ORHANIYE KIŞLASI:

Nizamiye kapısı üstündeki kitabedeki yazıda 1302-1886 tarihinde yapıldığı yazılıdır. Osmanlı kışla mimarisinden değişik üslupta, üç cepheli iki kat üzerine inşa edilmiştir. Arka cephedeki görkemli bir üslup ile yapılan cami kışlaya ayrı bir özellik verir. Orhaniye, sarayın kuzey-Ortaköy yönünden güvenliğini sağlar. Arkasındaki müstemilatında iki taş tavla vardır. Asıl müstemilat Şale Köşkü iç duvarı yan kapısı ile dış duvar arasındaki geniş alandadır. Burada çok görkemli süvari tavlaları ve kapalı menejler ve köşkler yapılmıştır. Bugün bunlarda ortadan kalkmıştır.

BÖLÜM 4 SARAYIN KİMLİĞİNİ BELİRLEMEDE YARDIMCI OLAN

GÖRSEL MALZEMELER

4.1. ABDÜLHAMİD ALBÜMLERİ

Bu albümlerde bulunan sayısız fotoğraflar Sultan II.Abdülhamid'in emri ile pek çok fotoğrafçı tarafından çekilmiş sayısız fotoğrafları içermektedir. Sultan Abdülhamid Yıldız'a yerleştikten ve orayı her türlü ihtiyacı karşılayacak yapılarla donatıp, Hamidiye Camii'ni de yaptırdıktan sonra sarayın dışına hemen hemen hiç çıkmamıştır. Bununla beraber gerek İstanbul gerekse imparatorluğun diğer bölgelerinde bazı fotoğrafçıları görevlendirerek hem buralardaki durumu görmek hem de yapılacak bazı imar faaliyetlerine karar vermek üzere büyük albümler hazırlatmıştır. Bugün araştırmacılar için çok önemli tarihi belgeler sayılan bu albümler daha evvel Yıldız Sarayı Kütüphanesinde muhafaza edilirken Cumhuriyet'in ilk yıllarında Büyük Önderimiz Atatürk'ün emri ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanesine aktarılmıştır. Bunlar daha sonra tasnif edilmiş "Saraylar" ile ilgili olanları ayrı bir bölüm haline getirilmiştir. Bunlardan Yıldız Sarayı ile ilgili olan bölümde oldukça zengindir. Gerek mimariyi, gerek sarayın dış çevresini, bahçelerini, cuma selamlığı törenlerini, buradaki sosyal yaşayışı bu resimlerde görmek veya bir fikir edinmek mümkündür. Çalışmalarımızda sıkça başvurduğumuz bu albümlerden bazılarına "Fotoğraflar" bölümünde yer verebildik. Bu fotoğrafların listesi de "ekler" bölümünde verilmiştir.

Ayrıca bu albümleri İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'nin Yıldız Sarayı Yaveran Dairesinde bulunan merkezlerinde de bulmak mümkündür. Üstelik buradaki bazı fotoğrafların İstanbul Üniversitesi'ndekilere nazaran daha büyük ebatla olması bu fotoğraflar üzerinde çalışma yapmak isteyen kişiler için güzel bir fırsattır. Fakat bu merkezin yetkili kişilerinden biri olan Hidayet Nuhoğlu ile yaptığım konuşmada burada çalışma yapmak üzere ricam karşılığında aldığım "Burası bundan böyle tüm araştırmacılara kapanmıştır" yanıtı oldukça şaşırtıcıdır.

4.2. YILDIZ ARŞİVLERİ

4.2.1. Dolmabahçe Sarayı Arşivi

Yıldız Sarayı ile araştırma yapacak kişilerin başvurabileceği önemli belgelerden biride Yıldız Sarayı ile ilgili arşiv belgeleridir. Bunların hepsi bir arada değildir. Önemli bir bölümü Milli Saraylar Arşivi'ndedir. Bunları da Dolmabahçe Sarayı Arşiv Bölümünde bulmak mümkündür. Buradaki arşivler son yıllarda tekrardan düzenlenmiş bir katalog yapılmıştır. Arşiv sorumlusu Vahide Gezgör'dür. Saray hakkında daha çok bilgi edinebilmek için bu arşivlerin uzman kişilerce okunması gerekmektedir. Burada bulunan inşaat ve onarım defterlerinden, bugün yapım tarihini bilemediğimiz, hatta yapılıp yapılmadığını bilemediğimiz, mimarı belli olmayan veya kesin yerini saptayamadığımız yapılar hakkında bilgi edinebileceğimiz ve daha pek çok soru işaretine cevap bulabileceğimiz kesindir. Nitekim bu arşivlerde uzmanlarca yapılan son çalışma, 1992 yılının son aylarında basılan Milli Saraylar dergisinde görülebilir. Burada Vahide Gezgör ve Feryal İrez'in yaptıkları araştırmalar sonucu Şale Köşkü'nün yakın zamana kadar bilindiği gibi iki ayrı dönemde değil de üç ayrı dönemde yapıldığı ve hatta mimrlara bunun için ne kadar para ödendiği bile ortaya çıkarılmıştır.

Bizde Dolmabahçe Sarayı Arşivinde yaptığımız çalışmada gördüğümüz her türlü ayrıntısına kadar tutulan defterler evraklar her konuda başvurulacak önemli kaynaklardır.

4.2.1. Başbakanlık Arşivi

Yıldız Sarayı ile ilgili arşivlerin bir kısmı da Başbakanlık Arşivinde bulunmaktadır. Buradaki Yıldız Sarayı Arşivi, çeşitli dönemlerde yapılan tetkik ve araştırmalar neticesinde:

- 1- Yıldız Esas Evrakı
 - 2- Sadaret Resmi Maruzat Evrakı
 - 3- Sadaret Hususi Maruzat Evrakı
 - 4- Mütenevvi Maruzat Evrakı
 - 5- Perakende Evrakı
 - 6- Defter Grubu (Yıldız Maruzat Defterleri)
- olmak üzere 6 bölüm halinde tasnif edilmiştir.

4.2.3. Topkapı Sarayı Arşivi

Burada bulunan belgeler ise daha çok II.Abdülhamid dönemi öncesine ait belgelerdir. Bunlarda sarayın bu dönemi için önemli bilgileri içermektedir. Topkapı Sarayı Arşiv bölümü sorumlusu Sayın Ülkü Hanım ile yaptığımız görüşmede, buradaki arşiv belgelerinin tek tek yeniden envanterlendiğini ve kısa bir zaman içinde yeniden araştırmacıların hizmetine sunulacağını söylemiştir. Buradaki yeni düzenlenmiş kataloklar içinde konumuzla ilgili bulabildiğim bir harita Sultan Abdülmecid zamanına aittir. "Sultan Abdülmecid'in validesi Bezm-i Alem Valde Sultan uhdesinde bulunan yerlerin haritasıdır ve E.9494 numara ile kayıtlıdır.

4.3. YAĞLIBOYA TABLOLAR

Öncü Türk Ressamları tarafından yapılmış yağlıboya tablolarıdır. Bunlarda araştırmamız çerçevesinde başvurduğumuz malzemelerdendir. İstanbul Resim ve Heykel Müzesinde bulunan ve Yıldız Sarayı ile ilgili olan tablolar "Fotoğraflar" bölümünde bulunmaktadır.

4.4. PLAN VE HARİTALAR

Çalışmamız dahilinde Yıldız Sarayı yapılarını içeren yeni çizilmiş planlar haricinde 1912-13 ve 1922-23 tarihleri taşıyan plan ve haritalarda bulunmaktadır. Bunlar İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Haritalar Bölümü'nde yaptığımız çalışmalar sırasında ortaya çıkarılmıştır "Ekler" bölümünde bir kısmını vermeye çalıştığımız bu haritalar da binaların yerini saptamada ve birbirleriyle bağlantılarını anlamakta faydalı olmuştur.

BÖLÜM 5 BU MALZEMELERLE YILDIZ SARAYINI OLUŞTURAN BİNALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yıldız Sarayı'nın kimliğini belirlemek ve bu kimliği görsel belgelerle pekiştirmek üzere yaptığımız çalışma dahilinde I. Bölümde yapıların bir dökümünün yapılarak bulunduğu yer, yapılış tarihi, mimarı ve yaptıranı, ilk yapılış amacı ve fonksiyonu, mimari özellikleri, içinde yaşanan bazı anı ve önemli olayları bu güne kadar taşıdıkları kimlikler içinde vermeye çalıştık. Bu güne gelene kadar ne gibi bir kimlik taşıdıklarını, bu kimliğin zaman içinde ne gibi değişikliklere uğradığını da belirtmeye gayret ettik. Bunun için başvurulacak en önemli kaynaklar görsel malzemelerdir.

Bu kimlik arayışı içinde önce Yıldız Sarayını oluşturan değişik tarihlerde yapılmış yapıların yerlerini tesbit etmek gerekiyordu. Bunların arasında bu güne kadar gelememiş, çeşitli nedenlerle yıkılmış veya yanmış yapılar veya bazı ekleme ve tamirler neticesinde orijinal görünüşünü kaybetmiş değişikliğe uğramış yapılarda bulunmaktadır. Yerlerin tesbiti konusunda 1912-14 ve 1923-24 tarihli haritalar üzerinde çalıştım. Bunun yanı sıra Milli Saraylar ve Yıldız Üniversitesi tarafından yapılan planlar da vardır. Ve yine sarayın eldeki bilgiler eşiğinde 1886 öncesi, 1900 öncesi ve 1908'deki durumlarını gösteren planlar da mevcuttur. (Can Binan'ın tezi) yapıların 1900 öncesindeki halini gösteren plan bir havagazi haritasından yararlanarak yapılmıştır.

Bütün bunlara bakarak şunu söyleyebiliriz ki.:

En erken tarihli birimi III.Selim dönemine rastlayan saray ve yakın çevresi zaman içinde gelişmesini yavaş yavaş devam ettirmiştir. II.Mahmud, Abdülmecid, Abdülaziz zamında saray kimliğini oluşturmaya başlamış bu zaman içinde bu güne kadar fazla bir değişikliğe uğramadan gelebilen Hünkar Dairesi ,Büyük Mabeyn, Çit Köşkü, Malta ve Çadır Köşkleri ayrıca Çırağanla Yıldız'ı birbirine bağlayan köprü yapılmıştır. fakat II.Abdülhamid zamında gerçek kimlik ortaya çıkarılarak adeta şehir içinde bir şehir yaratılmış, saray hem bir yönetim hem de bir yaşam merkezi haline getirilmiştir. Tabi bunun için büyük bir yapı faaliyeti başlatılmış, Avrupa'da geliştirilen yeni yapıım teknikleri kullanılarak bazıları birkaç gün gibi kısa sürede olmak üzere yapılar üretilmeye başlanmıştır. Ama Yıldız Sarayı Dolmabahçe veya Çırağan Sarayı gibi bir hamlede tamamlanmış bir saray değildir. Bu bakımdan Yıldız'ı Topkapı Sarayı'na benzetebiliriz. Çünkü Topkapı Sarayı'da diğerleri gibi binalar topluluğundan oluşur fakat Topkapı Sarayı, saray örgütünün gelişmesine ve

bazı padişahların gösterdikleri çeşitli gereksinmelere göre, eklemeler, ayrıca birtakım ilave yapılarla son şeklini almıştır. Topkapı'da Yıldız Sarayı gibi oldukça iyi korunan ve de ulaşılması zor bir saraydır. Dolmabahçe Ve Çırağan Saraylarını kendine devamlı oturma yeri olarak seçmeyen II.Abdülhamid, Topkapı Sarayında'da oturmak istememiş, batılı öğelerin hakim olduğu yapılarla donattığı Yıldız Sarayı'nı tercih etmiştir.

Ayrıca bu aşamada Abdülhamid albümlerindeki çok sayıdaki fotoğraf ve öncü Türk ressamlarımız tarafından yapılan yağlı boya tablolarında şu sonucu çıkarıyoruz ki Yıldız da çok hızlı bir inşaat faaliyetine başlanmıştır fakat bunlar önceden tasarlanmamış, ihtiyaç ve isteğe göre meydana getirilmişlerdir. Zaman içinde bazıları ihtiyacı karşılamadığından yıkılmış yerine ya yenisi yapılmış ya da başka bir düzenlemeye gidilmiştir.

Bu noktada Abdülhamid albümlerinde bulunan, bazı ünlü fotoğrafçılar tarafından çekilmiş fotoğraflardan başka öncü Türk ressamlarımız tarafından yapılmış yağlı boya tablolar da bize bu aşamada yardımcı olmaktadır.

Bunlardan bugün bildiğimiz, ama o zaman henüz inşa edilmemiş bazı yapıların yerlerini tesbit etmek ve hatta daha önce yerinde bir başka yapı veya düzenleme olup olmadığını anlamak mümkün olmaktadır. Buna en güzel iki örnek biri 1900 öncesi diğeri ise bundan birkaç yıl sonra çekilmiş iki fotoğraftır. 22 no'lu ilk fotoğrafın 1900 den önce çekildiğini anlıyoruz Çünkü Küçük Mabeyn bu tarihte henüz inşa edilmemiştir. Onun yerinde bir sera vardır. Bu seranın sağında sarayın erken tarihli yapılarından, Abdülmecid zamanında yapılmış Hünkar Dairesi bulunmaktadır. (bknz Bölüm 3.2.1.) Hünkar dairesi önünde, fotoğrafın sağ tarafında görülen bahçenin yeni bir düzenleme gördüğünü söyleyebiliriz çünkü ağaçlar henüz genç gözüküyor. II.Abdülhamid'in 1876 da saraya taşındıktan sonra başlattığı bahçe ve çevre düzeninin bir ürünü olabilir bu henüz genç görünen ağaçlar. Seranın sol tarafında ise öndeki havuzun kaskadı üzerinde yer alan Hünkar hamamı görülmektedir. Bugün bu yapıdan geriye sadece hamam kalabilmiştir.

11 no'lu fotoğrafta ise bu kez yine hasbahçede bulunan havuz yönünden çekilmiş Küçük Mabeyn'i görüyoruz. Bu fotoğraf da 1900 yılından sonra çekilmiş olmalıdır. Çünkü Küçük Mabeyn'in 1900 yılında inşa edildiğini biliyoruz. Fotoğrafta iki katlı olan yapının bir üçüncü kat olarak düzenlenmiş olan kış bahçesi de görülmektedir. Fakat bu daha sonraları yıkılmış, ancak şu sıralarda başlanması planlanan restorasyon sırasında bu düzenlemenin tekrar yapılması planlanmaktadır. Küçük Mabeyn'in kuzey yan cephesine bağlı çinili koridorun bir ucuda Kaskad Köşkü'ne açılmaktadır. Bunu 22 no'lu fotoğrafla karşılaştırırsak bu zaman arasındaki değişiminde farkına varabiliriz. Seranın yerine Küçük

Mabeyn inşa edilmiştir ayrıca süslü saçakları ile hoş bir görünüm veren yapı da bu yıllar içinde otadan kalkmış onun yerini de küçük Mabeyn'e çinili bir koridorla bağlı olan kaskad köşkü almıştır. 22 numaradaki ağaçlar da artık büyümüştür. Bu arada İstanbul Resim ve Heykel Müzesinde bulunan Hilmi Kasımpaşalı imzalı yağlıboya bir tabloda (Bknz.R.43) bu iki fotoğraf ile aynı açıdan bakılarak resm edilmiştir, aslında bunun 22 no'lu resme bakılarak çizildiği ni de söyleyebiliriz. Bu resimde tam bir gerçekçiliğe bağlı kalındığını görüyoruz. Böylece bu da fotoğraflar gibi bir belge niteliğini taşımaktadır.

Yıldız Sarayı kimlik araştırma yolundaki çalışmalar için bir önemli belge de kuşkusuz Osmanlı Arşivleri arasında bulunan Yıldız Sarayı ile ilgili sayısız defter ve evraklardır. Bunlar daha evvel Yıldız Sarayında muhafaza ediliyordu ve devlet işleri ile ilgili sayısız yazışmaları, jurnalleri içerdiği gibi birtakım inşaat ve tamir defterleri, inşaatların yapımında çalışan işçilere ödenen paralar, alınan malzemeler, görev verilen mimarlar gibi sayısız belgeleri, albümleri ve haritaları içermekteydi. Şu anda bunların bir kısmı İstanbul Üniversitesi Kitaplığında, bir kısmı Başbakanlık Arşivi'nde, bir kısmı Dolmabahçe Sarayı Arşivinde ve az bir kısmı da Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunmaktadır. Bu belgeler üzerinde yapılacak detaylı araştırmalar saray dahilindeeki tüm yapılar hakkında ayrıntılı bilgi edinebilmeyi mümkün kılacaktır. Arşiv konusunda uzman kişilerce yapılacak bu tür çalışmalar

eminimki saray hakkında soru işareti bulunan her noktayı açıklayacaktır.

Sarayın en görkemli dönemlerindeki yani II.Abdülhamid dönemindeki kimliği özel ve resmi hayatı hakkında ise hatıra kitapları önemli bir yer tutar

kaynakça'da görüleceği gibi çok sayıdadır. Fakat Abdülhamid'in kızlarından biri olan Ayşe Osmanoğlu'nun "Babam Sultan Abdülhamid" ve Tahsin Paşa'nın "Sultan Abdülhamid" isimli Yıldız Hatıraları oldukça canlı, önemli kaynaklardır. Bunlar buradaki yaşamın akışını göstermektedir. Sarayda ne gibi bir düzenin hakim olduğunu bazı kuralları, yaşanan acı tatlı olayları, bunlar karşısında saray halkının

ve başta Sultan Abdülhamid'in tepkilerini göstermektedir.

Bütün bu belgeler neticesinde Yıldız Sarayı, II.Abdülhamid devrine kadar gelip de kendi kimliğini bulana kadarki geçirdiği evreler ve bundan sonrada Osmanlı'nın son dönem Padişahlarından birinin evi, ve yönetimin bir numaralı merkezi olarak gelişimi, geniş bir alanı içeren sarayın bugüne yani 1992 yılına gelene kadarki durumunu vermeye çalıştık.

Aslında bu konuda çok eksiklerimin olduğunu biliyorum. Ben bu eksikleri kapatmaya, önüme çıkan engelleri aşmaya çalıştıysam da maalesef her zaman başarılı olamadım, böyle bir konu pek çok kişinin, kuruluşun katkısını gerektirmektedir. Yardımlaşma ve paylaşmayı gerektirmektedir. Bir öğrencinin öğrenci kimliği ve bütçesi ile maalesef bu kişilere ve kuruluşlara ulaşması maalesef oldukça zordur. İsterimki ülkemizdeki bu bürokratik engeller bir gün aşılabilsin ve bazı değerli araştırmacılarımız, restoratör-mimarlarımız, öğretim görevlilerimiz öğrencilere kıymetli zamanlarından biraz daha ayırabilsinler böylece eksiksiz güzel çalışmalar üretilebilsin.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma konumuz olan Yıldız Sarayı hakkında kaynak araştırması sonucunda elde ettiğimiz bilgileri öncelikle bir araya getirerek bunların bir değerlendirmesini yaptık. Bu değerlendirme sırasında biraraya getirebildiğimiz görsel malzemeleri de kullandık. Bu arada topladığımız yazılı kaynaklarda birbirini tutmayan, çelişkili bilgiler olduğu ortaya çıktı. Aslında diyebilirizki bütün bu yazılı kaynakların çoğu bazı anı kitaplarındaki bilgilere dayanıyordu. Aslında anı kitapları gerçektende Yıldız Sarayı hakkında başvurulabilecek önemli kaynaklardandır. Bizde araştırmamızda bu anı kitaplarını okuyup burada geçen olayları yapıların tarihçeleri içinde vermeye böylece bu yapıların orijinal fonksiyonlarını belirlemeye çalıştık.

Görsel malzemeler olarak gruplandırdığımız fotoğraflar, yağlıboya tablolar, harita ve planlar ve de Yıldız Sarayı ile ilgili arşiv belgeleri de saray yapıları için başvurulabilecek önemli kaynaklardır.

Biz böyle bir araştırma süresi içinde ve imkanları ile gerçekten üzerine pek eğilinmemiş bir konu hakkında bir ön araştırma yapmaya gayret ettik.

Bu araştırmalar sonucunda şunu da anladık ki Yıldız Sarayı Yapılar topluluğu hakkında daha pek çok ciddi araştırmaların yapılması zaruridir. Bugüne kadar sıkça ihmal edilmiş bu saray artık daha fazla ihmal edilemeyecek kadar değerli bir tarihe sahiptir.

Kaynaklardaki bazı çelişkili bilgilerin sebebi aslında Yıldız Sarayı arazisi üzerinde sayısız binanın yapılması, bunların çoğunun yıkılması yeniden yapılması veya değişikliğe uğraması böylece yapıları tarihlendirme, isimlendirme ve hatta yerlerini belirlemede türlü zorluklarla karşılaşılmasıdır. Değil bugün olmayan yapılar hakkında, bugün görebildiğimiz yapılar hakkında bile gerek isimlendirme gerekse tarihleme, mimarının belirlenmesinde kaynaklarda değişik fikirlere rastlanmaktadır. Bundan başka zaman içinde kendiliğinden yok olmuş, yıkılmış veya yanmış olan yapılarda vardır. Bu yapıların tarihçelerinin çıkarılmasındaki başlıca zorlukda bu belirsizliklerden kaynaklanmaktadır. Bunların giderilebilmesi için kanımızca arşiv belgelerinin tek tek araştırılması gereklidir. Her türlü ayrıntıların tek tek işlendiği bu defter ve evraklar tüm detayları içerdiğinden bu alandaki imar faaliyetleri hakkında da bilgiler vardır. Çok uzun sürecektir ve tabiki çok zaman alabilecek bir çalışma olacağı kuşkusuzdur. Ama aynı zamanda tarihimizin bilinmeyen yönlerini aydınlatma bakımından da zorunludur.

Yıldız Sarayı yapıları zaman içinde bazı tamir ve restorasyonlar görerek günümüze gelmiştir. Bugünde bazı binaların restorasyonlarına devam edilmektedir. Binalar dahilinde yaptığımız araştırmalar sonunda diyebilirizki şu anda en bakımsız yapı grubu Harem Binalarıdır. Oysa bunlar içinde hassaslıkla korunması gereken duvar resimleri vardır. Öğrendiğimize göre burada da restorasyon çalışmalarına yakın zamanda başlanacaktır. Umudumuz bu yapıların gerçeklerine bağlı kalınarak restore edilmesi ve buradaki eski yaşantıyı biraz hatırlatabilmesidir. Restorasyonlarda sadece dış görünüş değil iç mekanında gerçeği yansıtması buradaki tarihi, insanların gözlerinde daha iyi canlandırmayı sağlayacaktır. Benim görüşüme göre yapıların içlerine uygulanan modern restorasyonlar buraların dününü düşünmekten veya anımsatma kaygısından çok yarınki kullanımlarının düşüncesidir.

Yıldız Sarayı yapılarının bir işyeri -ofis -merkez olarak kullanılmasından çok bir an önce Müze - Saray olarak bir değerlendirilmeye alınması bu çalışmayı bitirirkenki en büyük umudumdur.

DİPNOT LİSTESİ

- 1- "Jos-von Hammer, Constanyinapolis und der Bosphorus, Osnabrück 1822, II.206
Alexandre Timoni, Nouvelles promeades dans le Bosphore ou meditations bosporiques, Constantinapole 1944,I,48-50"
(Ç. Gülersoy, Yıldız Parkı ve Malta Köşkü, (T.T.O.K yay., İst.1983), s.3'deki alıntılar)
- 2- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, I., s.48
- 3- Ç. Gülersoy, 1983, Ön. ver. s.4
- 4- Miss Pardoe, The Beauties of the Bosphorus, London, p.20
- 5- Bu kitabenin açıklaması için lütfen bölüm 3.4.1.1.'e bkz.
- 6- S. Erdoğan, "Yıldız Sarayı", H.T.M., (Yıl 2, Cilt 1, İst. 1966), s.38-47
- 7- H. Şehsuvaroğlu, İstanbul Sarayları (Doğankardeş Basımevi,İst.1954)
- 8- Bu belgenin Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki kayıt numarası E.9494'dür.
- 9- H. Şehsuvaroğlu, (1954), Ön. ver., s.
- 10- B. Bilgin, Geçmişte Yıldız Sarayı (Yıldız Sarayı Vakfı yay. No.3 İst.1988) s.13
A. Batur, "Yıldız Sarayı", Tanzimat'dan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, (İletişim yay., C.4, İst.1985), s.1048
- 11- Ü. Altınoluk, Eski Yapılar Yeni Fonksiyonlar (T.T.O.K.yay.,İst). s.32
- 12- H. Şehsuvaroğlu, (1954), Ön. ver., s.
- 13- Aynı
- 14- H.Şehsuvaroğlu, Cumhuriyet Gazetesi, (5.Temmuz 1952)
- 15- H. Şehsuvaroğlu, 1954, Ön. ver., s.
- 16- Cumhuriyet'in 50.Yılında Her Yönü ile İlçemiz Beşiktaş (Beşiktaş Turizm ve Güzelleştirme Derneği yay.I, İst.1973) s.67-70
- 17- Aynı

- 18- Ü. Altınoluk, "Yıldız Sarayı Kameriyeleri" İlgi Dergisi, (Kasım 1985, S.43, Yıl 19) s.28
- 19- Ç. Gülersoy, "Yıldız Sarayı", İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız, (Milliyet Gazetesi yay., İst.1984), s.50
- 20- Aynı
- 21- Aynı
- 22- Aynı
- 23- Salah Birsel , " " , Ç.Gülersoy (1984), Ön. ver., den alınmıştır.
- 24- Ç. Gülersoy, (1984), Ön. ver., s.51
- 25- Kışlalar için lütfen bkz. bölüm 3.5.8
- 26- A.Osmanoğlu, Babam Abdülhamid, (Kent Basımevi, Ank.1986), s.141-142
- 27- Yıldız Sarayı Vakfı Yayınları, Yayın No.2, Mart 1986
- 28 - S. H. Eldem, "Yıldız Sarayında Büyük Mabeyn Köşkü" Köşkler ve Kasırlar (D.G.S.A.yay. Yük.Mim.ve Röl.Kürs., C.1-2, İst.1968) s.445
- 29 - Valide Sultan Köşkü, bu bina bugün Yıldız Üniversitesi Rektörlük binası olarak kullanılmaktadır.
- 30- Asıl Saray Kısımında Çit Köşkü, dış bahçede ise Malta ve Çadır köşkleri bulunuyordu.
- 31 - E. Özkale, "Yıldız Sarayı Maiyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiyesi" Belgelerle Yıldız Sarayı Rehberi (Yıl 1, Sayı 1, 1.1.1982) s.6
- 32- Tahsin Paşa, Sultan Abdülhamid (Boğaziçi yay., İst.1990) s.21
- 33 - Aynı. s.21-22
- 34- A. Batur, (1985), Ön. ver., s.1052-1053
- 35 - Küçüksu Kasrı, Beylerbeyi Sarayı gibi.
- 36 - S. H. Eldem, Ön. ver., s.145
- 37- Aynı
- 38- A. Batur, (1985) Ön. ver., s.1053

- 39- A. Batur, "Yıldız Sarayı'na İlişkin Bazı Belgeler ve Türkiye'de Belgeleme Çalışmalarının Sorunları" Milli Saraylar Sempozyumu Bildirileri, (15-17 Kasım 1984) s.94
- 40- F. Ezgü, Yıldız Sarayı Tarihçesi, (Harp Akademileri Basımevi, ist.1962) s.24
- 41- Sevgin Erdoğan, "Yıldız Sarayı" (H.T.M., Yıl 2, Cilt 1, ist.1966) s.38-47
- 42- F. Ezgü, Ön. ver., s.78
- 43- A. Osmanoğlu, Babam Abdülhamid (Kent Basımevi, Ank.1986) s.63-64
- 44- F. Ezgü, Ön. ver., s.79
- 45- Ç. Gülersoy, (1984), Ön. ver., s.51
- 46- E. İhsanoğlu, "İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'nin Yıldız Sarayı Kompleksinin Bazı Ünitelerinde Yaptığı Restorasyon ve Rehabilitasyon Çalışmaları" Milli Saraylar Sempozyumu Bildirileri, (15-17 Kasım 1984), s.337
- 47- Eski, yıldız motifli atlas kumaşların yerine, aynı desende özel olarak dokutulmuş polyester esaslı ve daha dayanıklı olduğu kabul edilen günümüz malzemesinin kullanılması gibi.
- 48- Tahsin Paşa, Ön. ver., s.3
- 49- Ç. Gülersoy, (1984), Ön. ver., s.51
- 50- Aynı
- 51- Tahsin Paşa, Ön. ver., s.177-178
- 52- Aynı
- 53- Afife Batur, (1985), Ön. ver., s.1054
- 54- Aynı
- 55- A. Osmanoğlu, Ön. ver., s.114
- 56- H. Şehsuvaroğlu, "Yıldız Sarayı'nda Küçük Mabeyn Dairesi" (R.T.M., C.3, S.27, Yıl 1952) s.1326-1329
- 57- A. Osmanoğlu, Ön. ver., s.66
- 58- G. Aydın, Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn Dairesi Restorasyon Projesi (İ.T.Ü Sos.Bil.Entst. Y.L.T. 1983-1984)

- 59- A. Osmanoğlu, Ön. ver., s.149-150
- 60- H. Şehsuvaroğlu, (1952), Ön. ver., s.1328
- 61- Aynı, s.1329
- 62- F. Ezgü, Ön. ver., s.78
- 63- A. Osmanoğlu, Ön. ver., s.115
- 64- C. Binan, Yıldız Sarayı Yanmış Hususi Daire Kuzey Avlusu Mekansal Oluşumu-Sorunları ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma (Y.Ü.Mim. Fak. Y.L.T, 1984)
- 65- A. Osmanoğlu, Ön. ver., s.115
- 66- H. Z. Uşaklıgil, Saray ve Ötesi (İst.Mürettebiye Basımevi, Cilt 1-3, 1940-1941-1942) s.234,239,205
- 67- H. Şehsuvaroğlu, "Abdülhamid'in Yıldız'daki Hususi Dairesi ve Orada Yaşayış Tarzı" (H.T.M., S.22), s.1005-1009
- 68- B.Bilgin, Ön. ver., s.92
- 69- S. Kumbaracılar, "Harem Hakkında Bilmediklerimiz", H.T.M., (Ocak 1972), s.12-40
- 70- A. Osmanoğlu, Ön. ver., s.85-86
- 71- Renda Günsel, "Milli Saraylar'ımızın Resim Sanatı Açısından Önemi"
Milli Saraylar Sempozyumu Bildirileri, (İst.1984), s.174
- 72- C. Binan, Ön. ver., s.69
- 73- Tahsin Paşa, Ön. ver., s.239-140
- 74- Aynı, s.140-141
- 75- A. Osmanoğlu, Ön. ver., s.91
- 76- Aynı, s.31-32
- 77- A. Osmanoğlu, Ön. ver., s.125-126
- 78- F. Ezgü, Ön. ver., s.9-15
- 79- F. Ezgü, Ön. ver., s.1-2
- 80- Aynı
- 81- Aynı

- 82- M. Şen, Yıldız Sarayı Selamlık Bahçe Düzeni (Yıldız Üniversitesi, Mim.Tar. Y.L.T,1984)
- 83- A. Osmanoğlu Ön. ver., s.
- 84- Dolmabahçe Sarayı Arşivi tamirat defterlerinden öğrenilmiştir.
- 85- Bu tasarının inşa edilip edilmediği bilinmiyor.
- 86- A. Batur, 1984, Ön. ver., s.90-96
- 87- F. Ezgü, Ön. ver., s.21
- 88- Bu bilgiler restorasyon raporundan alınmıştır.
- 89- F. Ezgü, Ön. ver., s.4-12
- 90- Aynı
- 91- Osman Nuri, Abdülhamid-i Sanı ve Devri Saltanatı, (C.2, İst.1911) s.484
- 92- Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu bugün yoktur.
"Dolmabahçe Camisi'nin karşısında yer alan Tiyatrohane-i Şahanedir. Bu ilginç tiyatro, bir süre tütün deposu olarak kullanılmış, 1937 yılında ise Dolmabahçe ve çevresindeki yollar düzenlenirken tümüyle yıkılmıştır."
Sözen Metin, Devletin Evi Saray, İst.1991, Sandoz Yay. s.123
- 93- "Yıldız Sarayı Tiyatrosu" (Sezon Rönesans yay., S.1, Mayıs 1987) s.80-81
- 94- A. Osmanoğlu, Ön. ver., s.75-77
- 95- Ali Said, Saray Hatıraları, Sultan Abdülhamid Han'ın Hayatı (Cemiyet Kütüphanesi Yay., 1338(1922), Minber Matbaası, İst.) s.18
- 96- Sırrı, "Saray İdaresinin iç Yüzü" (Vakit Gazetesi, 13 Teşrin-i sani (Kasım 1924))
- 97- 38 ve 39. maddelerle birlikte Sezon-Rönesans Yayınları'ndan alınmıştır. S.1, Mayıs 1987, s.80-81
- 98- Z. Şakir, "Yıldız Tiyatrosu" (Resimli Tarih Mecmuası, C.5, Mart 1954, İst Tan Matbaası) s.2872-2974
- 99- P. Tuğlacı, Ön. ver., s.429
- 100-Ç. Gülersoy, 1983, Ön. ver., s.18
- 101-F. Ezgü, Ön. ver., s.5

- 102-E. Sevgin, 1966 Ön. ver., s.52-61
- 103-Orijinal renginin sarı olduğu bilinmektedir.
- 104-M. Cezar , "Yıldız Sarayı", XIX.Yüzyıl Beyoğlusu (Akbank Ak yay., ist.1991) s.335
- 105-Ç. Gülersoy, Yıldız Parkı ve Malta Köşkü (T.T.O.K.yay., ist.1983) s.9
- 106-Aynı, s.10
- 107-"A. F. Türkgeldi, Görüp İstittiklerim, (Ank.1951, T.T.K.yay.) s.120-121" (Gülersoy 1983 s.17 deki alıntı)
- 108-F. Ezgü Ön. ver., s.9
- 109-A. Osmanoğlu, Ön. ver., s.57-58
- 110-Aynı, s.82
- 111-M. Sözen, "Yıldız Sarayı ve Şale", Devletin Evi Saray, ist.1991
- 112-Feryal İrez - Vahide Gezgör, "Yıldız Sarayı Kasrı-1 Hümayunlarından Şale", Milli Saraylar Dergisi, Yayın no 4, T.B.M.M. Basımevi, Ankara 1992, s.94-126
- 113-Milli Saraylar Arşivi, Defter No: 1718, Sarkis Bey'in Şale Kasrı ile ilgili yazısı, sene: H. 1305/M. 1887; Defter No: 2642 Evrak Kayıt Defteri, sene: H.1305/M.1887 Sıra No:1140
- 114-Feryal İrez - Vahide Gezgör, Ön.Ver., s.94-126
- 115-Milli Saraylar Arşivi, Defter No: 3842 Hazine-i Hassa İnşaat ve Tamirat Haftalık Amele Journalleri, sene:1308, sıra no:1
- 116-A. Osmanoğlu, Ön. ver., s. 51
- 117-Aynı.
- 118-Tahsin Paşa, Ön.ver., s. 70-71
- 119-Feryal İrez - Vahide Gezgör, Ön. ver., s.94-126
- 120-M. Sözen, (1991), Ön. ver., s.
- 211-Önder Küçükerman, Dünya Saraylarının Prestij Teknolojisi: Porselen Sanatı ve Yıldız Çini Fabrikası, 1.Basım, ist.1987, Sümerbank, s.60-63

- 122-P. Tuğlacı, Ön. ver., s.
- 123-P. Tuğlacı, Ön. ver., s.
- 124-A. Batur, (1985), Ön. ver., s.1054
- 125-F. Ezgü, Ön. ver., s.22-23
- 126-P. Tuğlacı, Ön. ver.
- 127-Aynı
- 128-Kemal Tüfekçioğlu, "Yıldız Sarayı Kışlaları",
Belgelerle Yıldız Sarayı Rehberi, (Yıl 1, S.2,
İst.1982), s.8

KAYNAKLAR

- ABDÜLHAMİD, Sultan, Abdülhamid Anlatıyor, Kardeş Matbaası, Serdengeçti Neşriyatı, Ankara 1964
- AĞIN, Ahmet, Camilerimiz, Müzelerimiz, Saraylarımız, İstanbul Tan Matbaası, Fas. I,II
- AKŞİT, İlhan, "İstanbul", Türkiye'nin Tarih Hazineleeri, Sandoz Yayınları, No.3
- ALKANLI, Nermin, İstanbul'da çalışan Yabancı Mimarların Eserleri, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Lisans Tezi (Basılmamış), İstanbul 1973
- ALİ, Said, Saray Hatıraları, Sultan Abdülhamid Han'ın Hayatı, Cemiyet Kütüphanesi Yayını, İstanbul 1338
- ALTINOLUK, Ülkü, "Yıldız Sarayı Harem Bahçesi," İlgi Dergisi, Sayı 70/349, 1983
-
- Sırmalı Faruk, "Yıldız Sarayı Hamid Havuzuna Bir Yaklaşım," Milli Saraylar Sempozyumu Bildirileri, İstanbul 1984
-
- "Yıldız Sarayı Kameriyeleri," İlgi Dergisi, Sayı 43, Yıl 19, Kasım 1985
-
- "Yıldız Sarayı Limonlukları, Kış Bahçeleri," Turing Belleteni, Sayı 46, 1986
- AND, Metin, Saraya Bağlı Tiyatrolar ve II.Abdülhamid'in Yıldız Sarayı Tiyatrosu, 27 Mart 1987, İstanbul
- ARİFZADE, Şenay, "Yıldız Sarayı Hamamları," Milli Saraylar Sempozyumu Bildirileri, İstanbul 1984

- ARSEVEN, C. Esat, "Yıldız Sarayı'ndan Mütarekeye kadar," Dünya Gazetesi, 17/18 Ocak 1960
- AYDIN, Gülhis, Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn Dairesi Restorasyon Projesi, İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1984
- AYVERDİ, E. Hakkı, 19. Yüzyılda İstanbul Haritası, İst. 1958
- BATUR, Afife, "Yıldız Sarayı", Tanzimat'dan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi
-
- "Yıldız Sarayı'na İlişkin Bazı Belgeler ve Türkiye' de Belgeleme Çalışmalarının Sorunları", Milli Saraylar Sempozyumu Bildirileri, İstanbul 1984
- BERGGREN, G., Fotografiska Vyer Fran Bosporenach Konstantinopel Fotografiska Museet, İst. 1988
- BEŞİKTAŞ, Cumhuriyet'in 50.Yılında Her Yönü İle İlcemiz Beşiktaş, Beşiktaş Turizm ve Güzelleştirme Derneği Yayını I, İst.1973
- BİNAN, Can, Yıldız Sarayı Yanmış Hususi Daire Kuzey Avlusu Mekansal Oluşumu-Sorunları ve Değerlendirmesi Üzerine Bir Araştırma, Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, 1984
- BÜTÜN, R. Dramur, "Yıldız Sarayı'nda Eczahane ve Hekim Odalarının Yerleri", Milli Saraylar Sempozyumu Bildirileri, İstanbul 1984
- CEZAR, Mustafa, "Yıldız Sarayı", XIX. Yüzyıl Beyoğlusu, Ak yayınları, İst. 1991
- ÇORLULU, S.Münir, "Bir Saray Hatırası", Akşam Gazetesi, 1 Nisan 1938
- DANIŞMEND, İ. Hami, "Yıldız Mahkemesi 1-3", Milliyet Gazetesi, 26, 27, 28 Ağustos 1952

- DENEL, S., Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim Nedenleri, Ankara 1982
- DIRAĞ, Havane, 1831-1900 Yılları Arasındaki İstanbul Yangınları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, İstanbul 1977
- ELDEM, Sedat Hakkı, Köşkler ve Kasırlar, İst.1968
-
- Boğaziçi Anıları, Alarko Yayınları, İst.1979
- ERDOĞAN, Mehmet, Yıldız Bölgesi Camileri ve Seyh Zafir Türbesi Kitaplık Çeşmesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, İst.1973
-
- "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri", Vakıflar Dergisi, Sayı 4, 1958
- EZGÜ, Fuad, Yıldız Sarayı Tarihçesi, Harp Akademileri Basımevi, İst. 1962
- GÖKMAN, Muzaffer, "Saraylarımız", Cumhuriyet Gazetesi, (23 Temmuz 1978)
- GÜLERSOY, Çelik, "Yıldız Sarayı I,II" İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız, İstanbul 1984, Milliyet gazetesi yay.
-
- Yıldız Parkı ve Malta Köşkü, T.T.O.K. yay., İst.1983
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, "İstanbul Geçmişe Bir Bakış", İstanbul Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yayını
-
- "İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'nin Yıldız Sarayı Kompleksinin Bazı Ünitelerinde Yaptığı Restorasyon ve Rehabilitasyon Çalışmaları", Milli Saraylar Sempozyumu Bildirileri, İstanbul 1984
- İNCİYAYAN, P. G., 18. Asırda İstanbul (Çev.H.Andreasyon), İst.1976

- İŞÇEN, Sevinç, 31 Mart Vakası, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, İst. 1973
- KAYRA, Cahit, İstanbul Zamanlar ve Mekanlar
- KESİLİ, Suat, "Yıldız Sarayı", T.T.O.K. Belleteni, Yıl 1982, Sayı 347
- KILIŞLIOĞLU, Selda, Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn Köşkü Oda-i Ali Restorasyonu, Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, 1984
- KORKMAZ, Leyla, İkinci Mahmud, Abdülmecid ve Abdülaziz Devirlerinde İstanbul'da yapılan İmar Faliyetleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, 1976
- KUMBARACILAR, Sedat, "Harem Hakkında Bilmediklerimiz", Hayat Tarih Mecmuası, Sayı 12, Ocak 1972
- _____ "31 Mart Vak'ası ve Yıldız Sarayı Yağması", Hayat Tarih Mecmuası, Sayı 4, 1972
- KUTAY, C., "Yıldız Sarayı'nda Onbir Sene: Bahriyeli İbrahim Paşa'nın Hatıraları", Son Havadis Gazetesi, 16 Ekim-25 Kasım 1978
- KÜÇÜKERMEN, Önder, Dünya Saraylarının Prestij Teknolojisi: Porselen Sanatı ve Yıldız Çini Fabrikası, İstanbul 1987, Sümerbank
- LAURENCE, Kelly, İstanbul, A Traveller's Companion Selected and Introduced By Laurence Kelly, Great Britain 1987
- MAYAKON, İ. Muştak, Yıldız'da Neler Gördüm, İstanbul 1940, 200+2y. 1 planş, Sertel Matbaası
- MEREY, Lemi Şevket, "Boğaziçi'ndeki Milli Saraylar'ımızın Strüktürel Koruma Problemleri" Milli Saraylar Sempozyumu Bildirileri, İstanbul 1984

- MİNASYAN, Agop, Osmanlı Sarayının Mimarlığını Yapan Balyan Sülalesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İst. 1973
- OSMAN, Nuri, Abdülhamit-i Sanî ve Devr-i Saltanatı, 2 C., İbrahim Hilmi Yayınları, İstanbul 1327 (1911)
- OSMANOĞLU, Ayşe, Babam Abdülhamid, 3. Baskı, İstanbul 1986, Kent Basımevi
- ÖZTUNA, Yılmaz, "Yıldız Sarayı", Hayat Saraylar İlavesi, İst. Baskı Tarihi yok.
- RENDİ, Günsel, "Millî Saraylarımızın Resim Sanatı Açısından Önemi", Millî Saraylar Sempozyumu Bildirileri, İst. 1984
- SEVENGİL, R.Ahmet, "Yıldız Sarayı Tiyatrosu", Devlet Tiyatrosu Dergisi, Aralık 1953
- _____
"Saray Tiyatrosu", Türk Tiyatrosu Tarihi IV, Devlet Konservatuvarı Yayınları, İst.1962
- SEVGİN, Erdoğan, "Yıldız Sarayı", Hayat Tarih Mecmuası, Cilt 1, Sayı 5, İstanbul 1966
- _____
"Şale Köşkü ve Yıldız Parkı", Hayat Tarih Mecmuası, Cilt 1, Sayı 6, İstanbul 1966
- SEVİN, Nurettin, "Geçmiş Zamanlarda Türk Tiyatrosu", Tarih Coğrafya Dünyası Dergisi, Cilt 2, Sayı 7, 1959
- SÖZEN, Metin, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, İst. 1984
- _____
"Yıldız Sarayı", Devletin Evi Saray, Sandoz Yayınları, İst. 1991
- _____
"Yıldız Sarayı ve Şale", Millî Egemenlik ve T.B.M.M., Ankara 1987
- SUAR, Semra, "Saray Ocakları", Millî Saraylar Sempozyumu Bildirileri, İst. 1984

ŞEHİSUVAROĞLU, Haluk

"Yıldız Sarayı", Resimli Tarih Mecmuası, C.2 1951/22

"Meşrutiyet Devrinin Mühim Vakalarına Sahne Olan Tarihi Bir Oda", Cumhuriyet Gazetesi, 30 Mart 1922

Yıldız Sarayı'nda Küçük Mabeyn Dairesi" Resimli Tarih Mecmuası, C.3, Sayı 27, Yıl 1952

İstanbul Sarayları, Doğan Kardeş Basımevi, İstanbul 1954

Tarihi Odalar, İstanbul 1954, Yeni Matbaa

"İstanbul'un Meşhur Binaları-Yıldız Kasrı", Cumhuriyet Gazetesi, 5 Temmuz 1952

"La Palais de Yıldız", T.T.O.K. Belleteni, Sayı 127, Ağustos 1952

"31 Mart Vakası ve Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi", Resimli Tarih Mecmuası, Cilt 3, Sayı 29, Yıl 1952

"II.Abdülhamid'in Kadınları ve Çocukları", Hayat Tarih Mecmuası, Sayı 17, Yıl 1951

"Abdülhamid'in Yıldız'daki Hususi Dairesi ve Orada Yaşayış Tarzı", Hayat Tarih Mecmuası, Sayı 22

ŞEN, Münevver,

Yıldız Sarayı Selamlık Bahçe Düzeni, Yıldız Üniversitesi Mimarlık Tarihi Yüksek Lisans Tezi, 1984

TAHSİN PAŞA,

Abdülhamid Yıldız Hatıraları, Boğaziçi Yayınları, İst.1990

TARİHİ İSTANBUL,

Yeni İstanbul Yayınları
(Basım tarihi yok)

TOKER, Metin,

"Abdülhamid'i 15 Sene Eğlendiren Adam", Cumhuriyet Gazetesi, 6 Eylül 1948

TUĞLACI, Pars,

The Role of The Balyan Family In Ottoman Architecture, İst. 1990

UŞAKLIGİL, H. Ziya, Saray ve Ötesi, İstanbul
Mürettebiye Basımevi, Cilt 1-3,
1940-1942

ZİYA, Şakir, "Yıldız Tiyatrosu", Resimli Tarih
Mecmuası, Cilt 5, İstanbul 1954

SEKİLLER LİSTESİ**FOTOĞRAFLAR LİSTESİ****Abdülhamid Albümleri****1- Yıldız Sarayı'nın Genel Görünüşü**

Sağda Yıldız (Hamidiye) Camii ve onun biraz gerisinde de Dış Karakol binası görülmektedir. Sol tarafda ise Büyük Mabeyn Köşkü vardır. Ortada görülen kapı ise Valide Kapısı'dır. Önde havuz bulunan kısım, şimdiki Barbaros caddesinin geçtiği yerdir.

İ.Ü.K. 90815-9

2- Büyük Mabeyn Köşkü

Sağ tarafta Yalnızca Sultan'ın giriş çıkışına ayrılmış Saltanat Kapısı görülmektedir. İ.Ü.K. 90867

3- Büyük Mabeyn Köşkü

Seyir Köşkü ile Büyük Mabeyn arasındaki irtibatı sağlayan koridor yapıldıktan sonra, Dış Karakol binasının bulunduğu yönden çekilmiştir. Sağda ise Valide Kapısı vardır. İ.Ü.K. 90469-28

4- Seyir Köşkü ve Büyük Mabeyn

Ortada Seyir Köşkü ile Büyük Mabeyn'i birbirine bağlayan koridor görülmektedir. İ.Ü.K. 90614-7

5- Büyük Mabeyn Köşkü Üst Kat Giriş Salonu

Köşkte verilmiş bir davet öncesi çekilmiş fotoğraf. İ.Ü.K. 90614-14

6- Büyük Mabeyn Köşkü Üst Kat İç Salonu

Köşkte verilmiş bir davet öncesinde çekilmiş bir fotoğraf. İ.Ü.K. 90614-13

7- Yıldız Hamidiye Camii

İ.Ü.K. 90853-11

8- Yıldız Hamidiye Camii

Cuma Selamlık töreni sırasında çekilmiş olan bu fotoğrafta, sol tarafda tören kitasının arakasında görülen çeşme bugün mevcut değildir. İ.Ü.K. 90815-14

9- Saat Kulesi

İ.Ü.K. 90469-30

10- Saraydan Genel Görünüş

Küçük Mabeyn Köşkü üst katından çekilmiş olan bu fotoğrafta solda Yaveran Dairesi çatısını, sağda Büyük Mabeyn Köşkünü ve arka planda Yıldız Hamidiye Camiini

görmekteyiz. Büyük Mabeyn'in önünde bulunan uzun yapı bugün yoktur. Bu yapının ismini de bilemiyoruz. İ.Ü.K. 90552-26

11- Küçük Mabeyn Köşkü

Köşkün Hasbahçede bulunan havuz yönünden görünüşü. En üst katda görülen ve kış bahçesi olarak düzenlenen kısım daha sonra yıktırılmıştır, ancak bugün tekrardan yapma başlanmıştır.

12- Harem Kapısı

Küçük Mabeyn Batı cephesi önünden çekilmiştir. İ.Ü.K. 90552-5

13- Küçük Mabeyn Köşkü Alt Kat Salonu

Yemek salonu olarak düzenlenmiş Küçük Mabeyn Köşkü'nün bu alt kat salonunda, Sultan Abdülhamid'e tahttan indirilme kararıyla tebliğ edilmiştir. İ.Ü.K. 90552-10

14- Küçük Mabeyn Köşkü'nün En Üst Katında Bulunan Kış Bahçesi

İ.Ü.K. 90552-24

15- Silahhane ve Arabacılar Binaları.

İ.Ü.K. 90552-24

16- Hasbahçe'den görünüş.

Bu fotoğraf Cihannüma Köşkü'nden çekilmiştir ve solda da Güzel Sanatlar Binası görülmektedir. İ.Ü.K. 90817-1

17- Hasbahçe'de Güzel Sanatlar Binası ile Kışlık Kameriye Köşkü.

İ.Ü.K. 90817-2

18- Cihannüma Köşkü

İ.Ü.K. 90815-24

19- Cihannüma Köşkü

Dışbahçe (Yıldız Parkı) de bulunan Çadır Köşkü önünden çekilmiştir. İ.Ü.K. 90469-23

20- Hasbahçe'den Görünüş

Sol tarafda Kışlık Kameriye Köşkü, yan tarafında namazgah ve III.Selim çeşmesi bulunmaktadır. İ.Ü.K. 90468-3

21- Valide Sultan Köşkü (Hünkar Dairesi)

Valide Sultan Köşkü'nün bittiği yerde ve köprünün arkasında bulunan bağıdatı yapı Hususi Dairedir. İ.Ü.K. 90468-19

22- Hünkar Hamamı ve Önündeki Kaskad

Sol taradaki Hünkar Hamamının yanında bulunan camekanın yerine, daha sonraki yıllarda Küçük Mabeyn Köşkü inşa edilmiştir. İ.Ü.K. 90468-23

23- Hususi Daire

Solda Sultan Abdülhamid'in Hususi Dairesi, sağda ise harem bölümü yapılarına irtibatı sağlayan koridor görülmektedir.

İ.Ü.K. 90468-35

24- Hasbahçe'deki köprülerden biri.

İ.Ü.K. 90468-6

25- Dışbahçe' (Yıldız Parkı) den görünüş

İ.Ü.K. 90867-1

26- Saray Bahçesinden Görünüş

Havuzdaki kuşulu fıskiye şimdi Dolmabahçe Sarayı giriş avlusunda bulunmaktadır. İ.Ü.K. 90867-3

27- Kadınefendiler Dairesi

Harem bölümünde bulunan bu binanın üzerine daha sonra bir kat daha ilave edilmiştir. İ.Ü.K. 90853-41

28- Saray Marangozhanesi

İ.Ü.K. 90552-70

29- Limonluk Serası

İ.Ü.K. 90552-6

30- Saray Silahlarının Muhafaza Edildiği Bina

Sonraki yıllarda bu bina Kütüphane olarak

kullanılmıştır. (Bknz.31 no'lu fotoğraf)İ.Ü.K. 90468-30

31- Saray Kütüphanesi

Önceleri Saray Silahhanesi olan bu bina, daha sonra kütüphane olarak kullanılmıştır. (Bknz.30 no'lu fotoğraf) İ.Ü.K. 90552-62

32- Çini Atölyesi

İ.Ü.K. 90815-1

33- Çini Atölyesi içi

İ.Ü.K. 90815-4

34- Saray Bahçesinden Görünüş

Hasbahçe ile Dışbahçe'yi birbirinden ayıran duvar yapılmadan önce çekilmiş fotoğraf.

İ.Ü.K. 90468-17

35- Çadır Köşkü

İ.Ü.K. 90815-17

Arkada Orhaniye Kışlası görülmektedir. Solda uzaktan görülen yapı ise Cihannüma Köşkü olabilir.

36- Talimhane Köşkü

Bugün bu köşk mevcut değildir.

İ.Ü.K. 90815-15

37- Şale Köşkü

Dışbahçede yer alan sarayın en büyük ve gösterişli binasıdır.

İ.Ü.K. 90853-26

38- Şale Köşkü

İ.Ü.K. 90469-2

39- Şale Köşkü Büyük Salonu

İ.Ü.K. 90469-2

40- Şale Köşkü Yemek Salonu

İ.Ü.K. 90836-1

41- Saatli Köşk

Bu Köşk bugün mevcut değildir. İ.Ü.K. 90867-4

42- Saray Ahırları (İstabl-ı Amire-i Ferhan)

İ.Ü.K. 90552-1

Yağlıboya Tablolar

İstanbul Resim Ve Heykel Müzesi

43- "Yıldız Sarayı'nda Köşkler"

Hilmi Kasımpaşalı (1867-?)

Tuval üzerine yağlıboya 89x116 cm.

Bknz. Fotoğraf 22 (Abdülhamid Albümleri)

44- "Yıldız Sarayı Bahçesinde Kameriye"

Ahmet Ziya Şamlı (?-?)

Tuval üzerine yağlıboya 73x92 cm.

Bknz fotoğraf 17 (Abdülhamid Albümleri)

45- "Yıldız Sarayı Bahçesinde Çamlar ve Köşkler"

Ahmet Ragıp (1871-?)

Tuval üzerine yağlıboya 73x92 cm.

Bknz. Fotoğraf 35 (Abdülhamid Albümleri)

46- "Yıldız Sarayı Bahçesinden Bakış"

Salih Molla Aşki (1869-?)

Tuval üzerine yağlıboya 73x92 cm.

Bknz. Fotoğraf 16 (Abdülhamid Albümleri)

47- "Yıldız Sarayı Bahçesinde Köşkler"

Fahri (?-?)

Tuval üzerine yağlıboya 81x100 cm.

Buradada havuzun gerisinde Valide Sultan Köşkü, Hususi Daire ve en geride ise Şale Köşkü görülmektedir.

48- "Yıldız Sarayı Bahçesinde Yapay Göl"

Giritli Hüseyin (1873-?)

Tuval üzerine yağlıboya 73x92 cm.

49- "Yıldız Sarayı Bahçesi Çadır Köşkü"

Darüşşafakalı Şevki (1869-?)

Tuval üzerine yağlıboya 73x92 cm.

Bknz. Fotoğraf 36 (Abdülhamid Albümleri)

50- "Yıldız Sarayı Bahçesinde Bir Yol"

Vidinli Osman Nuri (1871-?)

Tuval üzerine yağlıboya 73x92 cm.

Solda görülen köşkün hangi yapı olduğunu bilemiyoruz ama görülen yapı Şale olabilir.

51- "Yıldız Sarayı Bahçesinden"

Hüseyin Zekai Paşa (1860-1919)

Tuval üzerine yağlıboya 97x129 cm.

Arkada Şale Köşkü görülmektedir.

52- "Yıldız Sarayı Bahçesinden"

Sanatçısı bilinmiyor.

Tuval üzerine yağlıboya 90x129 cm.

Saatli Köşk Bknz. Fotoğraf 41 (Abdülhamid Albümleri)

53- "Kuğulu Fıskiye"

Tuval üzerine yağlıboya

Bknz. Fotoğraf 26 (Abdülhamid Albümleri)

54- "Yemek Salonu"

Şefik 19. yüzyıl başları

Tuval üzerine yağlıboya 69x89 cm.

Şale Köşkü'nden yemek salonu

55- "Yıldız Sarayı'nda Köşkler"

Anonim

Tuval üzerine yağlıboya

Küçük gölün kenarında solda götülen yapı Hünkar dairesidir

Yeni Çekilmiş Fotoğraflar**56- Yıldız (Hamidiye) Camii Saat Kulesi. 07.1992**

- 57- Yıldız (Hamidiye) Camii ön cephesi / Restorasyon sonrası. 07.1992
- 58- Yıldız (Hamidiye) Camii pencere şebekelerinden ayrıntı. 07.1992
- 59- Koltuk Kapı. 08.1991
- 60- Saltanat Kapısı. 08.1991
- 61- Valide Sultan Kapısı. 08.1991
- 62- Harem Kapısı. 08.1991
- 63- Büyük Mabeyn, Seyir Köşkü ve ikisini birbirine bağlayan koridor. 10.1992
- 64- Saltanat Kapısı ve Büyük Mabeyn giriş cephesi. 07.1992
- 65- Büyük Mabeyn girişi. 07.1992
- 66- Büyük Mabeyn içindeki mobilyalardan. 07.1991
- 67- " " " " "
- 68- Büyük Mabeyn odalarından biri "
- 69- Küçük Mabeyn çatısından Valide Kapı, Kuşhane Mutfağı, Silahhane, Arabacılar ve önde Yaveran Dairesi, Abdülhamid Atölyeleri ve Güzel Sanatlar Binaları görülmektedir. 07.1991
- 70- Büyük Mabeyn çatısından Yaveran Dairesi, Güzel Sanatlar Binası. 07.1991
- 71- Büyük Mabeyn çatısından Yaveran Dairesi. 07.1991
- 72- " " " Harem Kapısı ve Küçük Mabeyn. 07.1991
- 73- Hasbahçeden Küçük Mabeyn ve kaskad. 07.1991
- 74- Küçük Mabeyn giriş katı ve üst kata çıkan merdivenler. 07.1991
- 75 - Küçük Mabeyn üst kat odalarından. 07.1991
- 76- Küçük Mabeyn iç odalarının birinden duvar süslemesi. 07.1991
- 77- Büyük Mabeyn çatısından Harem Kapısı, Küçük Mabeyn, Valide Sultan Köşkü ve en geride Şale. 07.1991
- 78- Küçük Mabeyn çatısından Valide Sultan Köşkü, Vahdettin Köşkü, Müsahip Ağalar, Tiyatro ve Şale.

07.1991

79- Valide Sultan Köşkü. (Hünkar Dairesi) 07.1991

80- " " " " "

81- Tiyatro giriş Kapısı. 07.1991

82- Tiyatro, geçiş koridoru ve Gedikli Cariyeler.
07.1991

83- Küçük Mabeyn çatısından Hanım Sultanlar Dairesi.
07.1991

84- Hünkar Dairesi ve sonradan kapatılmış geçiş.
07.1992

85- Çit Köşkü girişi (bugün İslam Tarih, Sanat ve Kültür
Araştırma Merkezi Kitaplığı olarak kullanılmaktadır.)
08.1991

86- Silahhane binası girişlerinden. 08.1991

87- Silahhane binası, güneyde iki kat olan bölümü.
08.1991

88- Güzel Sanatlar Binası / Hasbahçe'den. 08.1991

89- " " " " "

90- Hasbahçe'den Küçük Mabeyn, çinili koridor, Kaskad
Köşkü, Hünkar Hamamı. 07.1991

91- Çinili Koridordan ayrıntı. 07.1991

92- Hasbahçe'deki Namazgah ve Kışlık Kameriye Köşkü.
07.1991

93- Hasbahçe'deki Kışlık Kameriye Köşkü. 07.1991

94- " " " " "

95- Kebap Köşkü (Ada Köşkü) ve yanındaki köprü.
07.1991

96- " " " ve duvarında bulunan
resimlerin restorasyon sonrası görünüşü. 07.1991

97- Kızlarağası Dairesi önünde bulunan köprü ve kaskad.
07.1991

98- Hasbahçe'den Köprü. 07.1991

99- " " " "

- 100- Cihannüma Köşkü girişi / Restorasyon sırasında.
07.1991
- 101- " " " " "
07.1991
- 102- " " üst kata çıkan merdiven. 07.1991
- 103- Hasbahçe'den Şale'ye geçişi sağlayan kapı ve Şale
Köşkü. 07.1991
- 104- Kızlarağası Dairesi. 08.1991
- 105- Harem bölümü yapıları / Cariyeler Dairesi. 08.1991
- 106- Kadınefendiler Dairesi ve bağlantı koridoru.
08.1991
- 107- " " " " "
- 108- " " " "
"
- 109- " " ve Cariyeler dairesi ile
aradaki bağlantı koridoru. 08.1991
- 110- Harem bölümü. 08.1991
- 111- Cariyeler Hamamı. 08.1991
- 112- " " "
- 113- Harem Bölümünde bulunan çini ocaklardan biri.
08.1991
- 114- " " " " " " "
- 115- " " " " " " "
- 116- Çit Kasrı'nda bulunan çini sobalardan bir örnek.
08.1991
- 117- Kızlarağası Dairesi'nde bulunan çini sobalardan bir
örnek. 08.1991
- 118- Küçük Mabeyn Dairesi'nde bulunan çini sobalardan
bir örnek. 08.1991
- 119- Çit Köşkü'nde bulunan aynalardan bir örnek.
08.1991
- 120- Harem Kapısı yanında bulunan II.Abdülhamid tuğralı
büyük çeşme. 08.1991
- 121- Yaveran Dairesi bitiminde bulunan II.Abdülhamid

tuğralı çeşme. 08.1991

122- Küçük Mabeyn karşısında bulunan Limonluk serası
içinden. 08.1991

123- Bugün Dolmabahçe Sarayı bahçesinde bulunan kuşulu
fıskiye. 07.1992

124- Malta Köşkü. 07.1992

HARİTALAR LİSTESİ

1- "Yıldız Sarayı Yapılar Topluluğu"
Dolmabahçe Sarayı'nda hazırlanmıştır.

2- "Yıldız Sarayı Batısındaki Yerleşmeyi Gösteren
Harita"
İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndan.
912-563
PER / 1922

3- "Yıldız Sarayı Batısındaki Yerleşmeyi Gösteren
Harita"
İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndan.
912-563
PER / 1922

4- "Yıldız Sarayı Arazisi ve çevresini Gösteren Harita"
İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndan.
Alman Mavisi 912-563
IST / RUM A/15 1926

5- "Yıldız Sarayı, Malta Kışlası ve Yıldız Camii'ni
Gösteren Harita"
İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndan.
912-563 IST
D 14/1 1913

6- "Yıldız Sarayı Yapılarını gösteren Harita"
İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndan.
912-563 IST
D/14 1913-1914

7- "Yıldız Çini Fabrikası'nın eski ve Yeni Planı"
Proje: Raimondo D'Aranco
Önder Küçükerman'ın Dünya Saraylarının Prestij
Teknolojisi: Porselen Sanatı ve Yıldız Çini Fabrikası
adlı kitabının 174. ve 175. sayfalarından alınmıştır.

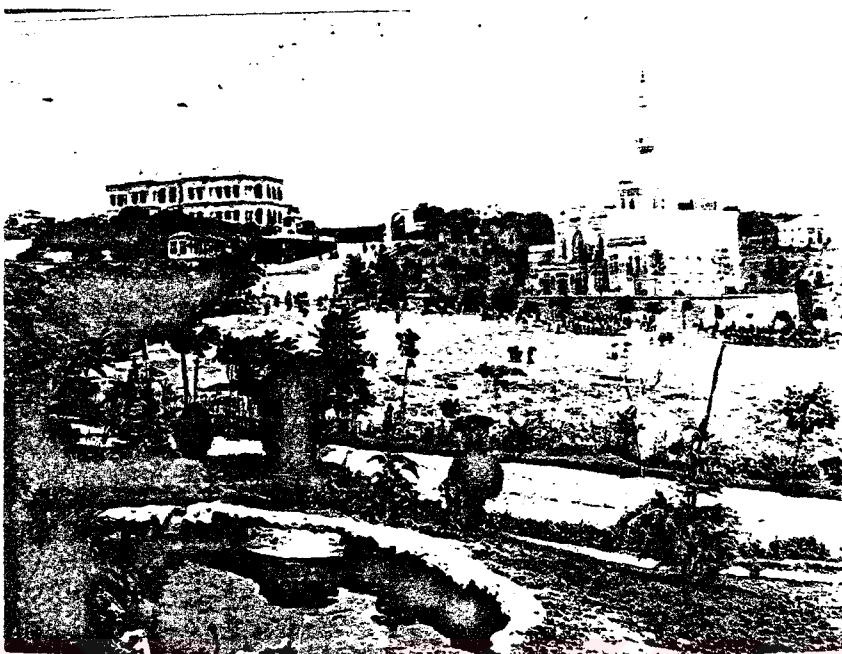
8- "İstanbul'da Yıldız Sarayı Bahçesinde Kurulmuş Olan

Çini Fabrikası ile Çevresinde Yer Alan Ünlü Saray Ve
Yapıların 1918 Yılındaki Durumunu Gösteren Harita"
Eser: Şehremaneti Harita Şubesi Müdürü Mühendis Necip.

9- "Harp Akademileri Yerleşme Planı"
Harp Akademileri Yıllığı'ndan alınmıştır.

10- "Yıldız Üniversitesi Yerleşim Planı"
Yıldız Üniversitesi'nden alınmıştır.

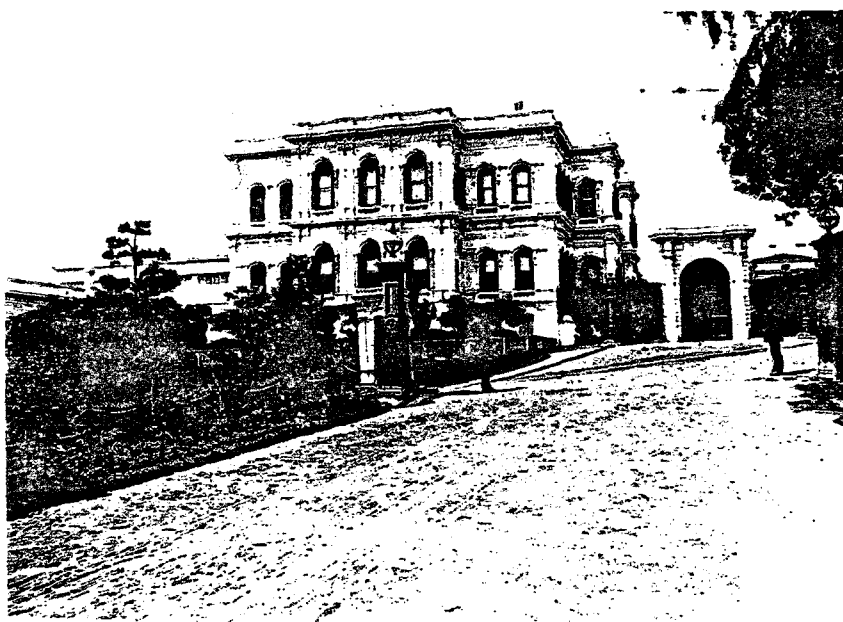

Fotoğraf - 1

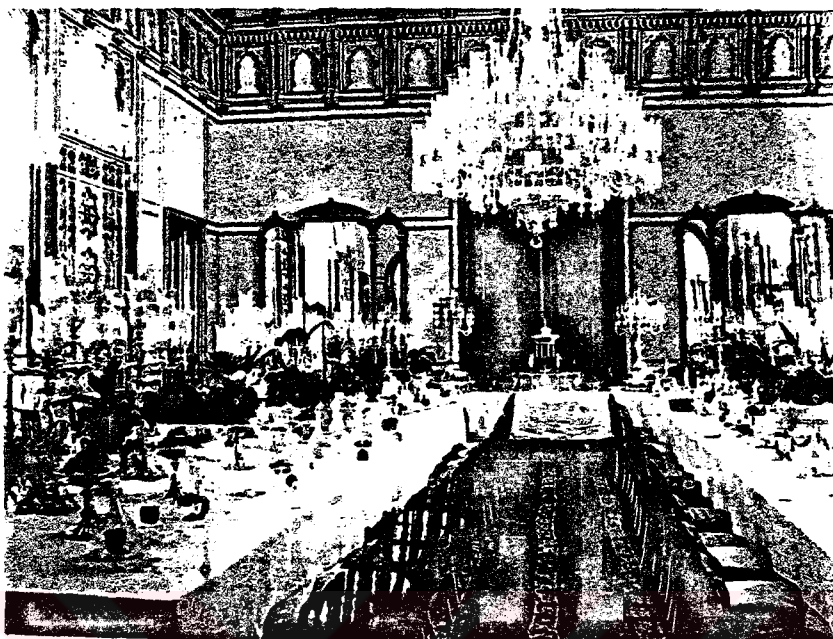
Fotoğraf - 2

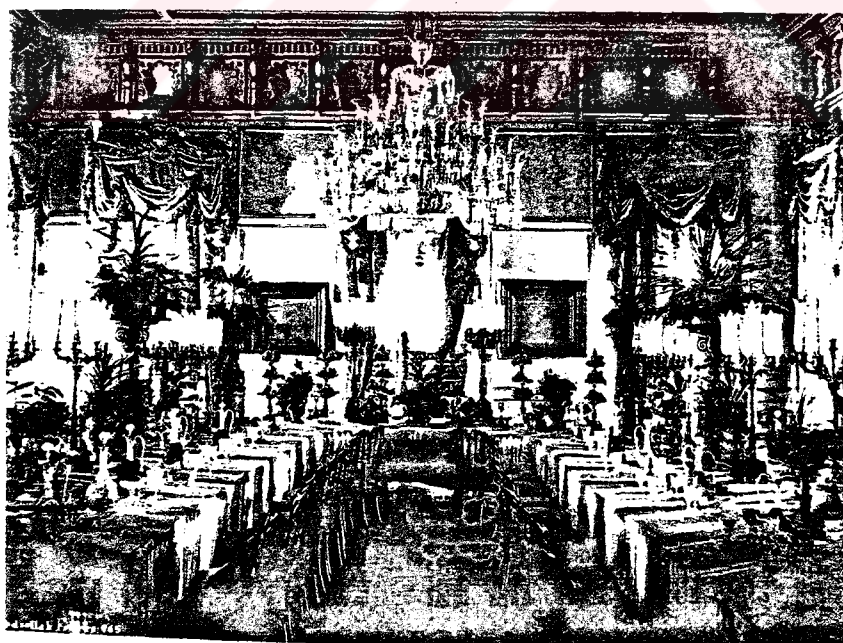
Fotoğraf - 3

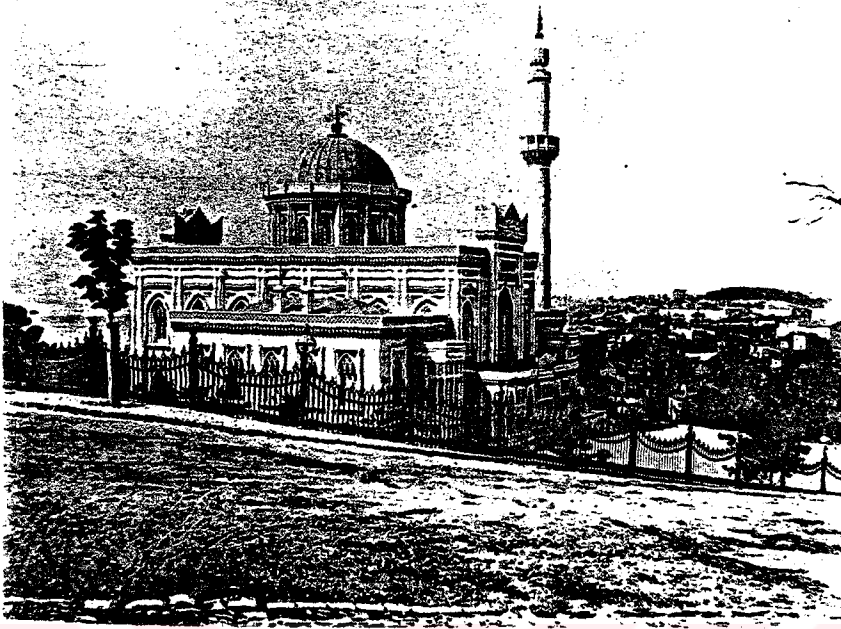
Fotoğraf - 4

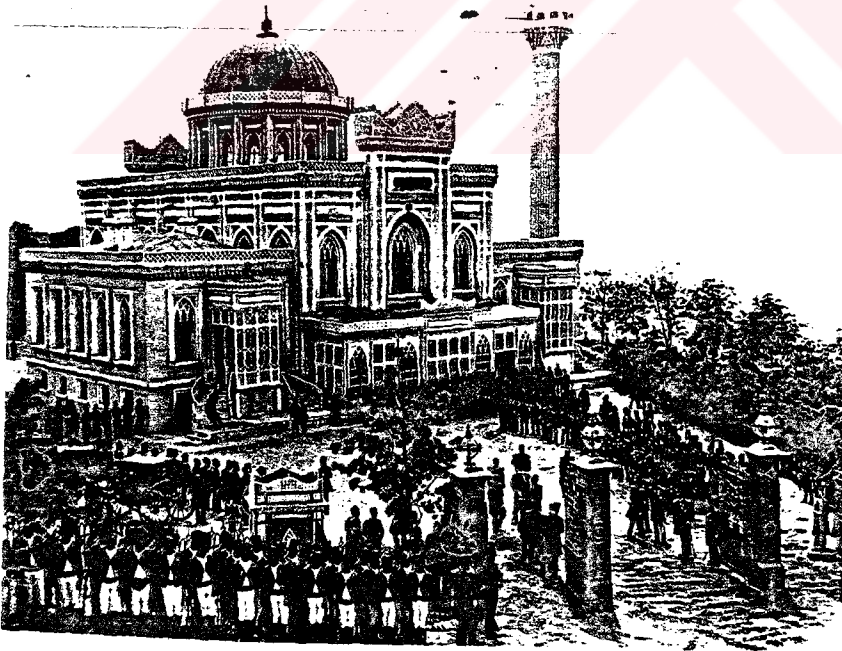
Fotograf - 5

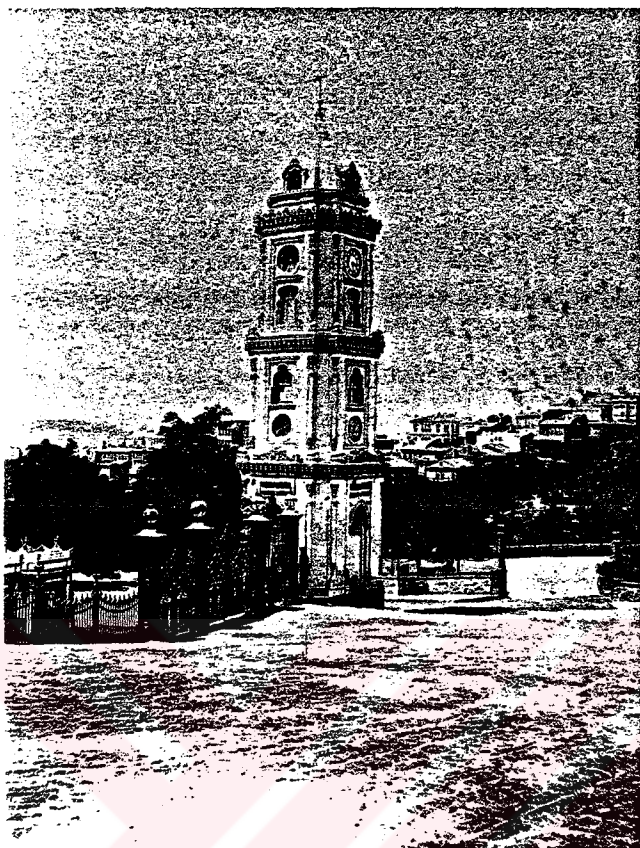
Fotograf - 6

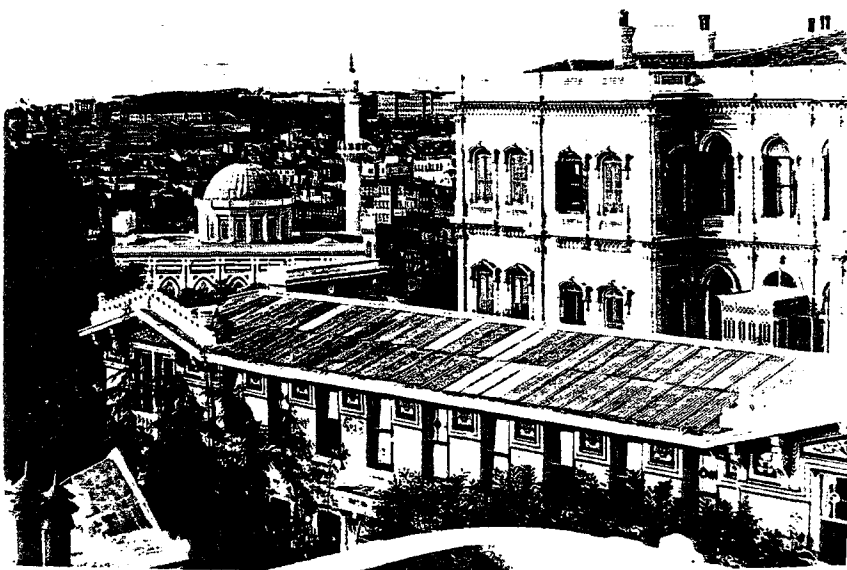
Fotoğraf - 7

Fotoğraf - 8

Fotoğraf - 9

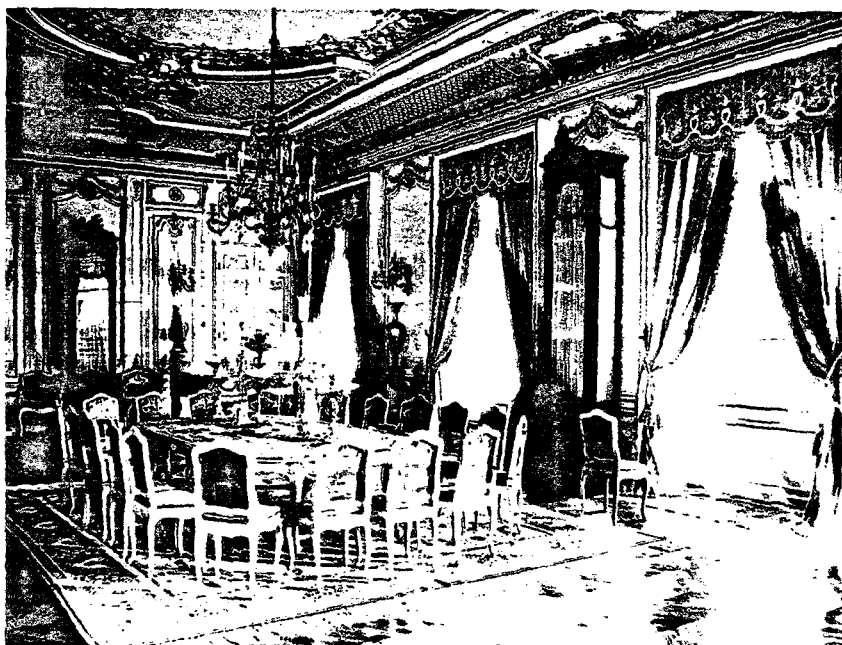
Fotoğraf - 10

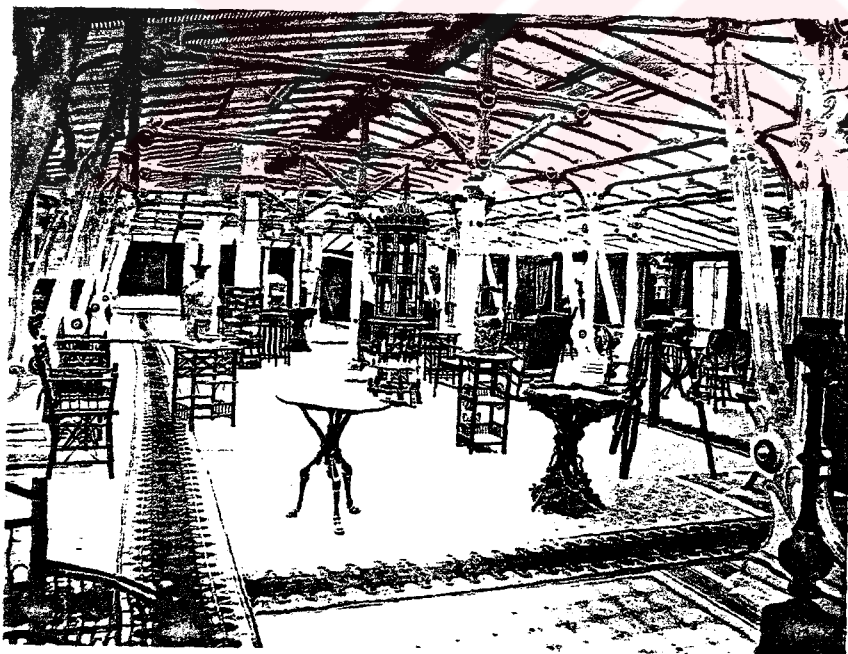
Fotoğraf - 11

Fotoğraf - 12

Fotoğraf - 13

Fotoğraf - 14

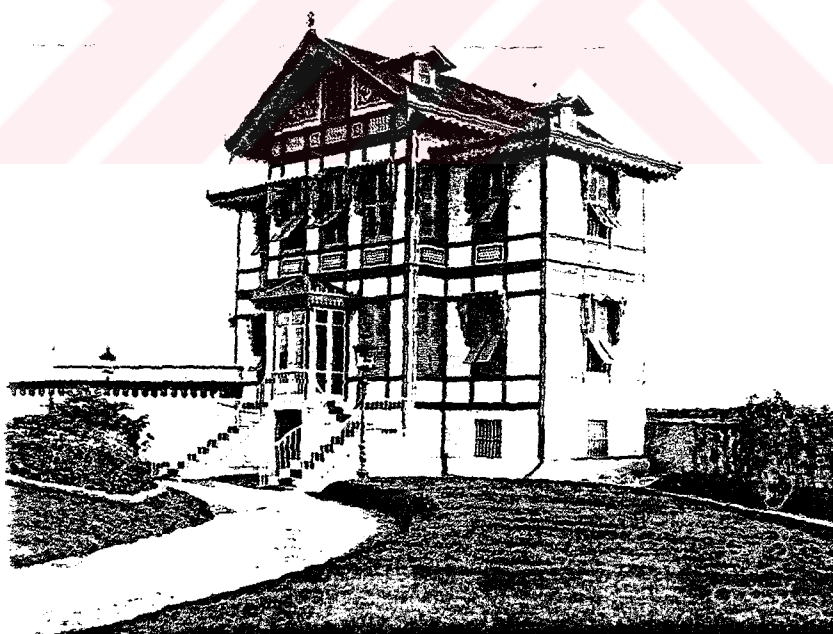
Fotoğraf - 15

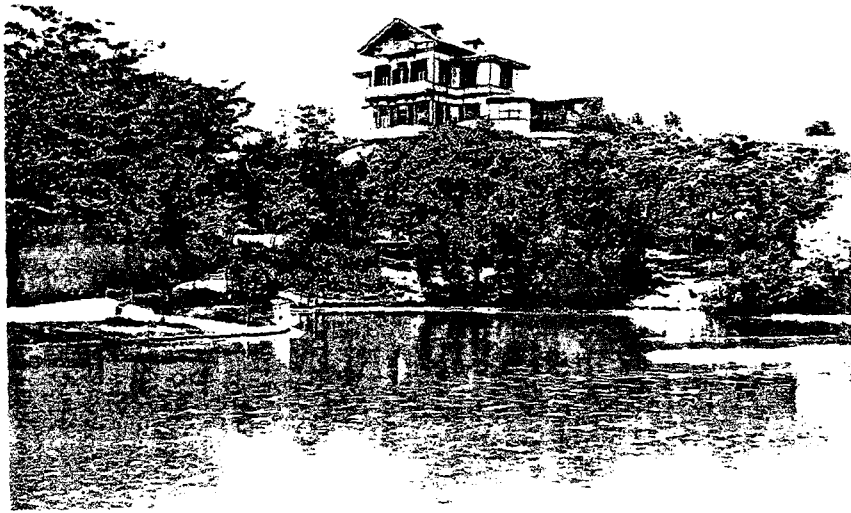
Fotoğraf - 16

Fotoğraf - 17

Fotoğraf - 18

Fotoğraf - 19

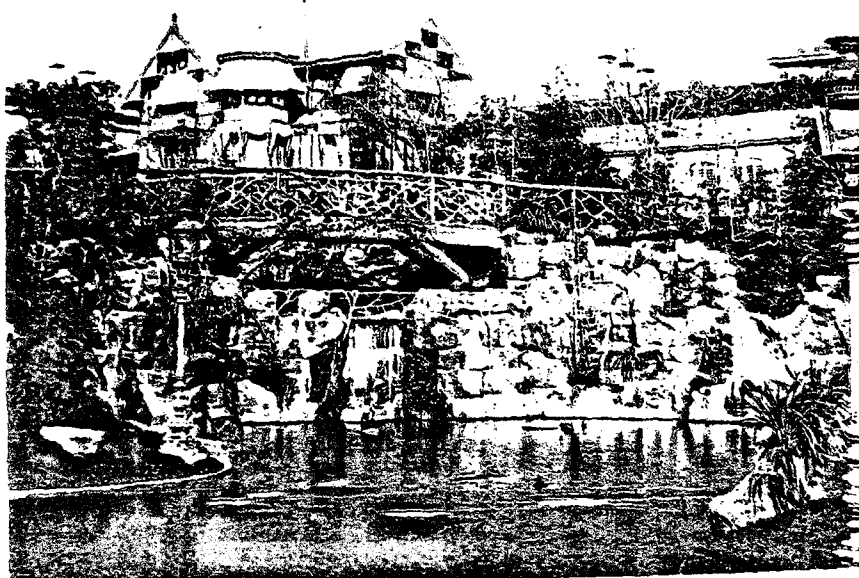
Fotoğraf - 20

Fotoğraf - 21

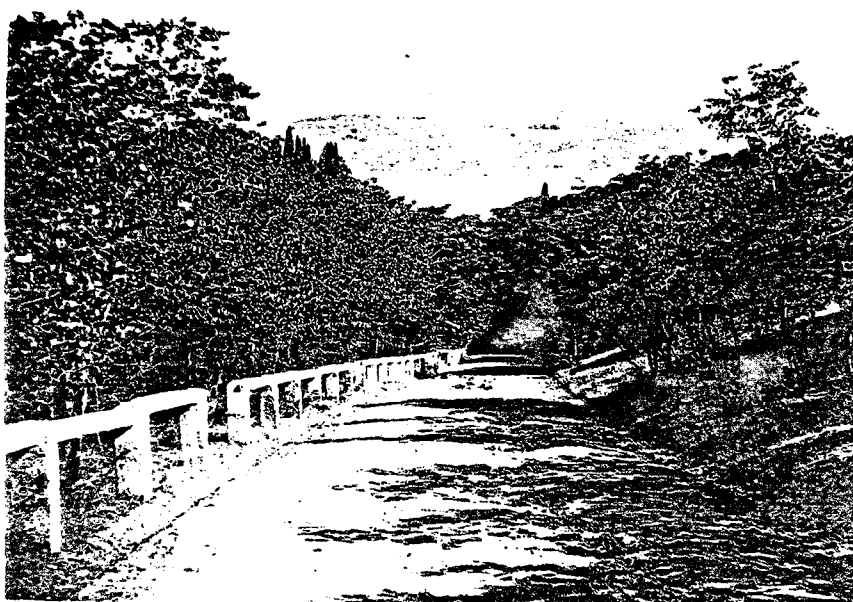
Fotoğraf - 22

Fotoğraf - 23

Fotoğraf - 24

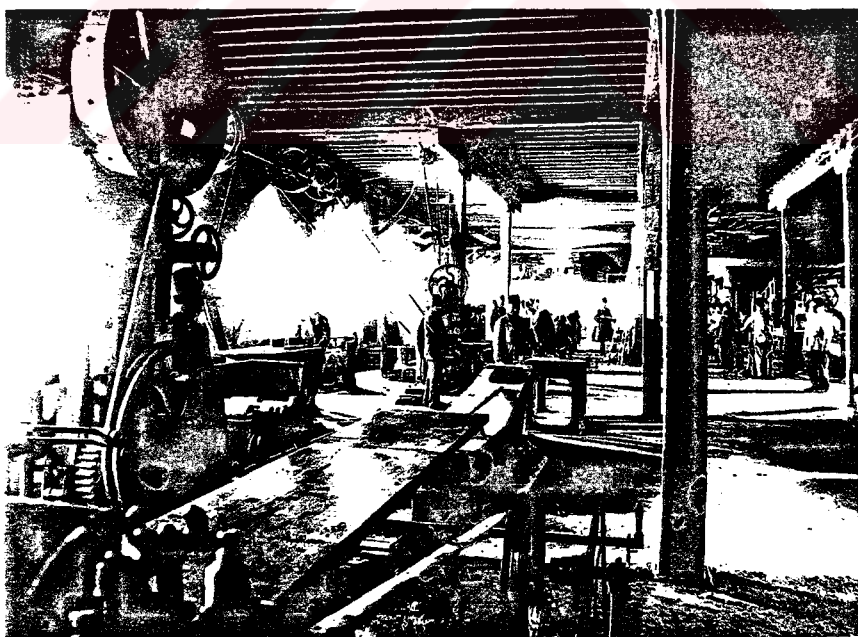
Fotoğraf - 25

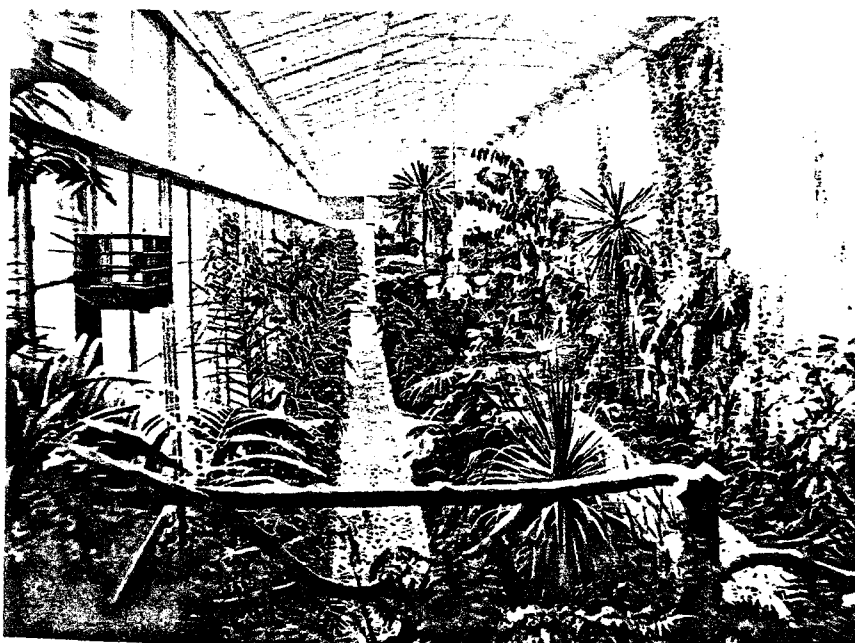
Fotoğraf - 26

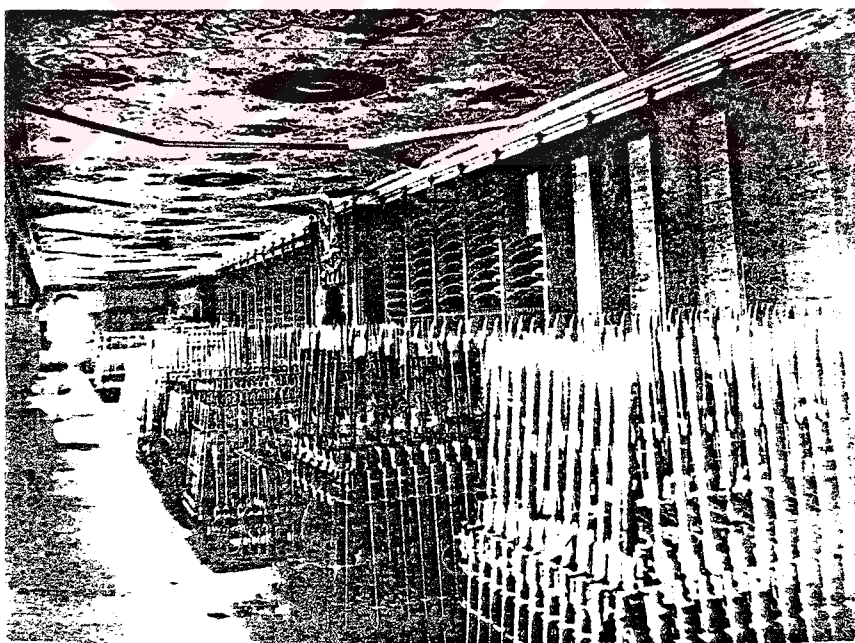
Fotoğraf - 27

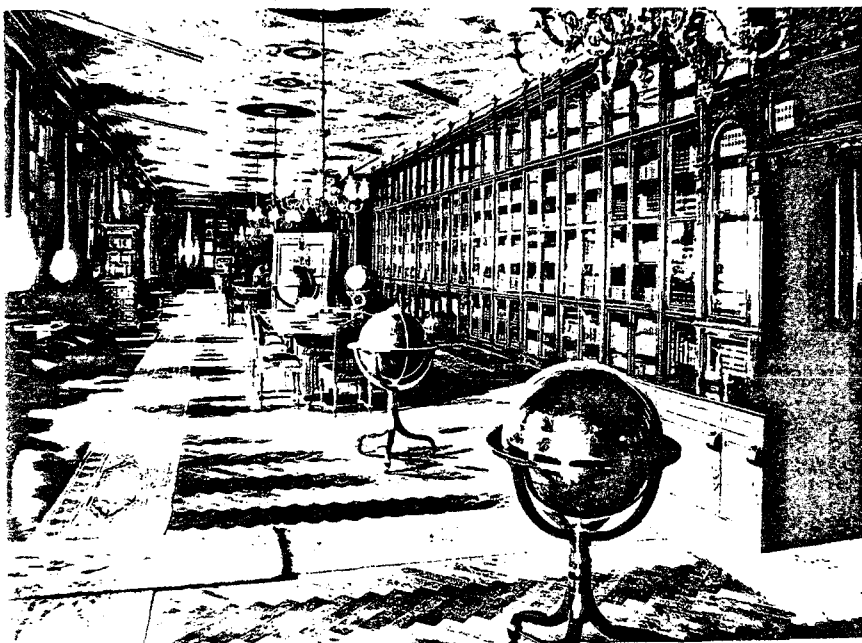
Fotoğraf - 28

Fotoğraf - 29

Fotoğraf - 30

Fotoğraf - 31

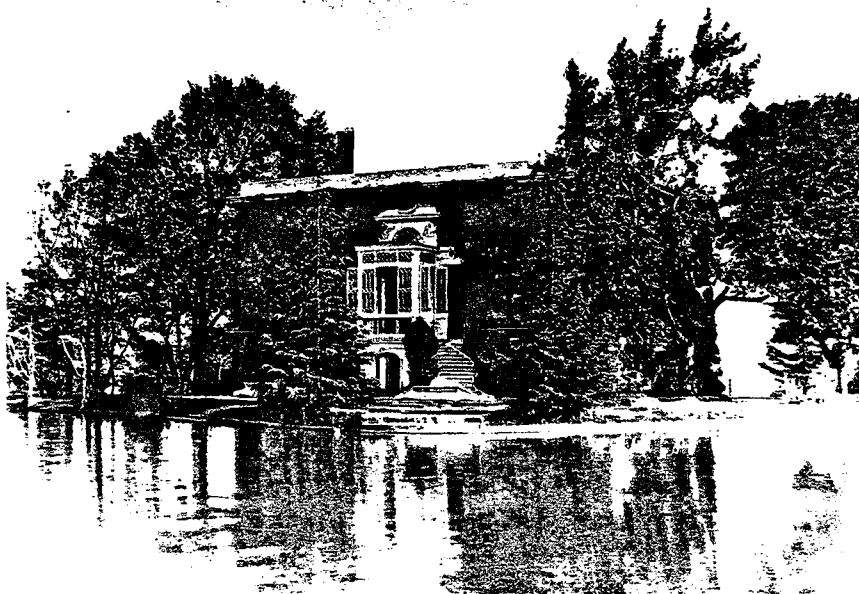
Fotoğraf - 32

Fotoğraf - 33

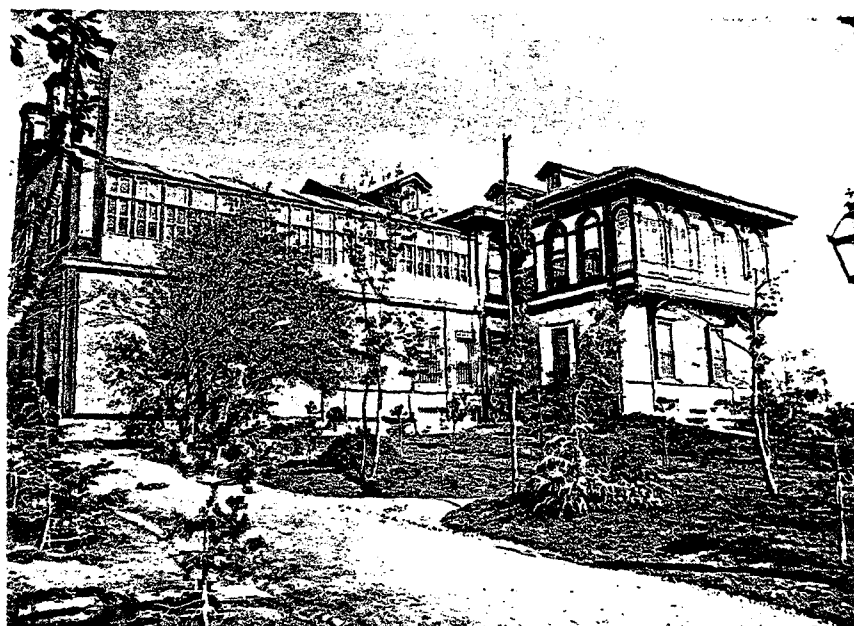
Fotoğraf - 34

Fotoğraf - 35

Fotoğraf - 36

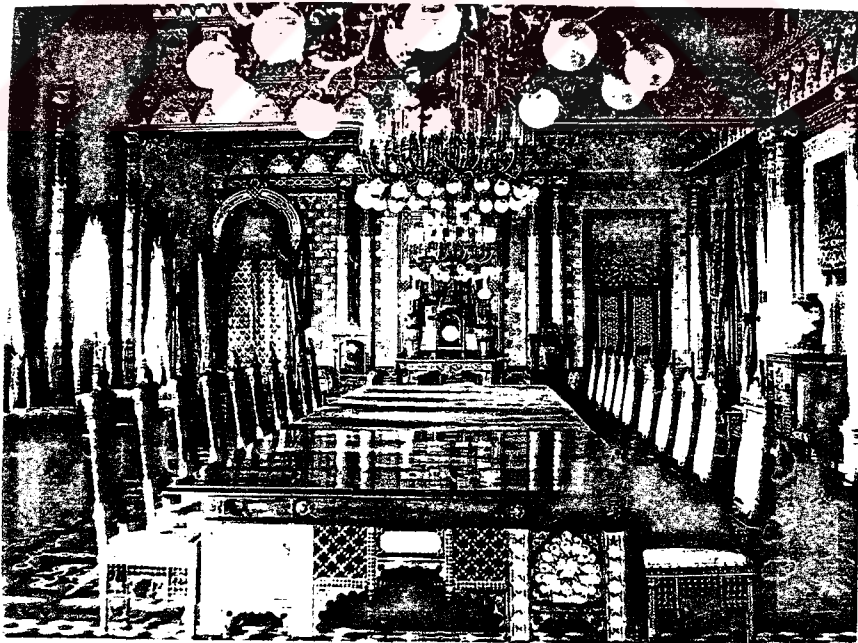
Fotoğraf - 37

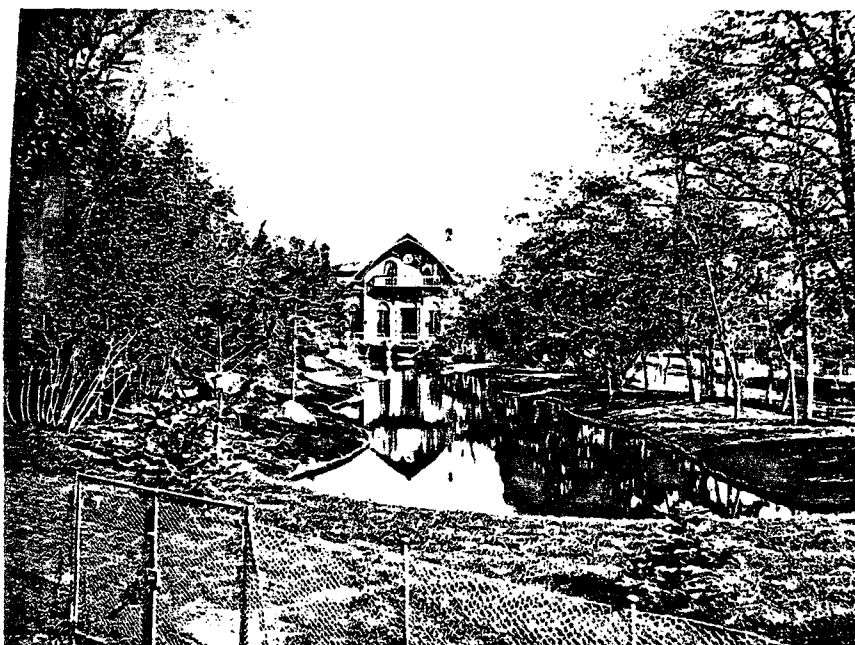
Fotoğraf - 38

Fotoğraf - 39

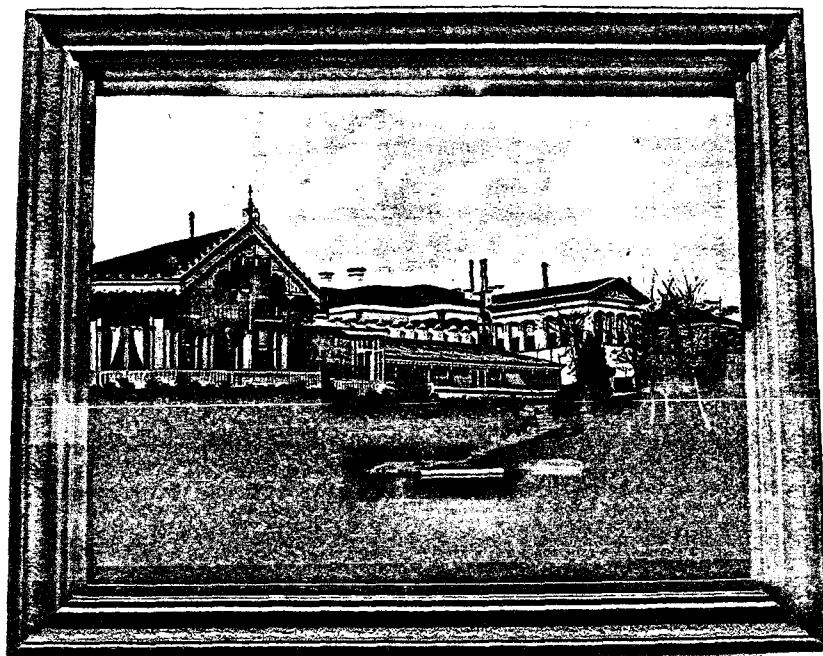
Fotoğraf - 40

Fotoğraf - 41

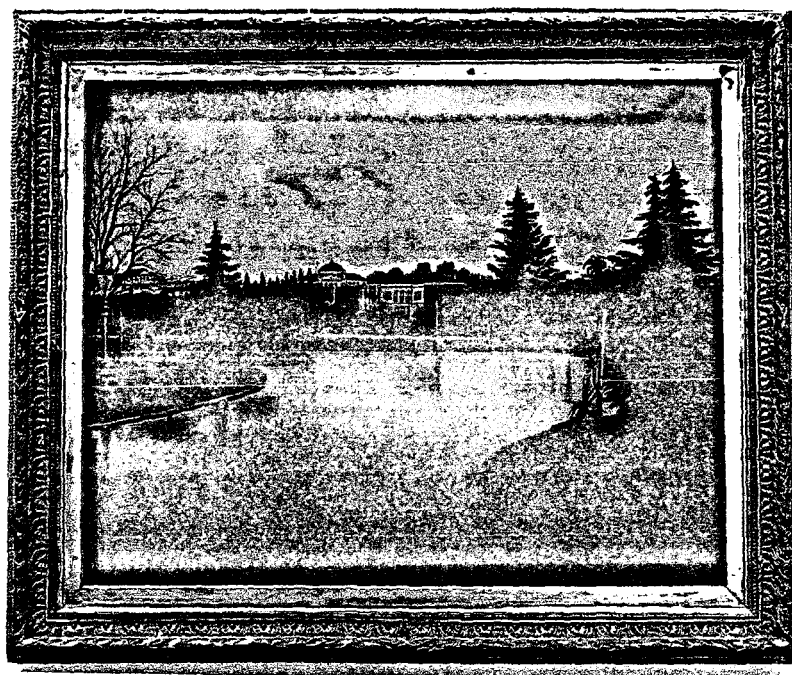
Fotoğraf - 42

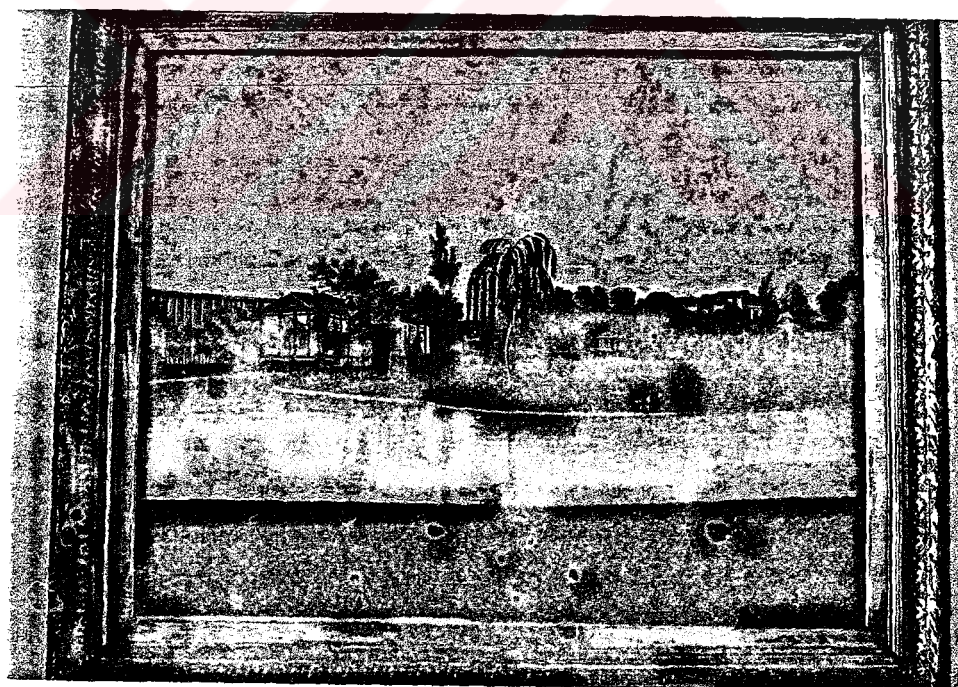
Fotoğraf - 43

Fotoğraf - 44

Fotoğraf - 45

Fotoğraf - 46

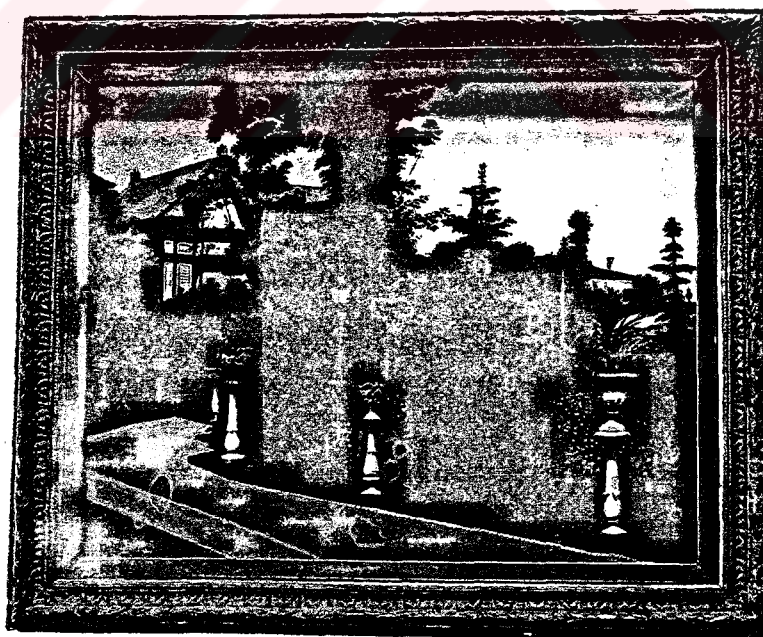
Fotoğraf - 47

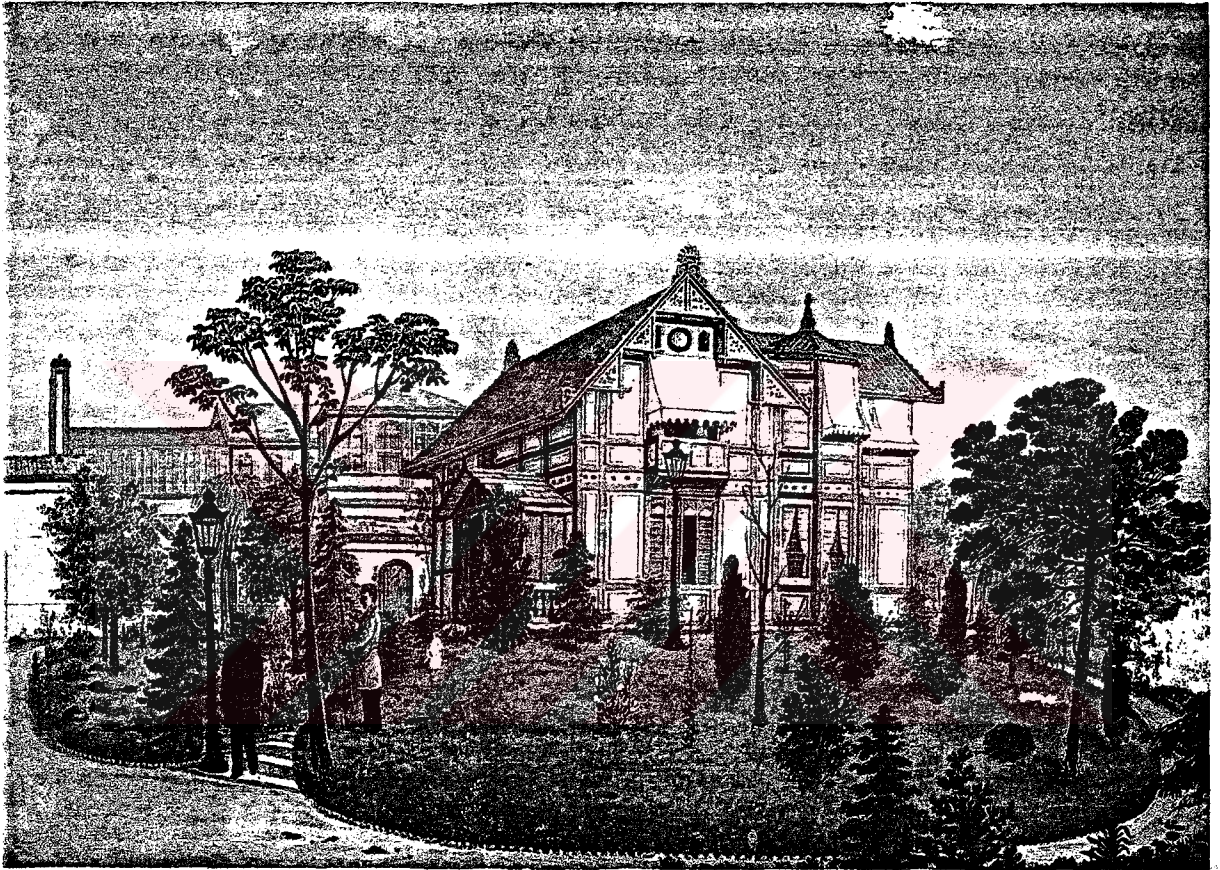
Fotoğraf - 48

Fotoğraf - 49

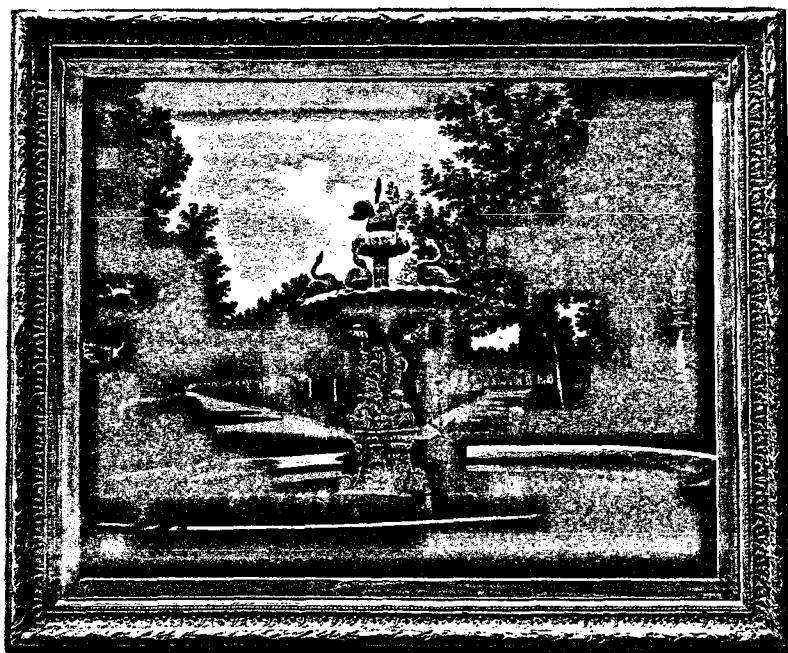
Fotoğraf - 50

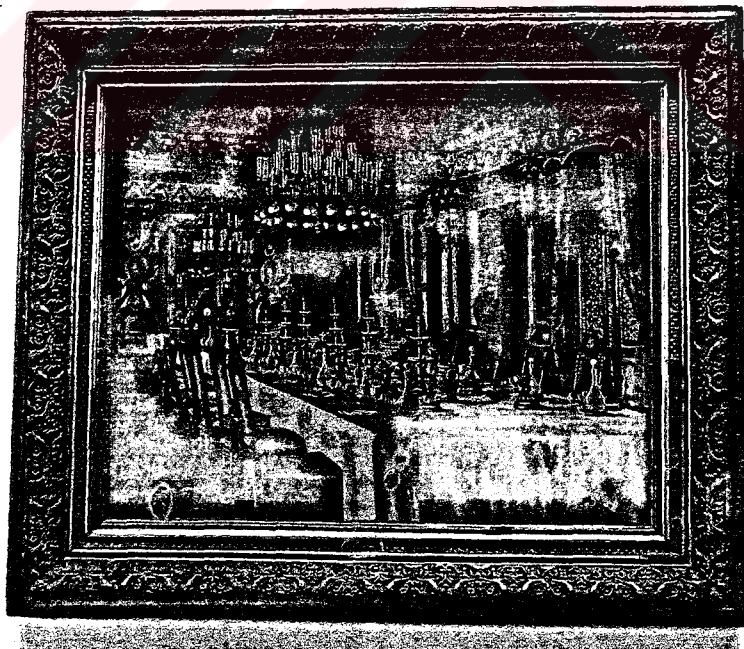
Fotoğraf - 51

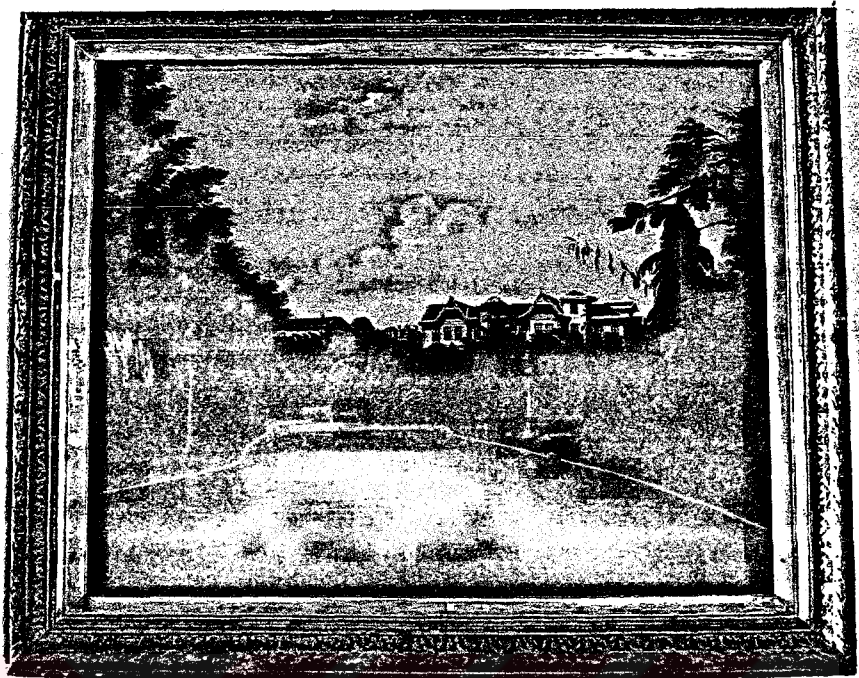
Fotoğraf - 52

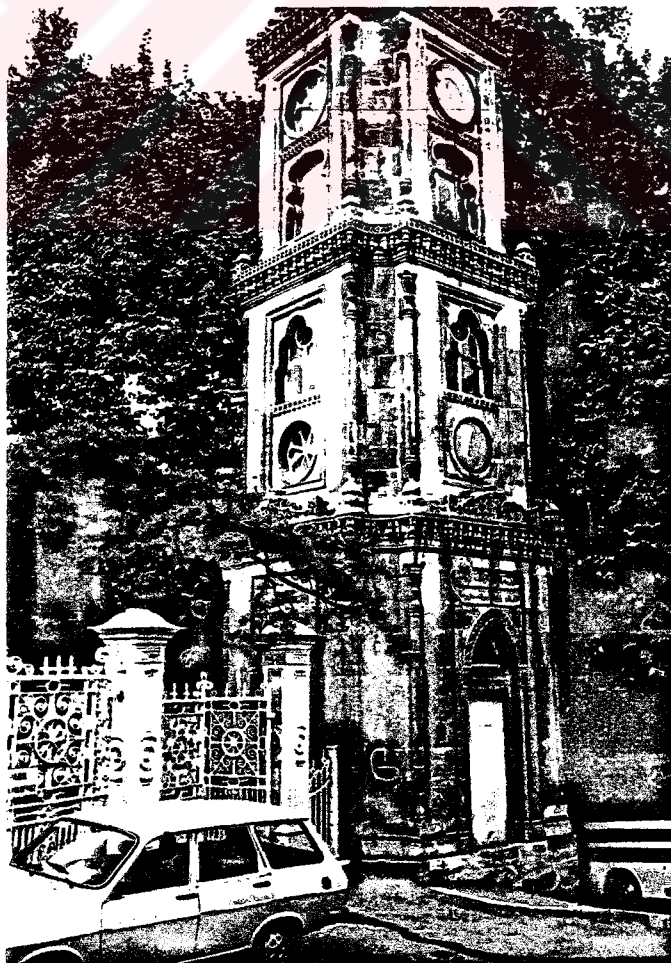
Fotoğraf - 53

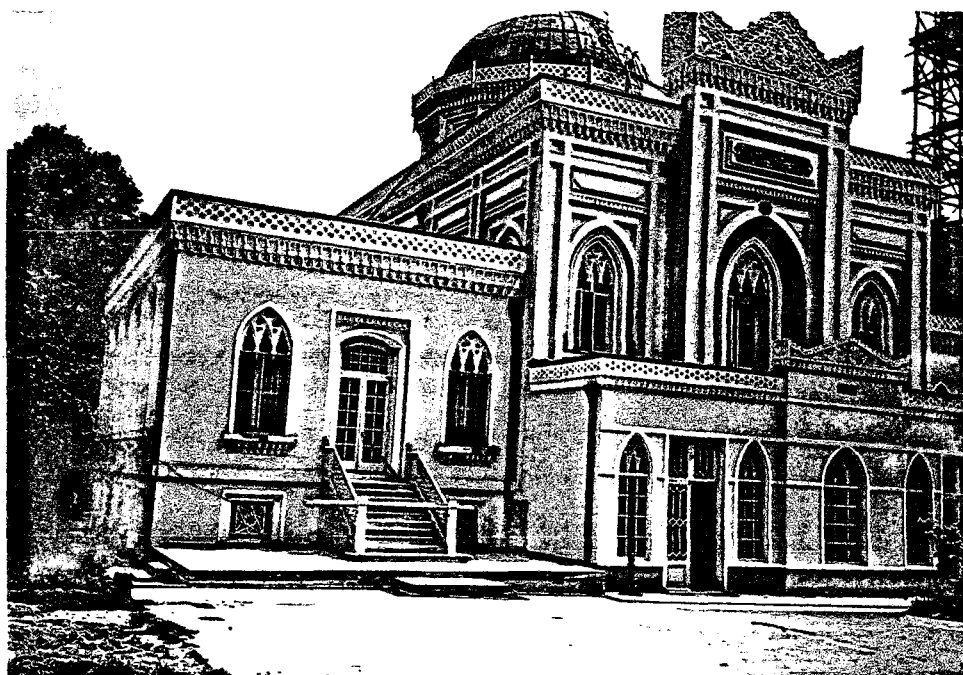
Fotoğraf - 54

Fotoğraf - 55

Fotoğraf - 56

Fotoğraf - 57

Fotoğraf - 58

Fotoğraf - 59

Fotoğraf - 60

Fotoğraf - 61

Fotoğraf - 62

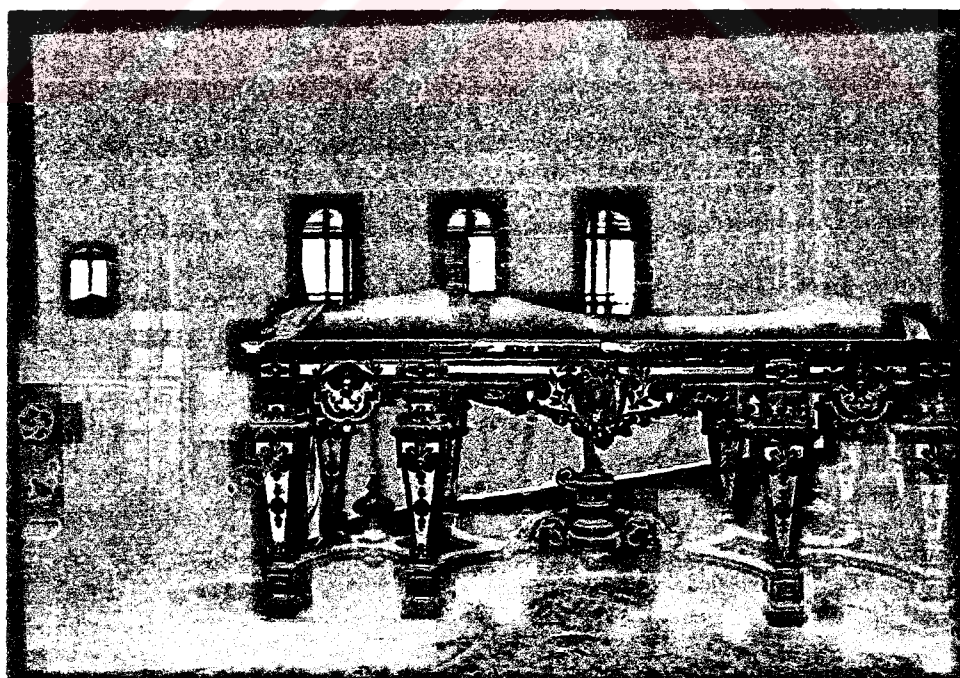
Fotoğraf - 63

Fotoğraf - 64

Fotoğraf - 65

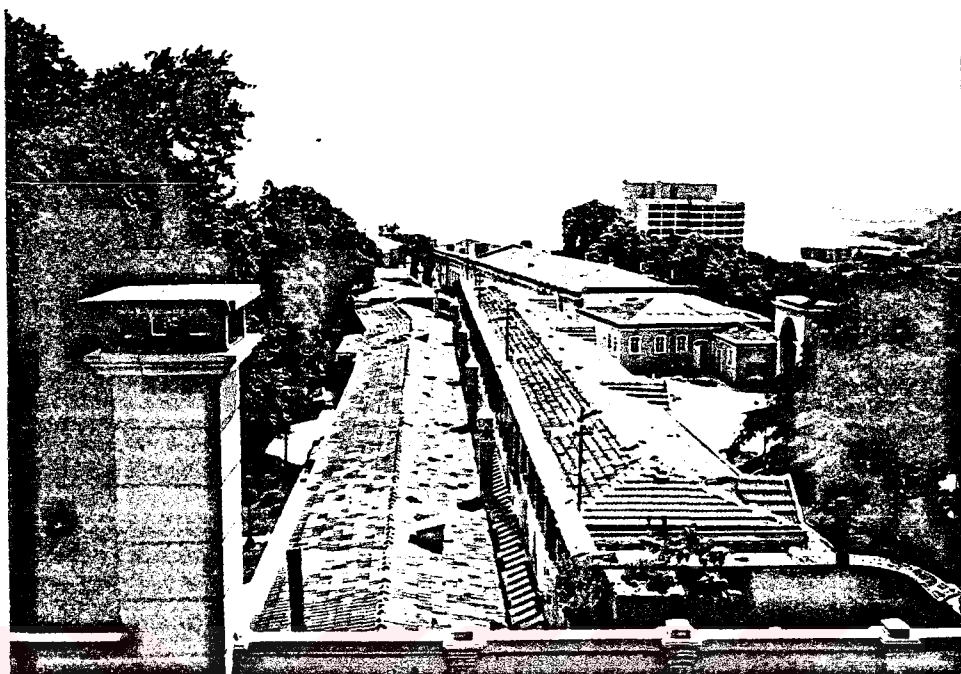
Fotoğraf - 66

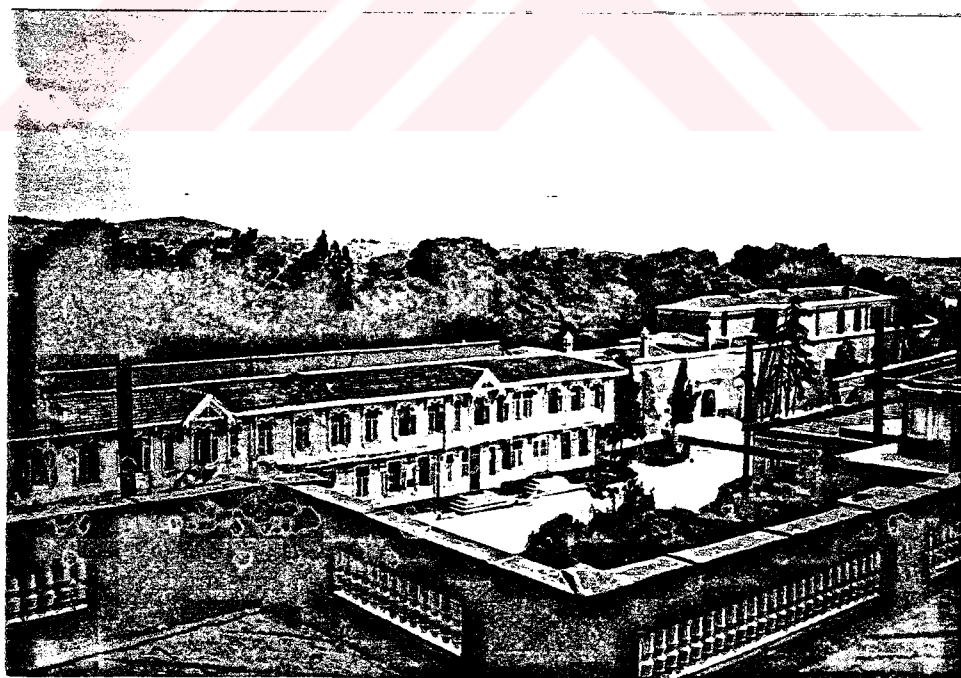
Fotoğraf - 67

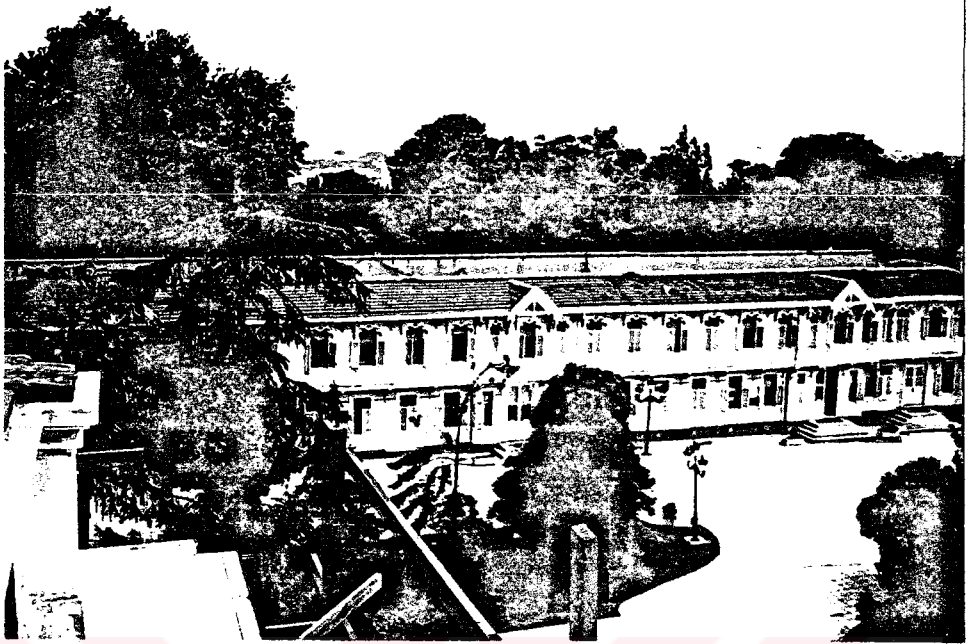
Fotoğraf - 68

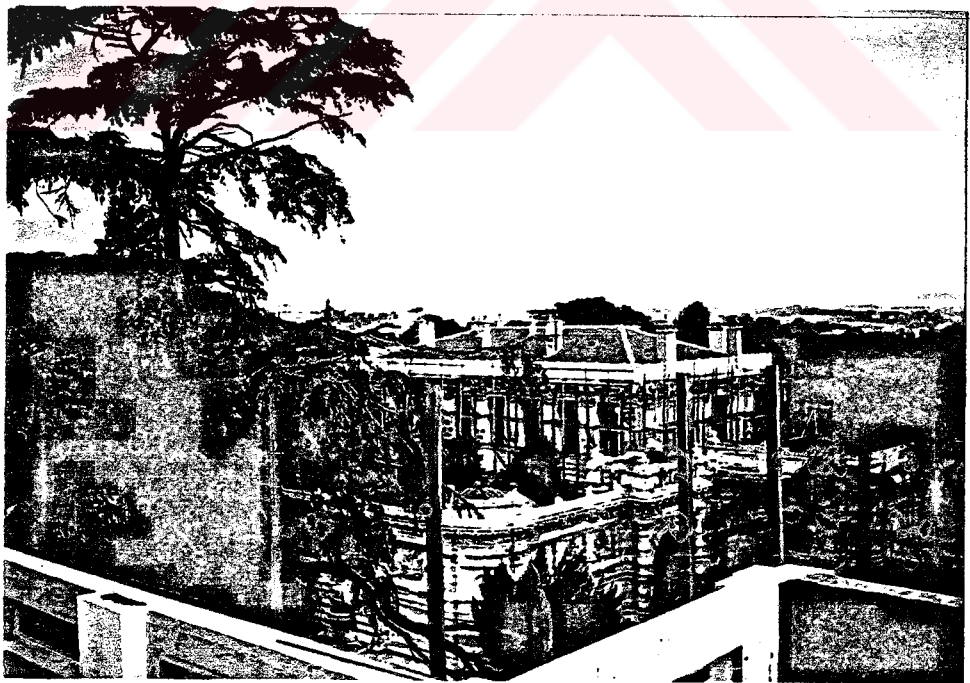
Fotoğraf - 69

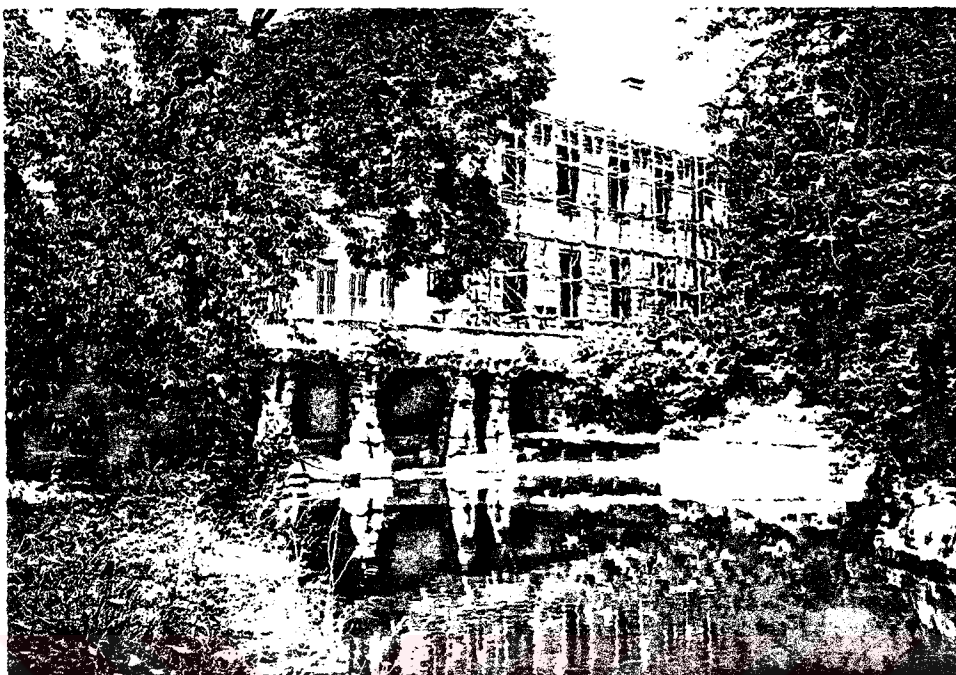
Fotoğraf - 70

Fotoğraf - 71

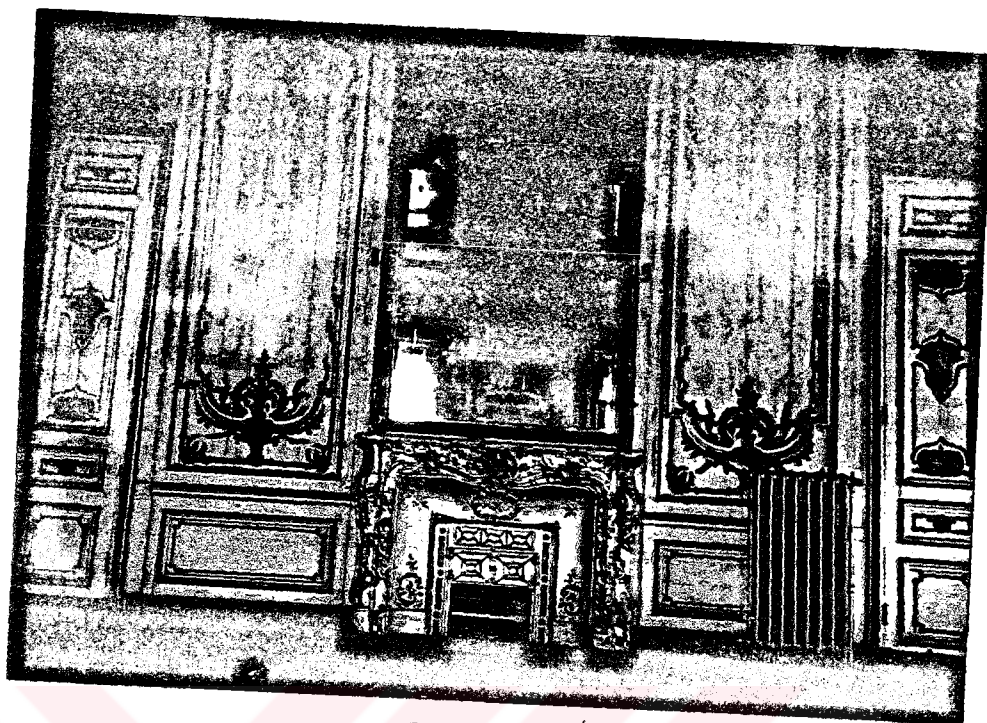
Fotoğraf - 72

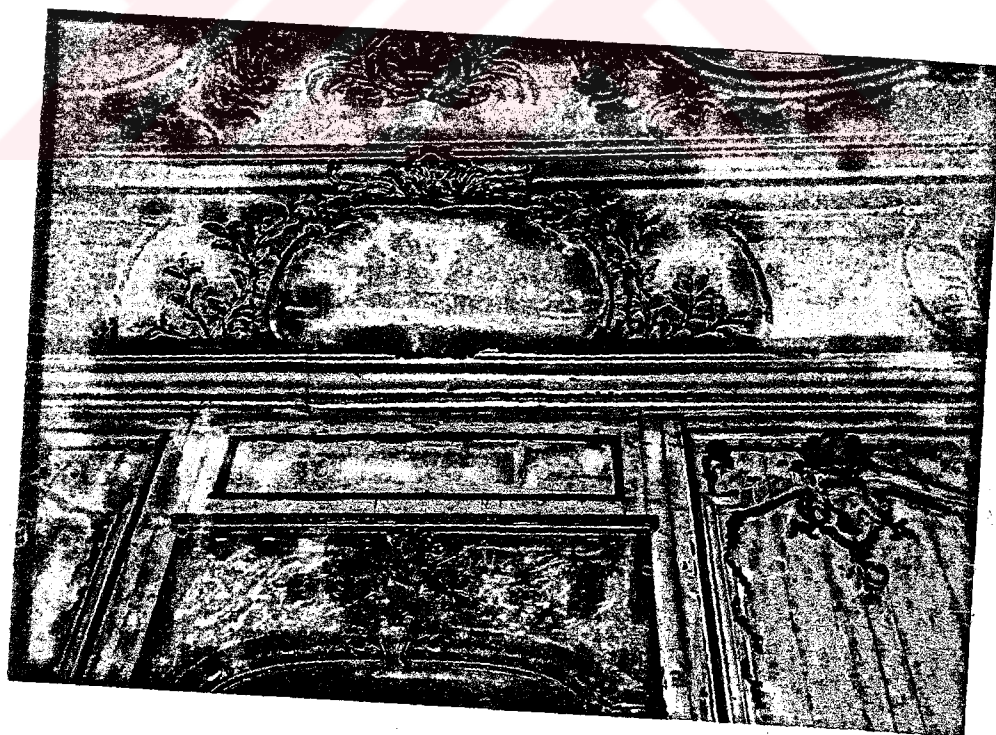
Fotoğraf - 73

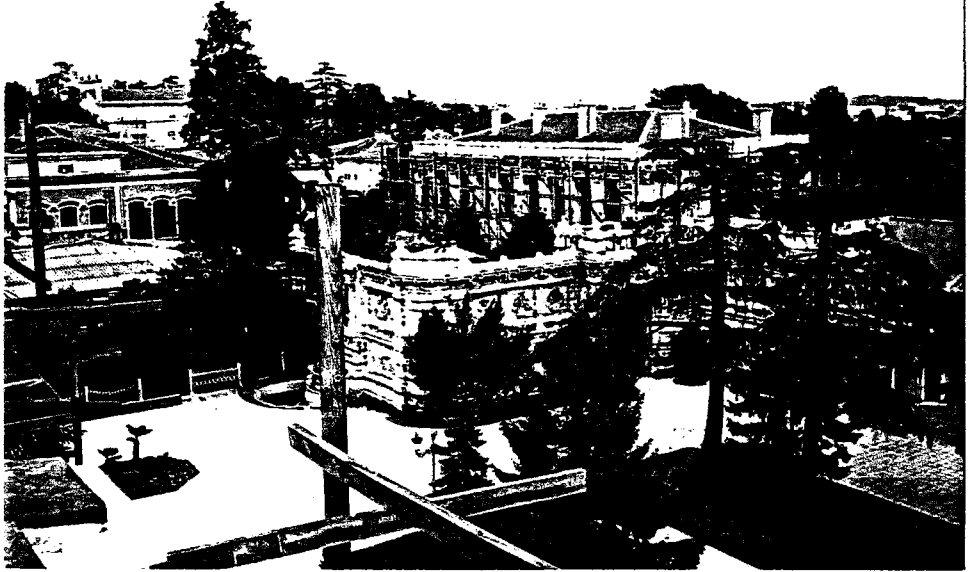
Fotoğraf - 74

Fotoğraf - 75

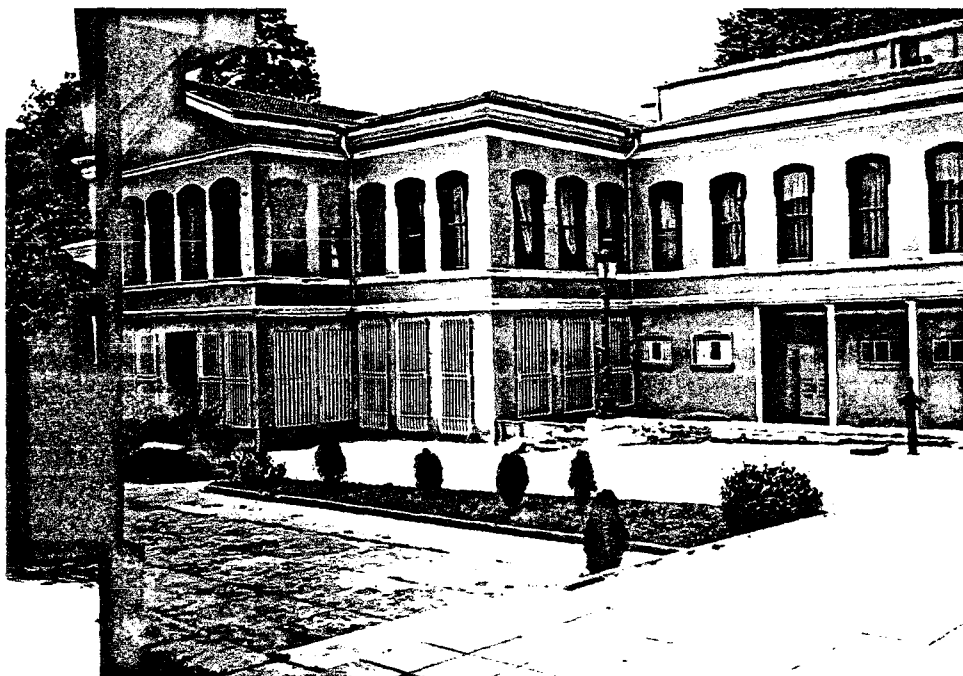
Fotoğraf - 76

Fotoğraf - 77

Fotoğraf - 78

Fotoğraf - 79

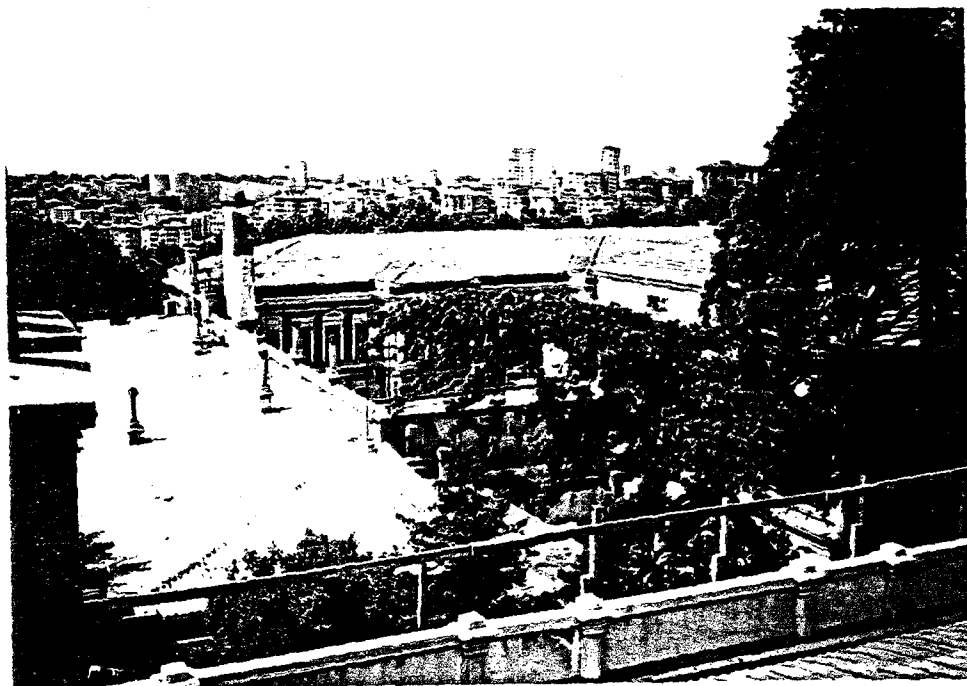
Fotoğraf - 80

Fotoğraf - 81

Fotoğraf - 82

Fotoğraf - 83

Fotoğraf - 84

Fotoğraf - 85

Fotoğraf - 86

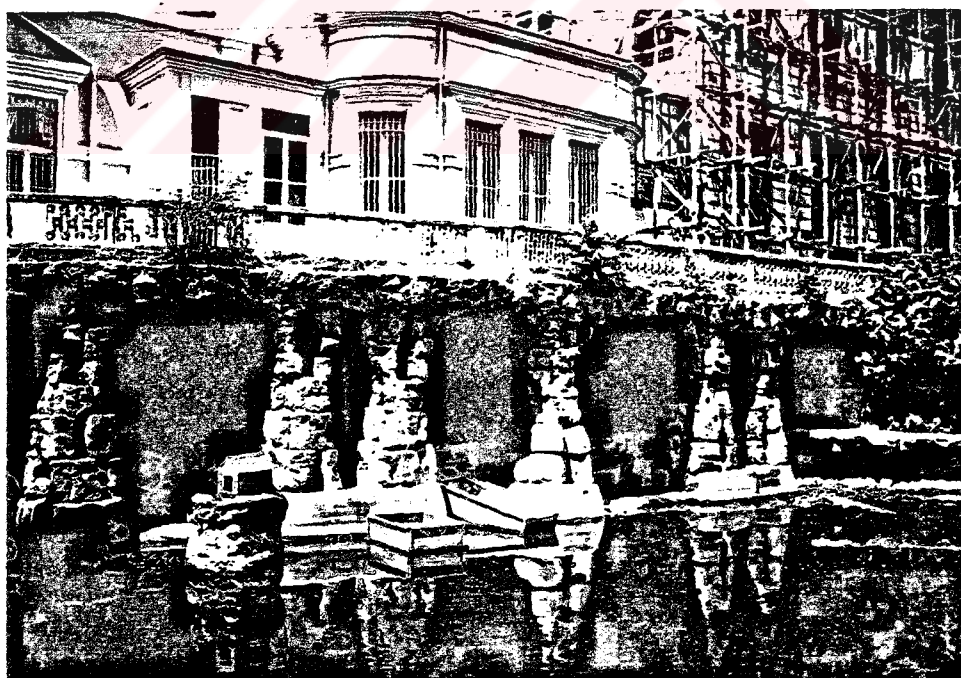
Fotoğraf - 87

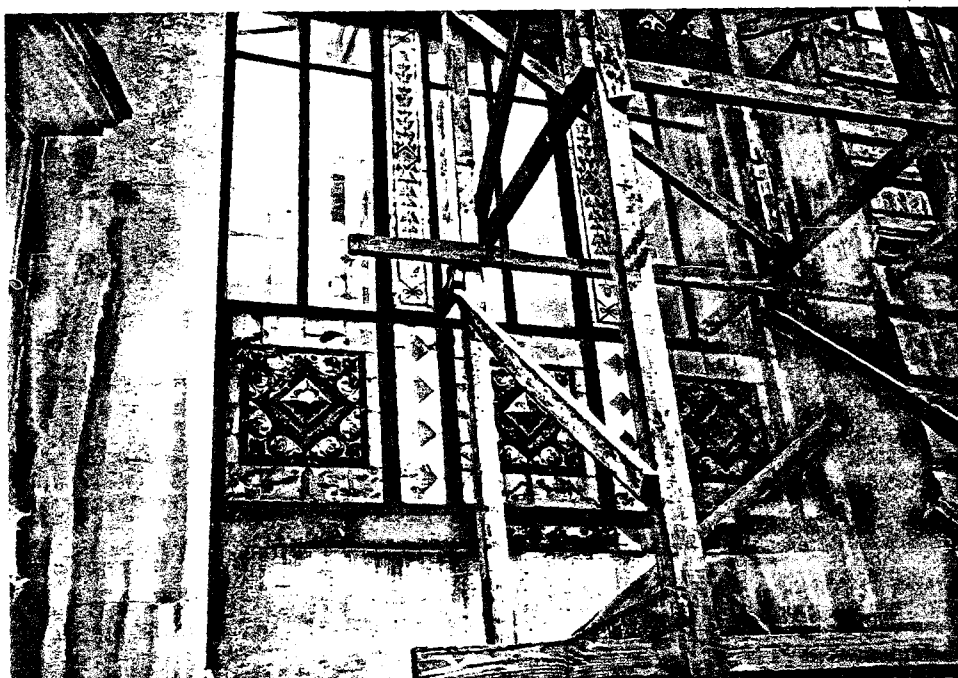
Fotoğraf - 88

Fotoğraf - 89

Fotoğraf - 90

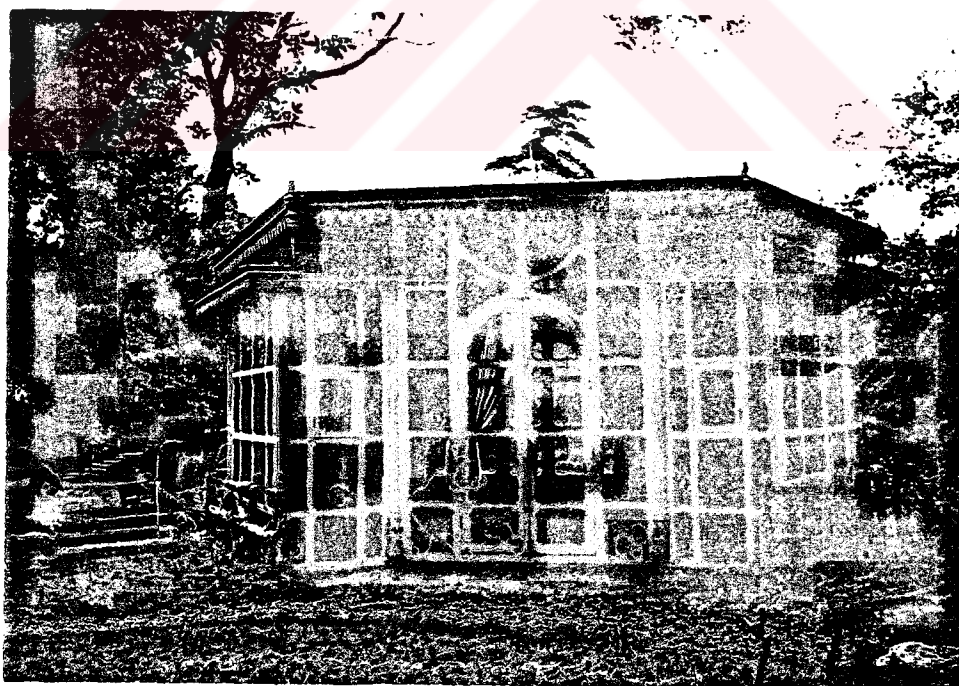
Fotoğraf - 91

Fotoğraf - 92

Fotoğraf - 93

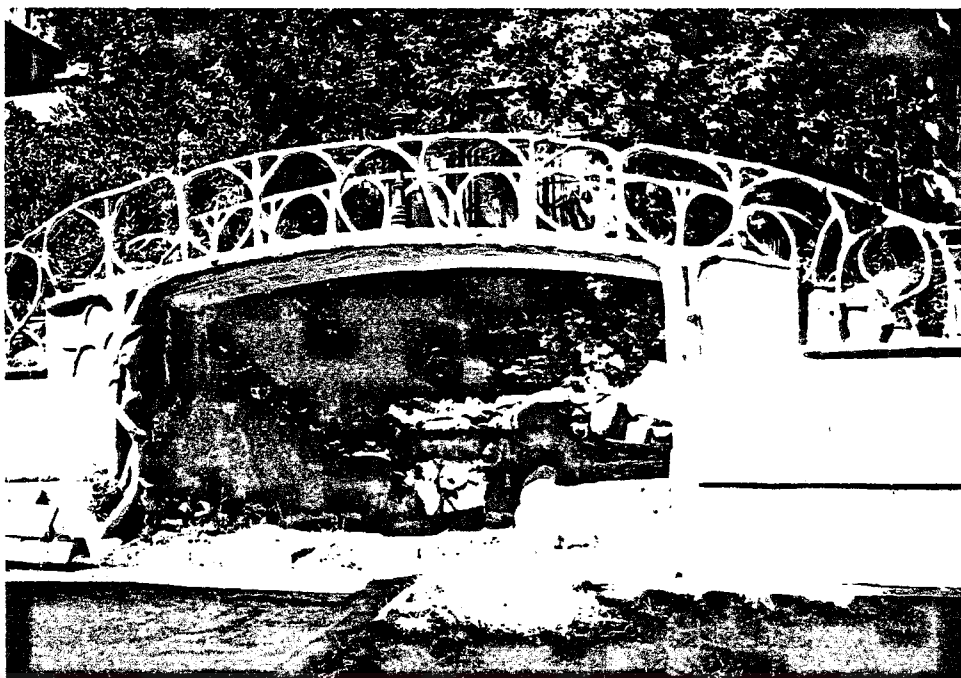
Fotoğraf - 94

Fotoğraf - 95

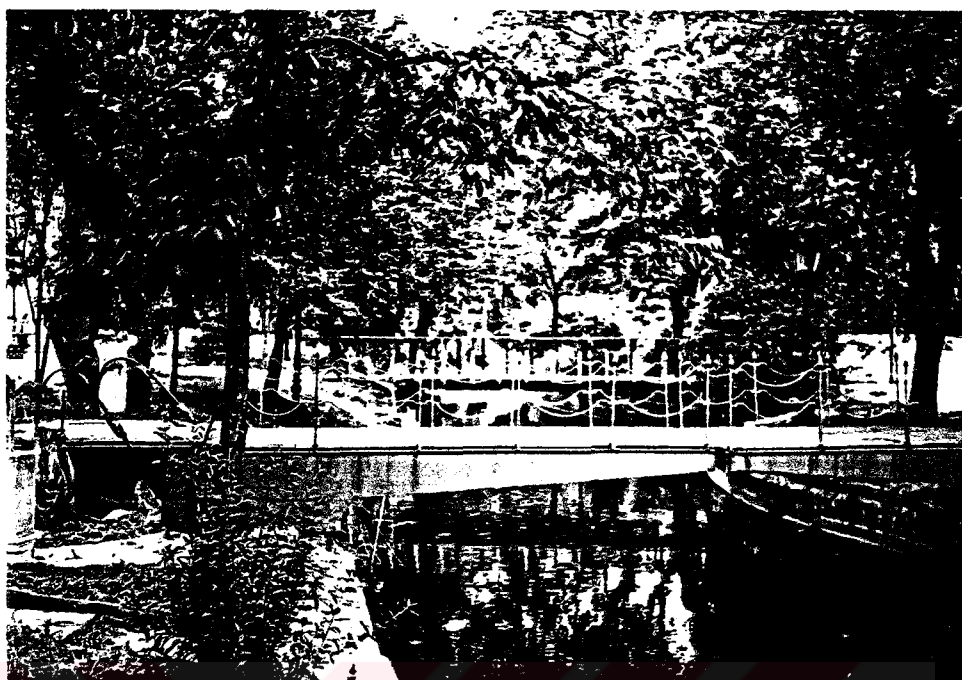
Fotoğraf - 96

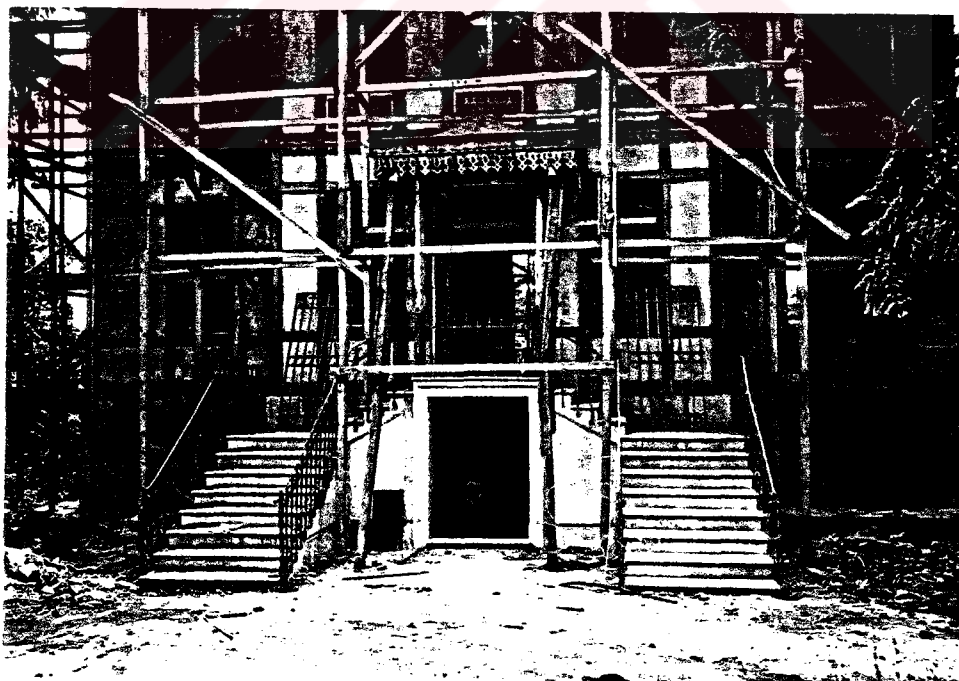
Fotoğraf - 97

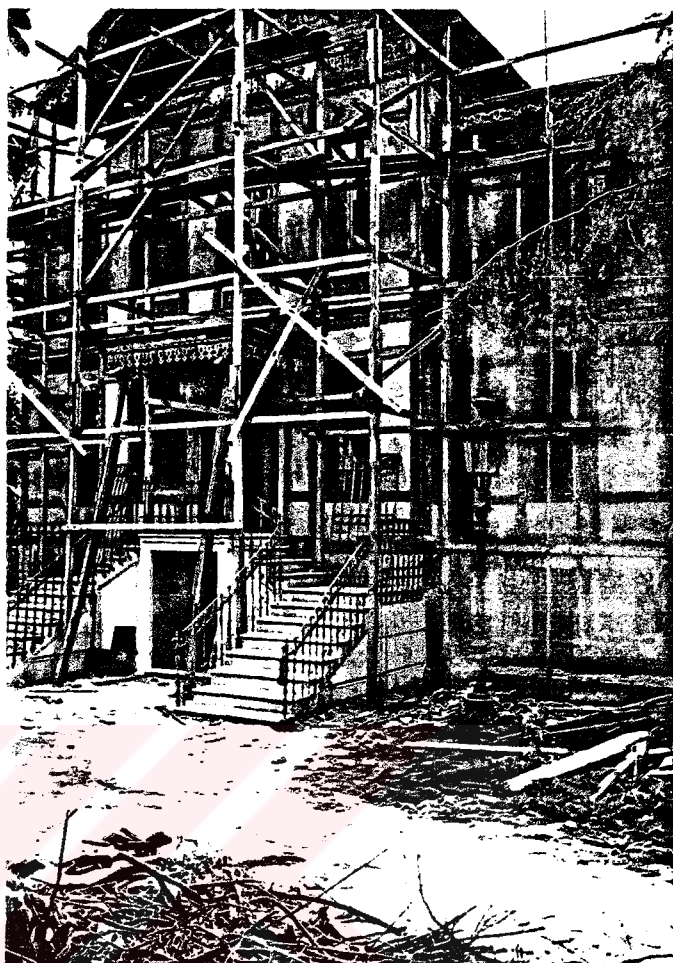
Fotoğraf - 98

Fotoğraf - 99

Fotoğraf - 100

Fotoğraf - 101

Fotoğraf - 102

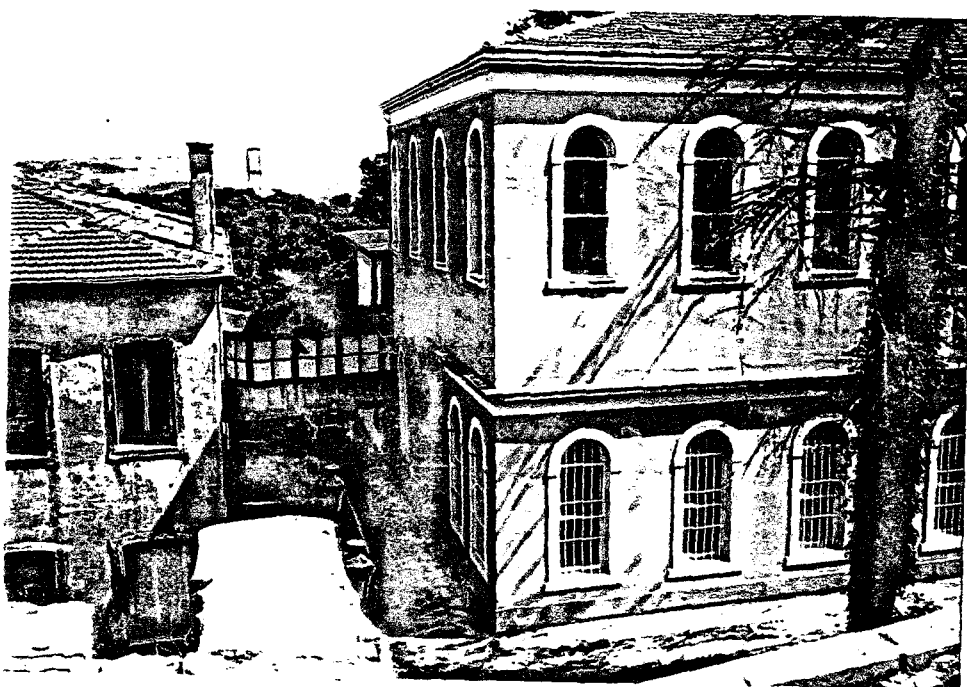
Fotoğraf - 103

Fotoğraf - 104

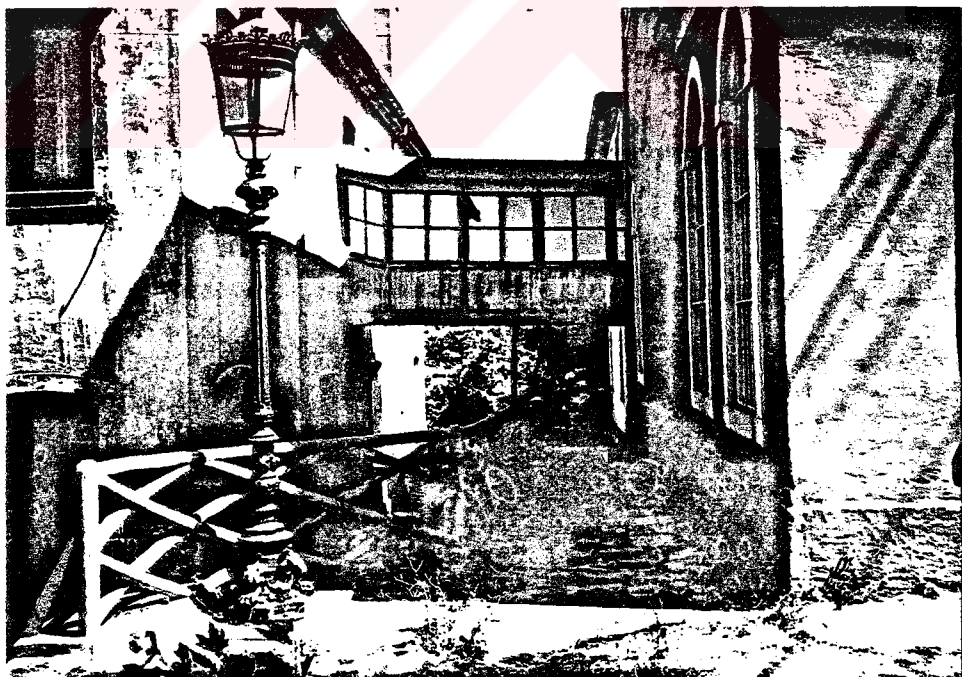
Fotoğraf - 105

Fotoğraf - 106

Fotoğraf - 107

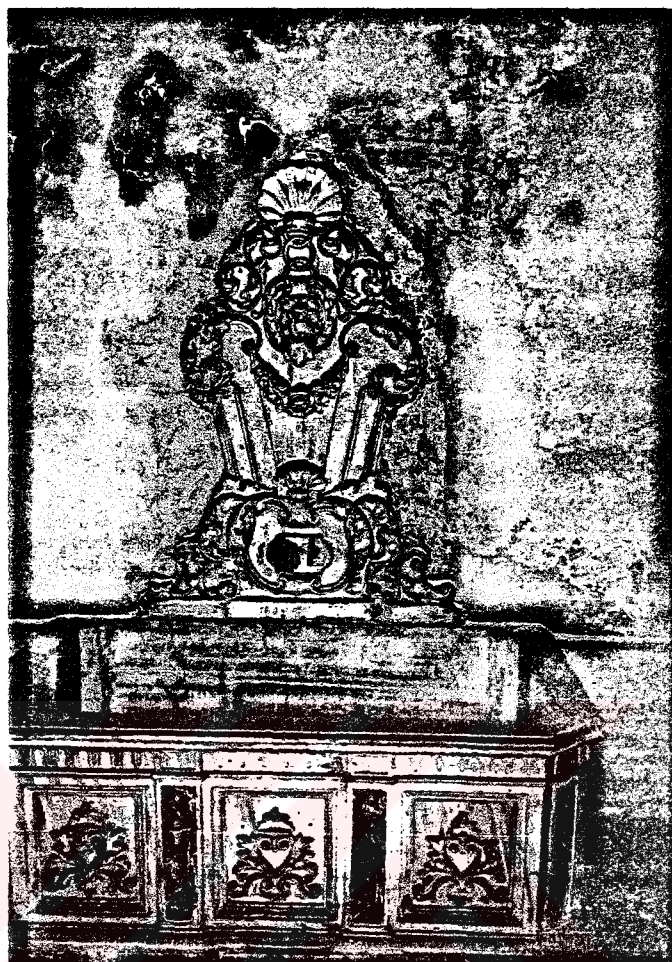
Fotoğraf - 108

Fotoğraf - 109

Fotoğraf - 110

Fotoğraf - 111

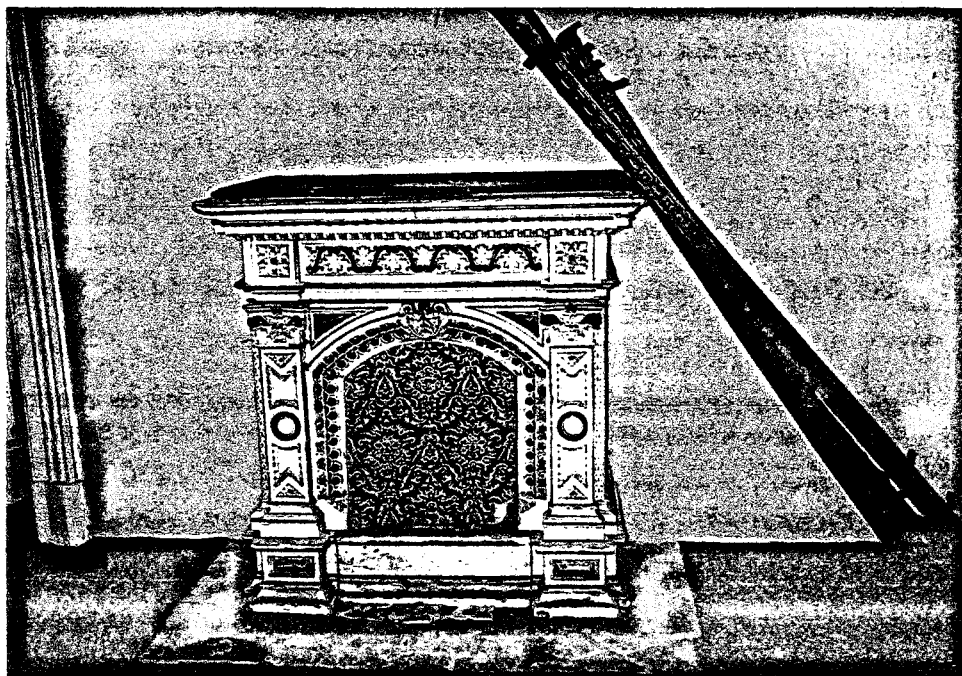
Fotoğraf - 112

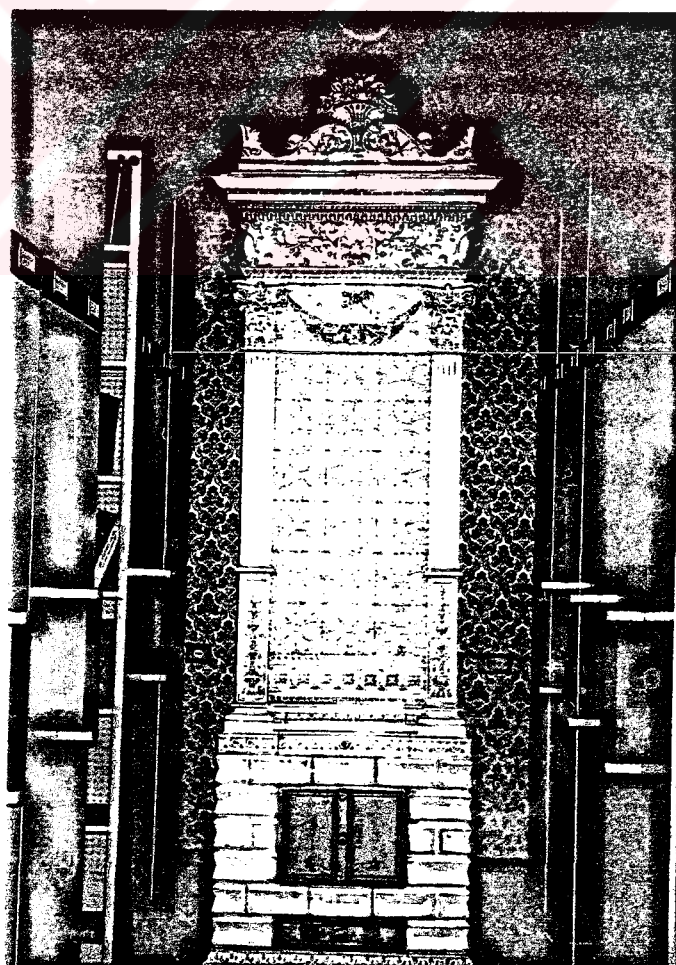
Fotoğraf - 113

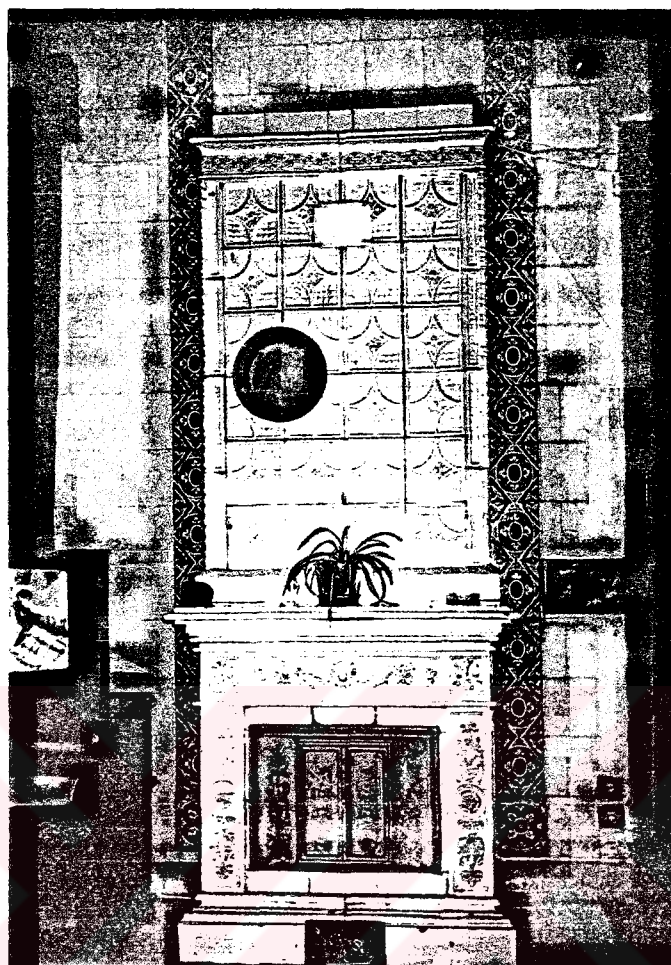
Fotoğraf - 114

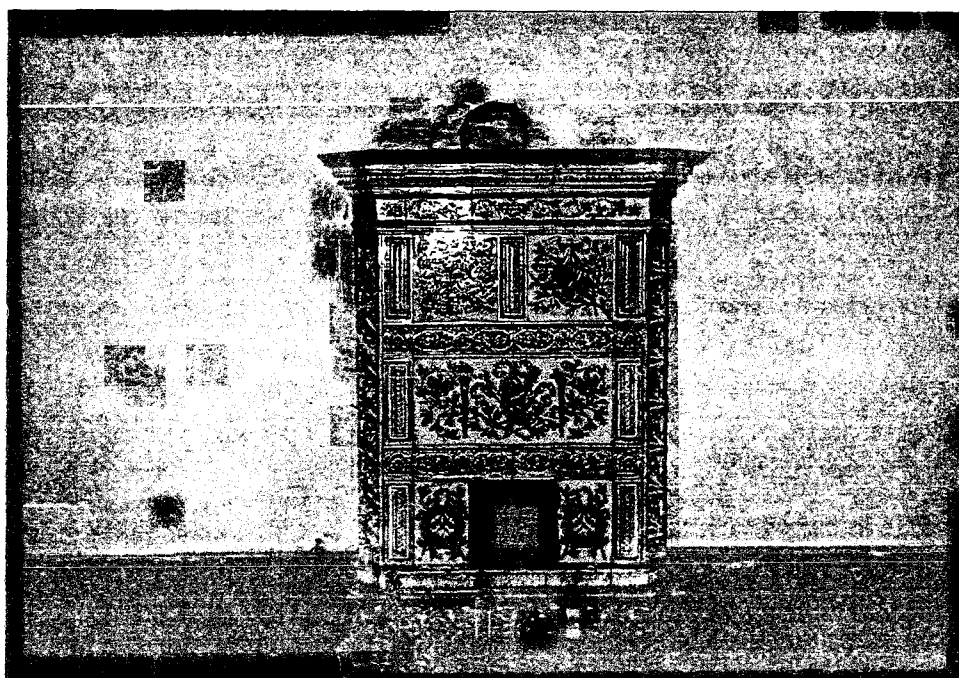
Fotoğraf - 115

Fotoğraf - 116

Fotoğraf - 117

Fotoğraf - 118

Fotoğraf - 119

Fotoğraf - 120

Fotoğraf - 121

Fotoğraf - 122

Fotoğraf - 123

Fotoğraf --124

ÖZGEÇMİŞ

25.01.1968 Gelibolu doğumludur.

1984 yılında İstanbul Erenköy Kız Lisesi'nden mezun olmuştur.

1984 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Sanat Tarihi Anabilim Dalı'na girmeye hak kazanmış ve 1988 yılında mezun olmuştur.

1988 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programına girmeye hak kazanmıştır.

1988-89 öğretim yılında bir yıllık İngilizce hazırlık sınıfına devam etmiş, 1989-90 öğretim yılında bir yıllık ders programına katıldıktan sonra Prof. Dr. Metin Sözen Danışmanlığında tez çalışmasına başlamıştır.

1991 yılı Eylül ayından itibaren enstitüden bir yıllık izin alarak dil eğitimi ve tez konusu hakkında araştırma yapmak için İngiltere / Londra'da kalmıştır.